

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2022 30 stp
Fakultet for landskap og samfunn

Stedsutvikling i en nordnorsk kystby - med landskapet som ressurs

Place development in a Northern Norwegian
coastal town - from a landscape perspective

Anne Guro Røsæg
Charlotte Borchsenius
Master i landskapsarkitektur

BIBLIOTEKSIDE

TITTEL

Stedsutvikling i en nordnorsk kystby
- med landskapet som ressurs

TITLE

Place development in a Northern Norwegian coastal town
- from a landscape perspective

2022

FORFATTERE

Anne Guro Røsæg og Charlotte Borchsenius

VEILEDER

Morten Clemetsen
Fakultet for landskap og samfunn, NMBU

SIDEANTALL: 163 / stående A4-format

NØKKEWORD: Sted, landskap, stedsutvikling,
landskapsressursanalyse, landskapskarakter, stadkjensle, kystby,
Nord-Norge

KEYWORDS: Place, landscape, place development, landscape
resource analysis, landscape character, sense of place, coastal
town, Northern Norway

STEDSUTVIKLING I EN NORDNORSK KYSTBY

- MED LANDSKAPET SOM RESSURS

En studie av Sandnessjøen på Ytre Helgeland

FORORD

Denne masteroppgaven markerer slutten på vår tid som landskapsarkitektstudenter her på Norges miljø- og biovitenskaplige universitet (NMBU). Oppgaven teller 30 poeng og er utarbeidet våren 2022.

Etter å ha studert landskapsarkitektur i fem har vi stadig fått mer innsikt i hvor stort og omfattende faget vårt er. Tilknytning til sted, landskapet som ressurs og bærekraftig stedsutvikling er temaer vi har funnet spesielt interessante. Dette har gjort oss mer oppmerksom på flere av utfordringene mange tettsteder og mindre byer i Distrikts-Norge står overfor i dag. Fasinasjonen for hvordan et sted utvikler seg og hva som påvirker tilknytningen mennesker har til et sted har vært utgangspunktet for denne masteroppgaven.

Vi ønsker å rette en spesiell takk til Morten Clemetsen som alltid møter oss med et smil og oppmuntrende ord. Vi har satt stor pris på de gode diskusjonene, samt konstruktive og inspirerende tilbakemeldinger gjennom masterskrivingen. Vi vil også takke Lene Carlsen og Alstahaug kommunes innbyggere for all hjelp, engasjement og lokalkunnskap.

Tusen takk til medstudenter på og utenfor Akropolis som har vært en viktig del av den beste studietiden vi noen gang kunne fått. Til slutt ønsker vi å takke venner og familie som har stilt opp med støttende ord, motivasjon og korrekturlesing.

Anne Guro Røsæg og Charlotte Borchsenius

14. mai 2022

SAMMENDRAG

Mange byer og tettsteder bærer i dag preg av å ha mistet sitt særpreg som følge av mangel på stedsutvikling som er lokalt forankret. Samtidig preges mange tettsteder og småbyer i Distrikts-Norge av sentralisering og fraflytting. Dette er også tilfellet for kystbyen Sandnessjøen på Ytre Helgeland. Denne avhandlingen ser på hvordan byens attraktivitet kan styrkes gjennom stedstilpasset sentrumsutvikling i Sandnessjøen.

I denne oppgaven handler en stedstilpasset utvikling om utvikling tilpasset de ytre karaktertrekkene, men også de indre kvalitetene ved landskapet. Det indre landskapet beskriver relasjonen mennesker har til stedet. For å finne disse kvalitetene i landskapet er landskapsressursanalysen (LRA) brukt som metodisk verktøy. Oppgavens LRA søker å finne en balanse mellom å bevare viktige verdier og å se potensiale for videre utvikling i Sandnessjøen. Funnene fra LRA munner ut i en mulighetsstudie som aktiviserer de unike natur- og kulturressursene og bidrar til en utvikling som er lokalt forankret til byen.

LRA har kartlagt sammenhengen mellom Sandnessjøens rike ressursgrunnlag og byens bruk og aktivitet. Nærhet til havet, fjellandskapet, landskapets kulturhistorie og befolkningens relasjonelle kvaliteter til hverandre og stedet, påvirker stedets særpreg. Likevel har en endret bruk av landskapet ført til at byens kvaliteter er endret. Tidligere var sentrum, spesielt havneområdet, en viktig arbeids- og møteplass for primærnæringer. I dag blir imidlertid store deler av havneområdene brukt som parkeringsplass for biler. I likhet med havna, har flere av byens uformelle møteplasser blitt svekket. Dette har både sammenheng med at byen har distansert seg fra naturen og havet og at byen har mistet mye av sin kystbyidentitet.

I mulighetsstudien presenteres grep med påfølgende strategier og tiltak for hvordan natur- og kulturgrunnlaget kan styrke leve- og opplevelsesverdiene i Sandnessjøen. Grepene illustrerer hvordan byens ressursgrunnlag kan aktiviseres på en måte som styrker menneskers tilknytning til det naturgitte, kulturelle, relasjonelle og historiske. Avhandlingen konkluderer med at befolkningens tilknytning til stedet kan være avgjørende for Sandnessjøen som et attraktivt leve- og opplevelsessted.

ABSTRACT

Today, many of Norway's towns and cities have lost their individual character and identity due to a lack of locally centered development. In addition, many towns and smaller cities in the rural districts of Norway have been affected by both centralization and loss of population due to relocation. This is the case in the coastal city of Sandnessjøen in Ytre Helgeland. This thesis examines how a city's attractiveness could be strengthened through adapted place development.

This thesis explores adapted place development of the landscape's outer and inner qualities. The inner landscape is described as the people's relation to the landscape. To identify these qualities, a landscape resource analysis (LRA) was utilized as the methodic tool. In this thesis, the LRA aims to find a balance between the preservation of important values and the identification of them in further development in Sandnessjøen. The LRA leads into a feasibility study that aims to activate unique natural and cultural resources that can contribute to a place adapted development of Sandnessjøen.

The LRA has mapped the connection between Sandnessjøen's rich resource base and the city's use and activity. Strategically located on the coast, the town is a regional center in Ytre Helgeland. It's closeness to the sea, mountain landscape, the cultural history of the landscape and the population's regard for each other and the place, make it distinctive. Nevertheless, changes in the use of the landscape have led to a change in the city's qualities. Previously, the city center, especially near the harbor, was an important work and meeting place for primary industries. Today, however, large parts of the harbor are used as parking spaces for cars. The harbor serves less as an informal meeting place for spontaneous gatherings. This is due to the city distancing itself from nature and the sea and losing much of its coastal identity and spontaneous meeting places.

The feasibility study presents measures with subsequent strategies, and solutions for how the natural and cultural resources can strengthen quality of life and experiences in Sandnessjøen. The measures illustrate how the city's resources could be activated in a way that strengthens people's connection to natural, cultural, relational and historical elements. The thesis concludes that the population's connection to the place can be decisive for Sandnessjøen to stay an attractive place to live and visit.

INNHOLDSFORTEGNELSE

01

INTRODUKSJON

Innledning	9
Problemstilling	10
Metode	11
Oppgavens oppbygging	12
Oppgavens avgrensning	13
Begrepsforklaring	14

02

TEORI

Landskap	16
Sted	17
Autentiske opplevelser	18
Regional egenart	18
Økologisk demokrati	19

03

OMRÅDESTUDIE

Lokasjon	23
Vær og klima	29
Historisk tilbakeblikk	32
Planer og føringer	42

04

LANDSKAPRESSURSANALYSE

Introduksjon	46
Landskapskarakter utredningsområde	46
Landskapskarakter sentrumsområde	64
Stadkjensle	87
Oppsummering	97

05

MULIGHETSSTUDIE

Styrke identiteten som kystby	104
Trekke natur inn i byen	114
Styrke byens møteplasser	126

06

DISKUSJON

Et sted å føle seg hjemme	143
Opplevelser	147
Konklusjon	151
Refleksjon	152

07

KILDER

Litteraturliste	154
Figurliste	160

A photograph of a marina filled with numerous white motorboats docked at a pier. In the background, there are mountains and a building with a red roof. The image is overlaid with a white rectangular frame containing text.

KAPITTEL I

INTRODUKSJON

INNLEDNING

Norge er et attraktivt land å bo i. Selv om folketallet i Norge stiger, er befolkningsveksten i norske kommuner ujevnt fordelt. Mens de store byene fortsetter å vokse, viser befolkningsstatistikk at i mange av distriktene er innbyggertallene synkende. Der byutvikling i storbyområder må planlegges for å styre vekst, må flere småbyer tilrettelegges for å skape vekst. Distriktene i Norge i dag ønsker å være attraktive og bærekraftige steder, selv om befolkningsstatistikken kan tilsa noe annet. Mange av utfordringene i arbeidet med stedsutvikling er derfor komplekse samfunnsknuter. Sandnessjøen i Alstahaug kommune, er en by i Distrikts-Norge som har som mål å være et attraktivt bo-, arbeids- og besøkssted, men som har opplevd en sentralisering- og fraflyttingstendens.

Måten stedene formes og planlegges på har grunnleggende betydning for våre liv og hvordan vi lever dem (KMD, 2018). Professor i planlegging, Erik Lorange, hevder at dersom man på lang sikt skal planlegge og skape en bedre utvikling for steder, må man skaffe bedre og dypere bevissthet om de regionale miljøene og hva de betyr for folk (Lorange, 1977). Professor i landskapsarkitektur, Randolph T. Hester (2006) mener at byer i dag blir planlagt mer og mer likt, uten å ta hensyn til de naturlige, stedegne faktorene. Stedsutvikling bør derfor planlegges basert på stedets særpreg og hva stedet betyr for folk. Stedsutviklingens fremvekst og retning har vært av betydning for hvordan steder har blitt analysert, planlagt og dermed hvordan de oppfattes i dag.

Fra og med 60-tallet var det biltransportens logikk som påvirket mye av utviklingen (KDM, 2018). En konsekvens av at biltransportens logikk ble prioritert i stedsutviklingen var at byen utviklet seg til å bli en båndby. En båndby strekker seg langs bilveien og har mistet flere av tidligere bykjerneverdier (Eriksen, 2020). Sandnessjøen er et eksempel på en båndby. Byen har vokst langs veien og mange byrom i sentrum i dag er dedikert til bilparkering.

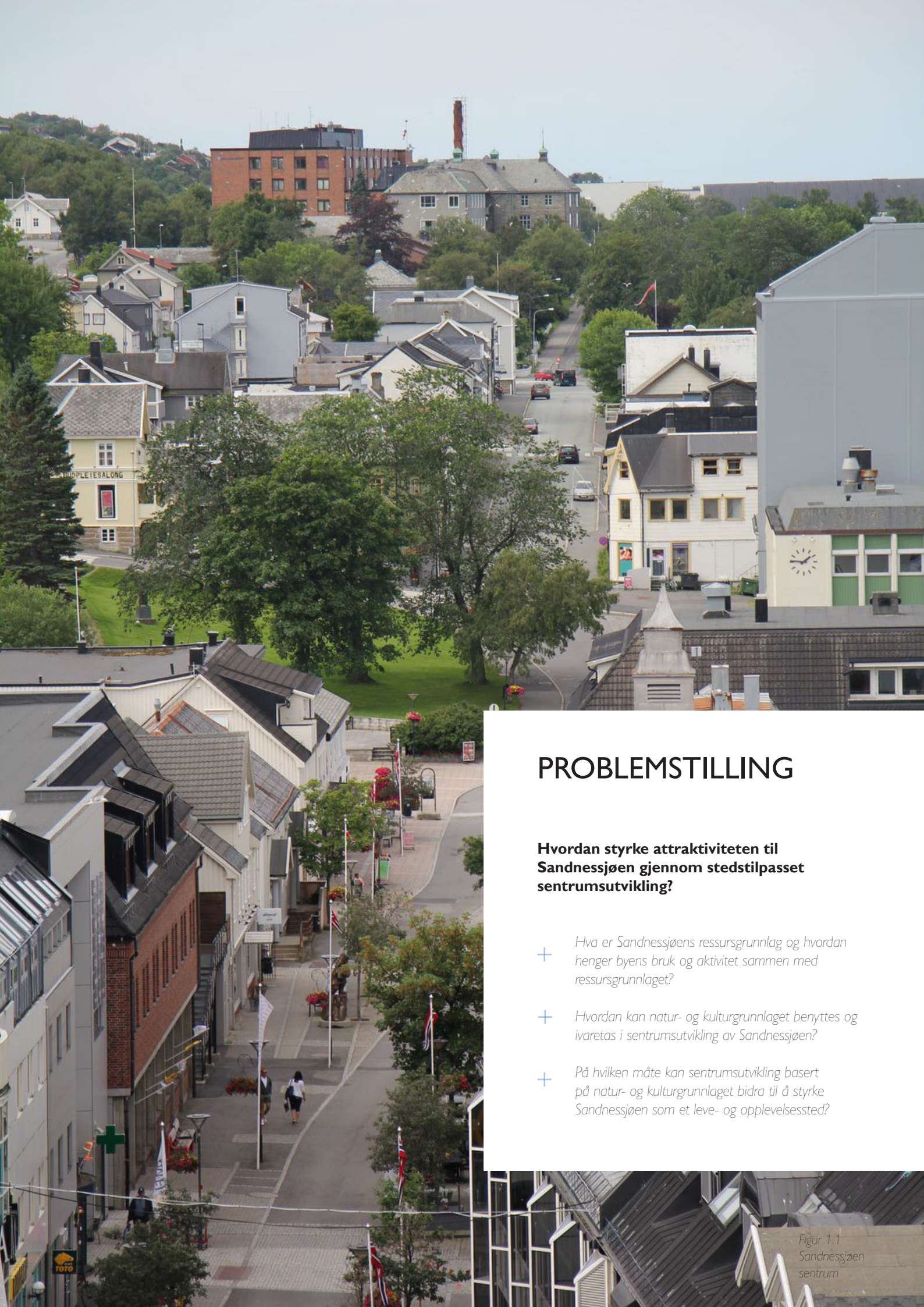
Utover 80-tallet preget nærmiljøperspektivet stedsutviklingen. Det var et resultat av en periode med rask samfunnsutvikling og utbygging i mange byer og tettsteder. Utover 90-tallet var det fokus på miljøvennlig transport. I tillegg ble det lagt vekt på kvalitet i de fysiske omgivelsene, som blant annet estetikk og stedsforming (KDM, 2018). Dette tiåret skrev Ketil Kiran boken, «Fagert er landet? – Kritiske reiseblikk på Norge», hvor han kommer med eksempler på stygg og klønete dekor og planlegging i Norge (Kiran, 1995). Tiåret etter rangerer han Sandnessjøen som Norges tredje styggeste sted (Nordaas, 2007).

Det første tiåret av 2000-tallet ble ordet attraktivitet et mer og mer brukt begrep i stedsutviklingen. Utviklingen av dette begrepet hang sammen med demografiske endringer i samfunnet, og spesielt knyttet til sentralisering. Attraktivitet ble spesielt viktig for å tiltrekke seg og holde på arbeidsplasser, arbeidstakere, ungdom, kvinner og innvandrere (KDM, 2018). Omdømmearbeid og profilering skjøt fart (ibid.) og Alstahaug kommune tok i bruk slagordet «Et historisk sted med nye muligheter» (Dahl, 2009).

I de siste årene har klimaperspektiv og bærekraftbegrepet blitt viktigere i stedsutviklingen (KMD, 2018). Spesielt har FN's bærekraftsmål fått stor oppmerksomhet. Målene skal fungere som verdens felles arbeidsplan for å stoppe klimaendringene, utrydde fattigdom og bekjempe ulikhet innen 2030. Det er få år igjen til målene skal være nådd. For å nå dem, er det viktig at alle land i verden og alle mennesker i hvert land jobber sammen. Den norske regjeringen la i juni 2021 frem en nasjonal handlingsplan for å nå målene (FN-sambandet, 2022b). Alstahaug kommune har selv laget en strategiplan for regionssenteret Sandnessjøen. I denne er FN's bærekraftsmål nummer 11 nevnt. Dette målet omhandler å gjøre byer og lokalsamfunn inkluderende, trygge, robuste og bærekraftige (Alstahaug kommune 2021b). Dette målet inkluderer positive økonomiske, sosiale og miljømessige forbindelser mellom byområder, omland og spredtbygde områder (FN-sambandet, 2022a).

I tillegg til klimaperspektivet og bærekraftsbegrepet har resiliente og robuste samfunn fått økt internasjonal oppmerksomhet de siste årene. Spesielt etter koronapandemien brøt ut er det blitt viktigere enn noen gang å ta med seg dagens erfaringer i videre utvikling av tilpasningsdyktige og robuste lokalsamfunn. Fokus på den sosiale og økonomiske bærekraften blir stadig viktigere (DOGA). For små kommuner kan samlokalisering være en nøkkel til å utvikle vitale møteplasser som kan bidra til trivsel og næringsutvikling, og samtidig styrke kommuneøkonomien. På et sted med få innbyggere er det viktigere at man kommer sammen for å skape liv (KMD, 2018).

For å kunne oppnå mer inkluderende, trygge, robuste og bærekraftige byer og lokalsamfunn er en lokalt forankret stedsutvikling en viktig nøkkel. Forskingen og virkemiddelapparatet har frem til nå fokusert på storbyene, men mindre byer og tettsteder må også inkluderes i overgangen til bærekraftige samfunn (KMD, 2018). Derfor er denne masteroppgaven dedikert til Sandnessjøen, en liten kystby i Alstahaug kommune på Ytre Helgeland.

PROBLEMSTILLING

Hvordan styrke attraktiviteten til Sandnessjøen gjennom stedstilpasset sentrumsutvikling?

- + *Hva er Sandnessjøens ressursgrunnlag og hvordan henger byens bruk og aktivitet sammen med ressursgrunnlaget?*
- + *Hvordan kan natur- og kulturgrunnlaget benyttes og ivaretas i sentrumsutvikling av Sandnessjøen?*
- + *På hvilken måte kan sentrumsutvikling basert på natur- og kulturgrunnlaget bidra til å styrke Sandnessjøen som et leve- og opplevelsessted?*

Figur 1.1
Sandnessjøen
sentrum

METODE

LANDSKAPRESSURSANALYSE

Landskapsressursanalyse (LRA) er et medvirkningsbasert metodeverktøy for analyse av landskap og lokalsamfunn hvor målet er å se et område i en større, regional kontekst (Clemetsen & Stokke 2014). Oppbyggingen av analysen er basert på riksantikvarens veileder for vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi (Clemetsen & Riksantikvaren, 2010). Metodeverktøyet er utviklet for å finne lokale ressurser i landskapet slik at lokalsamfunnets identitet eller særpreg kan tydeliggjøres. LRA er todelt og består av landskapskarakteranalyse og stadkjensleanalyse. Landskapskarakteranalysen definerer det ytre landskapet ved å identifisere utpregede karaktertrekk for et område. Stadkjensleanalysen definerer det indre landskapet og beskriver relasjonen mennesker har til landskapet. (Clemetsen & Stokke 2014) Masteroppgaven tar for seg to landskapskarakteranalyser og en stadkjensleanalyse.

En landskapskarakteranalyse ble gjort av et utredningsområde av Alstenøya. Funnene resulterte i en inndeling av karakterområder. Inndelingen av landskapskarakterområdet ble gyldighetstestet av plansjefen i Alstahaug kommune. Et av karakterområdene var sentrumsområdet i Sandnessjøen. Det ble utført en mindre landskapskarakteranalyse for å kunne gå mer i dybden på stedets ressursgrunnlag. Grunnet oppgavens fokus på sentrumsutvikling vektlegger analysen av delområdet sentrumskjernen. Stadkjensleanalysen fokuserte på befolkningens relasjon til byen Sandnessjøen. Analysen undersøker deres identitet og betydningsfulle verdier ved et sted (Clemetsen, 2012). Datagrunnlaget fra stadkjensleanalysen i oppgaven er basert på elleve semistrukturerte dybdeintervju og uformelle samtaler med lokalbefolkning og besøkende. Informantenes alder, tilknytning, interesser og arbeidssted var sprikende. Formålet med utvalget var å belyse en mer flersidig oppfatning av stedet og deres betydningsfulle verdier til Sandnessjøen. Avslutningsvis kombineres analysedelene for å se sammenhenger og opparbeide en helhetlig landskaps- og problemforståelse som resulterer i en mulighetsstudie.

LITTERATURSTUDIE

Avhandlingen tar for seg teoretiske perspektiver som omhandler landskap, sted, stedsidentitet og stedsutvikling. I tillegg vil avhandlingen ta for seg Sandnessjøens historie, planer og føringer og observasjoner i tidsskrifter, sosiale mediekanaler og skildringer av Sandnessjøen fra et utvalg bøker. De teoretiske perspektivene handler om hvordan det kan planlegges med hensyn til stedets særpreg slik at folks tilknytning til et sted og stedets identitet bevares i fremtidig utvikling. Den historiske litteraturen beskriver stedets endringer over tid og gir et innblikk i de kulturelle særtrekkene og bruken av området. Planer og føringer sier hvilke mål kommunen, fylket og regjeringen har for området. Det er også benyttet relevante rapporter som kunnskapsgrunnlag om bærekraftig stedsutvikling.

OBSERVASJON OG BEFARING

Det har i forbindelse med denne avhandlingen blitt gjort to befaringer. Den første i juli 2021 og den andre i januar 2022. Befaringene på sommer- og vinterstid illustrerte bruk og aktiviteter i sentrum gjennom ulike deler av året. Sommerbefaringen varte i fem dager og hadde som mål om å bli kjent med byen, dens omgivelser og hvordan områdene ble brukt. For å forstå hvordan landskapsopplevelsen ble påvirket av ulike transportmidler ble landskapet observert til fots, fra sykkel, bil, båt og fly. Besøket la grunnlag for videre konkretisering og avgrensning av oppgaven, kartlegging av området samt valg av informanter. Vinterbefaringen varte i fire dager og hadde som mål å bli bedre kjent med landskapet og brukerne i et vinterlandskap utenfor turistsesong.

BILDEDOKUMENTASJON OG KARTSTUDIE

Historisk bildearkiv for Sandnessjøen er godt dokumentert og tilgjengelig på Nasjonalbibliotekets hjemmesider. Historiske bilder har vært viktig for å forstå byens historiske utvikling.

Bilder fra befaringsene ble samlet i et digitalt arkiv og viser store og små inntrykk dag for dag. Bildene ble brukt for å analysere landskapskarakterer, sammenhenger i landskapet og hvordan landskapet blir brukt av folk. Bildene var i flere tilfeller like relevant som kart fordi de bidro til å forstå hvordan landskapet sett ovenfra samsvarte med opplevelsen av å være på bakkeplan.

I kartstudiene er det brukt topografiske-, geologiske-, og historiske kart i kombinasjon med høydelagskart og ortofoto. Hensikten er å etablere en overordnet forståelse av landskapet. Kartstudiene ser områdets avstander, strukturer, arealbruk og historiske utvikling i sammenheng for å tydeliggjøre arealbrukens plassering i landskapet.

OPPGAVENS OPPBYGGING

KAPITTEL 1 – Introduksjonen aktualiserer tematikken oppgaven tar for seg. Her presenteres problemstilling og metodebruk.

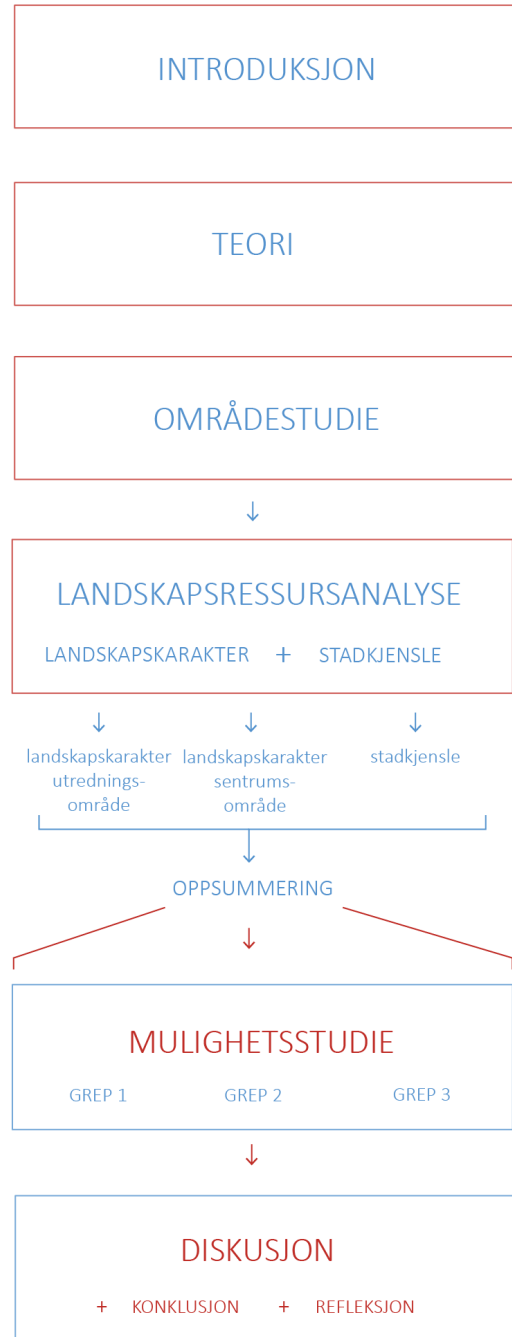
KAPITTEL 2 – Teoristudien tar for seg teoretiske perspektiver som ligger til grunn for oppgavens diskusjon.

KAPITTEL 3 – Områdestudien tar for seg Sandnessjøens beliggenhet, klimatiske forhold, et historisk tilbakeblikk og stedets planer og føringer.

KAPITTEL 4 – Landskapsressursanalysen (LRA) besvarer oppgavens første underproblemstilling, «Hva er Sandnessjøens ressursgrunnlag og hvordan henger byens bruk og aktivitet sammen med ressursgrunnlaget?». Kapittelets første del er en landskapskarakteranalyse av utredningsområdet. Andre del av kapittelet er en landskapskarakteranalyse av sentrum. Tredje del er en stadkjensleanalyse hvor menneskers relasjon til Sandnessjøen beskrives. Kapittelet avsluttes med en oppsummering av hovedfunnene fra analysen.

KAPITTEL 5 – Mulighetsstudien består av tre grep med tilhørende strategier og tiltak som er basert på stedets ressursgrunnlag. Kapittelet besvarer oppgavens andre underproblemstilling, «Hvordan kan natur- og kulturgrunnlaget benyttes og ivaretas i sentrumsutvikling av Sandnessjøen?». Første del handler om hvordan kystbyidentiteten kan styrkes. Andre del fokuserer på å trekke naturen inn i byen. Tredje del handler om å styrke byens møteplasser.

KAPITTEL 6 – Diskusjonen besvarer oppgavens tredje underproblemstilling «På hvilken måte kan sentrumsutvikling basert på natur- og kulturgrunnlaget bidra til å styrke Sandnessjøen som et leve- og opplevelsessted?». Diskusjonen knytter teoretiske perspektiver sammen med funn fra landskapsressursanalysen og forslag i mulighetsstudien. Konklusjonen oppsummerer oppgavens funn og besvarer hovedproblemstilling «Hvordan styrke attraktiviteten til Sandnessjøen gjennom stedstilpasset sentrumsutvikling?». Refleksjonen gjør en vurdering av hvordan landskapsressursanalysen fungerer i en urban kontekst i en småby.

Figur 1.2
Oppgavens oppbygging

OPPGAVENS AVGRENSNING

Kartutsnittet for LRA er valgt ut med tanke på avhandlingens fokus. Noen elementer innen tema for kulturhistorien i landskapet, vegetasjon og arealbruk er utenfor dette kartutsnittet. En mindre målestokk for kartutsnittene ville ikke vært formålstjenlig med tanke på lesbarhet og problemstillingen. Avgrensningen begrunnes i at disse elementenes lokasjon er mindre relevant for landskapsressursanalysens andre temaer. På grunn av en omfattende landskapskarakteranalyse for utredningsområdet og overlappende funn med byen, er det gjort en mindre omfattende landskapskarakteranalyse av sentrumsområdet i Sandnessjøen.

Grunnet fokus på LRA og mulighetsstudiens grep, strategier og tiltak, tar ikke oppgaven for seg detaljert prosjekteringsarbeid. Illustrasjonene i oppgaven representerer kun et forslag på hva grepene kan gi av merverdi til lokale og besøkende. Grunnet fokus på tilhørighet og uterom ved kysten inkluderer ikke oppgaven alle aspekter ved sentrumsutvikling. Avgrensningen vil fokusere lite på boligutvikling, tilgjengelighet inn til sentrum og grepenes påvirkning på næringslivet.

Selv om bærekraftig utvikling har de tre dimensjonene, miljømessig, økonomisk og sosial bærekraft, er det den sosiale dimensjonen av bærekraft som vektlegges mest i denne oppgaven. Blant bærekraftsmålene er det spesielt bærekraftsmål nummer 11 som er relevant for oppgaven. Dette målet handler om å gjøre byer og lokalsamfunn inkluderende, trygge, robuste og bærekraftige (FN-sambandet, 2022a).

BEGREPSFORKLARING

LANDSKAP

«Landskap betyr et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningen fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer.» (Europarådet, 2000)

HVERDAGSLANDSKAP

Et landskap der folk ferdes, jobber, bor og lever sine liv til daglig.

STEDSUTVIKLING

Stedsutvikling som praksis er å gripe aktivt inn for å utvikle stedets sosiale, kulturelle og/eller fysiske kvaliteter og uttrykk i tråd med et normativt mål om at stedet skal være mest mulig trivelig og attraktivt for alle bruker- og interessegrupper (Lønning & Teigen, 2009).

STEDSTILPASSET SENTRUMSUTVIKLING

Lokalt forankret utvikling av et sentrum som er basert på stedets og regionens særpreg.

MULIGHETSSTUDIE

En utredning som belyser potensiale og bringer frem nye ideer for utvikling av et område.

BYROM

Byrom er alle offentlig tilgjengelige uterom som gater, plasser, parker og grøntområder og er mellomrommene, de urbane rekreasjonsområdene og fellesskapets møteplasser. Gode byrom fungerer som byens lim og gjør stedene mer levende og inkluderende (KMD, 2016).

AKTIV FASADE

Bygningsfasade som gjenspeiler virksomheten innenfor ved innsyn til lokalene gjennom vinduer. Det er krav om inngang direkte fra gaten (Bergen kommune, u.å.).

FLERBRUKSOMRÅDE

Et område eller en bygning som kan brukes til en rekke ulike funksjoner for allmennheten.

GRØNNSTRUKTUR

«Grønnstruktur er veven av store og små naturpregede områder i byer og tettsteder.» (Miljødirektoratet, 2014)

BÆREKRAFT

En utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov. For å skape bærekraftig utvikling må verden jobbe med tre dimensjoner av bærekraft; miljømessig, økonomisk og sosial bærekraft. Det er sammenhengen mellom disse tre dimensjonene som avgjør om noe er bærekraftig (FN-sambandet, 2021).

ROBUSTE LOKALSAMFUNN

Robuste eller resiliente lokalsamfunn brukes for å beskrive et samfunns evne til å håndtere og tåle store hendelser, gjenopprette viktige funksjoner etter at hendelser har funnet sted og å tilpasse seg endrende forutsetninger (St.meld. nr. 10 (2016-2017)).

STADKJENSLE

Stadkjensle er fritt oversatt fra det engelske begrepet "sense of place". Det kan defineres som summen av opplevelsen av landskap, natur, kulturarv, folk, lyder, minner med mer som former forholdet vårt til et sted. Stadkjensle er opplevelsen av et område som er spesielt og skiller et område fra et annet (Clemetsen & Knagenhjelm, 2010).

KAPITTEL 2

TEORI

Teorikapittelet omhandler forståelsen av landskap, sted og menneskers tilknytning til sine omgivelser. Tematikken belyses gjennom teoretiske perspektiver. Kapittelet ønsker å beskrive hvordan utviklingen av et sted kan skje gjennom fokus på stedets særpreg, forvaltning av menneskenes verdier og som tar utgangspunkt i naturens forutsetninger. Kapittelet legger grunnlaget for oppgavens diskusjon.

LANDSKAP

LANDSKAP

Den europeiske landskapskonvensjonen (ELC) definerer landskap som «et område slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningsfaktorer fra og samspill mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer» (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2021b). ELC ble tatt i bruk i Norge 1. mars 2004 og har til hensikt å skape en felles landskapsforståelse mellom ulike aktører slik at viktige verdier blir tatt i betraktning i stedsutviklingsprosessen. Innen landskapsarkitektur har definisjonen derfor påvirket måten vi analyserer og planlegger et område på (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2021a).

Landskap og landskapsforståelsen er et dynamisk, komplekst og flerdimensjonalt begrep ifølge Makhzoumi (2018). «Det fysiske landskapet inkluderer de sosiale verdiene til menneskene som bor på et sted og hvordan de bruker landskapet» (Makhzoumi, 2018, s.30). Selv om et landskap er forankret av diverse lovverk, overskrider ofte bruken av landskapet de administrative grensene. De mange dimensjonene av et landskap kan gjøre det utfordrende å forholde seg til landskapsbegrepet da det angår både den enkelte og grupper. Dette forsterkes av at enkeltmennesket opplever sitt landskap ulikt. Derfor er det viktig med en felles forståelse for hva et landskap innebærer (Clemetsen & Stokke, 2018).

LANDSKAPSDEMOKRATI

Landskapsdemokrati defineres som «right to landscape», og går ut på at alle skal ha mulighet til å påvirke videre utvikling av et område (Makhzoumi, 2018). I følge ELC vil det å jobbe med landskap som en multifunksjonell arena for planlegging og forvaltning bistå i forståelsen av hvilke roller og interesser de ulike aktørene har (Clemetsen & Stokke, 2018). Innenfor administrative grenser er det behov for en felles oppfattelse av landskapskonteksten på tvers av myndighetsnivåer og interesser, for å få til en funksjonell demokratisk prosess. Løsninger bør ikke komme fra én aktør, men utarbeides gjennom samhandling og nettverksstyring. Et funksjonelt demokrati handler om å fremme lokale innbyggers interesser og lokalsamfunn slik at deres hverdagslandskap vektlegges i planleggingsprosessen. Det skjer ved at de involverte opplever at deres verdier anerkjennes av beslutningstakerne. Gjensidig forståelse med folk bør etableres gjennom tilstedeværelse og interaksjon mellom brukergrupper og planmyndighet (ibid.).

STED

EN HUMANISTISK FORSTÅELSE AV STED

Stedsbegrepet er komplekst og mangetydig (Berg et al., 2012). Sted er et fenomen som er multippelt og foranderlig, og det består av mange erfaringer og konstruksjoner. Ifølge Røe & Vestby (2012) er det i et sosiokulturelt perspektiv, gjennom sosiale og kulturelle prosesser at steder dannes, transformeres og reproduseres, fordi steder forbindes av mennesker.

Relph mener at steder ikke oppleves som klart definerte enheter som enkelt kan beskrives i fysisk form avhengig av plassering eller utseende. Han hevder at steder sanses i en innholdsrik setting av landskap, andre mennesker, personlige erfaringer, omsorg og bekymringer og i sammenheng med andre steder. Den grunnleggende betydningen av sted er derfor ikke alene bestemt av lokasjon, funksjonene, hva stedet gir, heller ikke av befolkningen som okkuperer stedet. Ifølge Relph har alle en dyp tilknytning til stedet man ble født og vokste opp, hvor man bor, eller hvor man har hatt helt spesielle opplevelser. Denne assosiasjonen til hjemmet utgjør en viktig kilde til både individuell og kulturell identitet og trygghet, et utgangspunkt som vi orienterer oss etter (Relph, 1976).

STED SOM SOSIAL KONTEKST OG LIVSVERDEN

Ifølge Røe og Vestby (2012) har steders betydning for menneskers hverdagsliv endret karakter, til tross for at den humanistiske forståelsen av sted som eksistensielt element i menneskers identitet fortsatt er relevant. Røe og Vestby refererer til Bagnall, Longhurst og Savage (2005) i det de hevder at mennesker i større grad velger tilhørighet på bakgrunn av økonomisk og kulturell kapital, heller enn sosial kapital. Tilhørigheten mennesker har til et nabolag eller lokalsamfunn har fått nye former, argumenterer Røe og Vestby (2012). Noen mennesker kan synes det er viktigere å velge seg et sted å flytte til fordi stedet og de som bor der, passer ens livsstil, enn å «må holde seg der en hører hjemme» på grunn av stabile relasjoner. Mennesker håndterer i økende grad en rekke stedsrelasjoner knyttet til hjem, arbeid, hverdagsaktiviteter, fritid og reise (ibid.). Dale og Berg (2012) argumenterer for at det har vært en overgang fra en gitt sosial identitet til en oppnådd personlig identitet. Mennesker er i mindre grad knyttet til tradisjonelle forventninger og begrensninger når det kommer til roller og livsløp, og man kan selv skape seg selv og sitt eget liv gjennom et refleksivt identitetsprosjekt (ibid.).

STEDSIDENTITET

Relph mener det er en forskjell mellom identitet av og identitet med et sted og at forskjellen bør bemerkes. Identiteten av et sted, eller et steds identitet refererer til en vedvarende enhet som skiller seg fra andre, men som ikke er uforanderlig eller statisk (Relph, 1976). Steders identitet og særpreg skapes og formes av mange prosesser og elementer og er i stor grad avhengig av de fysiske og naturgitte betingelsene som ligger til grunn (Dale og Berg, 2012). Disse naturgitte betingelsene som påvirker identitet av et sted bestemmes hovedsakelig av fysisk utseende, aktiviteter og dets betydning (Relph, 1976).

Ifølge Relph er et sted langt mer enn bare en lokasjon. Identitet med et sted er et grunnleggende trekk ved menneskers opplevelse av steder. Essensen av sted ligger nemlig ikke bare i geografien, landskapet, byer og hjem, men i opplevelsen av være på innsiden av stedet. Å være på innsiden av stedet er å tilhøre stedet og identifisere seg med det. For dess mer en er inne i stedet, dess sterkere er identiteten med stedet. Blant flere måter å være på innsiden av et sted på, nevner Relph at menneskers emosjonelle deltakelse i og involvering med et sted er en måte å være empatisk på innsiden av et sted på (Relph, 1976). Derfor kan «identitet med»-perspektivet sies å omhandle enkeltindividers og gruppers tilknytning og følelser for et sted. I denne betydningen av stedsidentitetsbegrepet innebærer det at sted kan ha betydning for folks identitet. Dale og Berg hevder at «identitet med sted» er overlappende med «sense of place» (Dale og Berg, 2012).

SENSE OF PLACE

Doreen Massey foreslo et mer relasjonelt stedsbegrep som har dominert debatten om stedsbegrepet. Hun argumenterer for at steder er møteplasser som er i stadig endring og som er åpne og dynamiske (Berg et al., 2012). Ifølge Massey er det som gjør et sted særegent ikke bare en lang historie, men det faktum at stedet er dannet av sosiale relasjoner, møter og bevegelse på et spesifikt sted. I stedet for å se på steder som avgrensede områder, mener Massey at steder må ses som et nettverk av de sosiale relasjonene og oppfatningene menneskene har til det (Massey, 2005).

AUTENTISKE OPPLEVELSER

AUTENTISKE OPPLEVELSER

Autentisitet er et begrep knyttet til reiselivsopplevelser (Wang, 1999). Autentisitet kategoriseres i tre ulike begrep, som er objektiv, konstruktiv og eksistensiell autentisitet. Eksistensiell autentisitet, også kjent som autentiske opplevelser handler om evnen til å etablere en sterkere tilknytning til et sted ved å bli kjent med stedet, herunder kultur, historie, og menneskene i tillegg til det fysiske landskapet og dets bruk. Begrepet omhandler det å møtes, oppleve og erfare og ses ofte i sammenheng med opprinnelig arv, materialer, tradisjoner og det ekte og unike. Autentiske opplevelser kommer ikke bare av å lese om et sted, men av flyktige øyeblikk gjennom sosiale, kulturelle og fysiske møter. (Clemetsen et al., 2021).

«Eksistensiell autentisitet aktiviseres gjennom personlig og aktiv involvering ved å være tro med seg selv. Møter mellom ulike mennesker, besøkende som innbygger, gir en følelse av autentisitet med bakgrunn i den kreative dialogen som foregår mellom to personer». (Clemetsen et al., 2021, s. 55)

Autentisitet er, ifølge Gustavsson og Peterson (2003), nøkkelen for å forstå mennesker og deres opplevelse av landskap og relasjonen mellom dem. Ulike brukergrupper ser og vurderer landskap ulikt (ibid.). Lokal kunnskap om stedets historie og kultur bidrar til å gi besøkende en sterkere tilknytning med stedet. På den måten kan møter mellom lokale og besøkende åpne opp for bredere forståelse av hvordan et landskap oppleves. På slike møteplasser hvor besøkende og lokale føler seg velkomne og deltar i landskapet, kan man se forbi den virkeligheten en selv opplever. På den måten kan det etableres en felles plattform for læring og anerkjennelse (Clemetsen et al., 2021). Den videre utviklingen bør ses i sammenheng med det som har vært, men også med intensjoner og mål for fremtiden. (Gustavsson & Peterson, 2003).

REGIONAL EGENART

REGION

En region er et tøyelig begrep, som både kan brukes om store og mindre geografiske områder. Man snakker også om klimaregioner, administrative regioner, planleggingsregioner og regionen som samhörighet og hjemsted for mennesker. Regioners avgrensinger og overganger er flyktige. Mellom regioner har det utviklet seg kulturelle strømninger og innflytelse fra andre regioner har stimulert hjemlig kultur og ført til nyskaping og omdiktning. Regional tenkning må i langt større grad være med å påvirke planlegging på alle nivåer. Lorange hevder at helhet, allsidighet og naturlig egenart må etterstrebes i enhver region, ikke bare gjennom materiell og økonomisk satsning, men også gjennom bred og positiv tilrettelegging av regionens selvstendige og kulturelle utvikling (Lorange, 1977).

REGIONAL EGENART

Regional egenart fremstår som følge av mange ulike forhold som geografi, klima, historie, kultur, økonomi og sosiale og politiske forhold. En regions naturforhold har vært avgjørende for folks livsberging og livsførsel. Regionale variasjoner illustrerer mangfoldighet, og hver region er som et komplisert nettverk som er påbegynt for lenge siden. Ifølge Lorange er menneskers bosetting før industrialiseringen et naturprodukt. Med industrialiseringen ble urbaniserte regioner i økende grad påvirket av krefter, kapitalinteresser og begivenheter som ikke i like stor grad er knyttet til det regionen representerer. Stedsbetinget egenart har vikt for det allmenngyldige og standardisering. Pregløse, standardiserte livsformer innføres og påtvinges store deler av regionen. Kort fortalt mener Lorange at urbanisering har hatt konsekvenser for den regionale egenarten (Lorange, 1977).

REGIONAL EGENART SOM UTGANGSPUNKT FOR PLANLEGGING

Ifølge Lorange er det det helhetlige i det regionale som gir forståelse for regionens egenart og kvaliteter. For å forstå og verdsette en regional egenart mener han at man må se på en regions samlede forutsetninger og sammenhengen av alle slags menneskeverk av betydning. Lorange mener at denne egenarten er en sentral del av vår kulturarv og at den derfor må tas vare på. Han hevder videre at dersom man på lang sikt skal planlegge og skape en bedre utvikling for steder, må man skaffe bedre og dypere bevissthet om de regionale miljøene og hva de betyr for folk. Egenart og særpreg er viktig fordi det er nødvendig for mennesker å ha tilknytning til steder for å kunne utfolde sine evner og muligheter på fullverdig vis. Stedet, det tilvante og hjemlige gir oss trygghet, noe som er et avgjørende utgangspunkt for en positiv livsførsel (Lorange, 1977).

ØKOLOGISK DEMOKRATI

Økologisk demokrati består av det økologiske og det demokratiske aspektet. Økologi handler om naturlige prosesser, økosystemer og samhandling mellom organismer, mennesker og bosted. Demokrati betyr folkestyre og omhandler direkte og indirekte involvering av befolkningen i beslutningsprosesser. Økologisk demokrati betyr derfor utvikling, bestemt av folket, med en forståelse for pågående naturprosesser og sosiale relasjoner mellom menneske og bosted. Det handler om strukturen rundt det sosiale aspektet, samhandling, felleskap og en identitetstilnærming. Dagens byer utvikles uten forankring til historien, ressursgrunnlaget og omgivelsene sine. Byene blir stadig likere og mindre robuste mot fremtidige klimaendringer (Hester, 2006).

Hester presenterer 15 prinsipper fordelt på tre hovedkategorier som beskriver hvordan byer og tettsteder kan utvikles og planlegges med et økologisk demokrati-perspektiv. Kategoriene er «Enabelig form», «Resilient form» og «Impelling form». Den økologiske og sosiale tilnærmingen til problematikken innenfor landskapsarkitektur- og stedsutvikling vektlegges. Hesters perspektiv tar for seg amerikanske byer, men innholdets problematikk er også relevant for Norge. Målet med prinsippene er å utvikle samfunn med engasjerte innbyggere som jobber sammen for å løse komplekse utfordringer. Resultatet er robuste samfunn hvor naturkvalitetene og ressursene inkluderes i stedsutviklingen. Utformingen av byer er viktig for folks tilstedeværelse, trivsel og trygghet og livskvalitet (Hester, 2006).

ENABELING FORM – AKTIVISERENDE STEDSUTVIKLING

Aktiviserende stedsutvikling handler om å aktivisere befolkningen, la naboer bli kjent, etablere møteplasser i deres miljø slik at de samhandler og utvikler et godt fellesskap. Hester presenterer fem prinsipper: sentralitet, tilknytning, rettferdighet, statusbygging og hellighet. Målet er å utforme steder som bedrer tilhørigheten til lokalsamfunnet og motivasjonen som kommer fra stedegne opplevelser og felles verdier.

Sentralitet handler om å skape sentrale møteplasser hvor innbyggerne kan engasjere seg og drive aktiviteter, men også om å unngå byspredning ved å bo tettere. Prinsippet er viktig for å bygge relasjoner og identitet samt etablere felles opplevelser. Fokus på sentralitet leder derfor til gode effekter som et yrende byliv og bedre folkehelse.

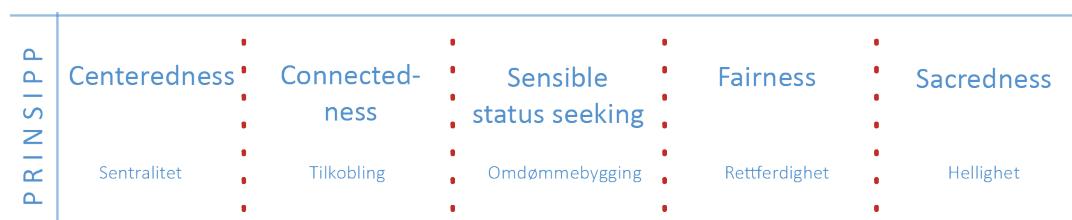
Tilkobling er ideen om at møteplasser og funksjoner i en by skal ha en gjennomgående sammenheng. Bedre tilknytning i by kobler sammen oppstykkede landskap og knytter mennesker tettere på de opprinnelige og naturlige ressursene, samt tilgjengeliggjøre sentrale funksjoner som igjen kan skape økt byliv og opphold.

Omdømmebygging handler om å bygge på sitt eget omdømme, uten å sammenligne seg med eller strekke seg etter andre steds suksess og status. I stedsutvikling handler dette om en styrking av eksisterende omdømme og forhold. Bevissthet rundt hvilket omdømme man bygger, og hvilke konsekvenser det kan få på kort og lang sikt er viktig. Lokalsamfunnet må utforske sine unike kvaliteter fordi det åpner muligheten for å la et lokalsamfunn være noe autentisk.

Rettferdighet handler om likeverdig behandling av byens innbyggere, biomangfold og landskapets ressurser. Tilgjengelighet, inkludering og lik fordeling av ressurser er tre viktige aspekter når det kommer til rettferdighet i bybildet. Dette åpner opp for bred og tilpasset innbyggerinvolvering med mål om bedret trivsel i samfunnet.

Hellighet handler om at stedets historie, kultur og tradisjoner skal behandles skånsomt og at viktige verdier skal vernes. På den måten opprettholdes den stemningen, kjærlighet til plassen og identiteten som ligger til stedet. Dette bidrar til en sammenhengende og styrket identitet. (Hester, 2006)

ENABELING FORM - AKTIVISERENDE STEDSUTVIKLING

Figur 2.1
Enabling form

RESILIENT FORM – ROBUST STEDSUTVIKLING

Robust stedsutvikling defineres som steder som er mottakelige og tåler større endringer, som sykdommer, ulykker, naturkatastrofer eller andre omveltninger uten store svekkelser. I en robust stedsutvikling er identitetens kjerne intakt selv om stedet er deformert. I robust stedsutvikling er målet å planlegge med utgangspunkt i stedets karakteristikk og økologiske forutsetninger. Hester argumenterer for at den største svakheten for mange byer er at stedsutviklingen ikke har tatt hensyn til de naturlige faktorene som ligger til stedet. En robust by avhenger av de iboende kvalitetene i landskapet, relasjonen menneskene har til hjemstedet og hvordan menneskene har brukt disse ressursene. Hester tar opp prinsippene særegenhet, utvalgt diversitet, tetthet og småskala, begrenset utstrekning og tilpasningsdyktighet.

Særegenhet handler om å planlegge ut fra stedets særpreg og forutsetninger. Hester hevder at steder som har tilpasset seg sine egne forutsetninger er bedre rustet mot endring. Ved å forstå ressursgrunnlagets bruk og sammenhenger, kan et sted lettere tydeliggjøre sitt særpreg.

Variasjon handler om at områder med definerte særpreg med forankring til historie og kultur skal ivaretas innenfor det aktuelle områdets rammer. Dette er med på å skape diversitet mellom områder og at et områdes egenskaper skiller seg fra de omkringliggende. Dette kan skape fellesskap og en følelse av tilhørighet og felles verdier. På den måten må en balanse mellom variasjon og det homogene tas høyde for i planlegging og ikke destruere hverandre.

Tetthet og småskala handler om at steder bør planlegges kompakte for å bidra til et sammensveiset lokalsamfunn. Hester sammenligner det med dyre- og vegetasjonssamfunn, ved at det å være samlet gjør oss sterkere mot ytre påvirkning. Målet er å ha lokalsamfunn med gode menneskelige relasjoner, og gode uterom med vegetasjon og variasjon i byen, samt kort avstand til natur.

Begrenset utstrekning handler om at utvikling skal skje innenfor et avgrenset område, samtidig som nærhet til jobb, handel, større grøntområder og menneskers samhold og identitet i samfunnet ivaretas. Dette er også viktig når det kommer til begrenning av utbygging og derfor også bevaring av naturområder.

Tilpasningsdyktighet handler om å se og oppfatte endringene som skjer og kommer, samt bruke en innovativ og kreativ tankegang for å finne en løsning. Fleksibilitet i steder kan være viktig for å snu en omveltning til noe positivt som virker styrkende for lokalsamfunnet. I et tilpasningsdyktig lokalsamfunn vil derfor ryggmargen av samfunnet stå igjen selv når ytre påvirkning truer. Denne ryggmargen eller kjernen i et lokalsamfunn er eksempelvis tradisjon, kultur, identitet og lojalitet for sitt sted. (Hester, 2006)

RESILIENT FORM - ROBUST STEDSUTVIKLING

Figur 2.2
Resilient form

IMPELLING FORM – PROGRESSIV STEDSUTVIKLING

Progressiv stedsutvikling handler om en utvikling som er i kontinuerlig forandring, og som bygger på stedegne verdier og ivaretar en fast gjenkjennerbar struktur eller særpreg. Målet er å gjøre byene vakre, trivelige, fremoverlente og robuste mot endringer gjennom å engasjere befolkningen i planleggingen. Lokalbefolkningens engasjement kreativitet, kunnskap og innovative bidrag er essensielt for at progressiv stedsutvikling kan finne sted. De fem prinsippene Hester nevner innen progressiv stedsutvikling er hverdagens fremtid, naturlighet, forståelse av sted, gjensidig ansvar og tempo.

Hverdagens landskap handler om stedsutvikling basert på folks bruk av landskapet i hverdagen. Målet er å planlegge for innbyggernes behov og ønsker for sitt nærmiljø. Det betyr at området må tilpasses folks hverdagslige handlinger og ta høyde for mulige fremtidsscenarioer.

Prinsippet om naturlighet vektlegger naturvern og biologisk mangfold i planleggingen. Naturen har en følelsesmessig påvirkning på menneskene og gjør et sted unikt. Målet er at naturen skal være tilgjengelig i hverdagslivet. Naturen er kompleks og sårbar. Det krever at en må være bevisst på hvilken påvirkning stedsutvikling har for naturen.

Etablert kunnskap handler om å kombinere vitenskap og lokalkunnskap om et sted for kunne forstå og utvikle en bærekraftig by. Hester hevder at økologiske prosesser i byen er vanskelig å oppfatte og undervurdert. Naturens egne prosesser er komplekse, sammensatte og avhengige av hverandre. Derfor er etablert kunnskap viktig i stedsutviklingen så økologisk demokrati kan finne sted.

Gjensidig ansvar (stewardship) handler om en følelse av samfunnsansvar, hvor enkeltmennesker engasjerer seg for å hjelpe hverandre og miljø. Essensen er å styrke samholdet, skape engasjement for alle brukergrupper, finne felles verdier for menneskene og lokalsamfunnets identitet. Stewardship er nødvendig for å kunne ta vare på stedet og andre mennesker. Det leder til personlige og offentlige fordeler.

Prinsippet om tempo handler om at byer skal tilrettelegges for rolig ferdsel, som for eksempel for gående og syklende. Det gir oss muligheten til å sanse, fundere og har en positiv innvirkning på kreativiteten og reduserer unødvendig stress (Hester, 2006)

IMPELLING FORM - PROGRESSIV STEDSUTVIKLING

Figur 2.3
Impelling form

KAPITTEL 3

OMRÅDE- STUDIE

Områdestudien vil gi en kort introduksjon av Sandnessjøen og Alstahaug kommune. Her vil stedets lokasjon, demografi, klimatiske forhold, historikk og planer for fremtidig utvikling presenteres. Hensikten er å etablere kunnskap som ligger til grunn videre analysearbeid av området.

KAPITTELETS OPPBYGGING

Figur 3.1 Fugleperspektiv over Sandnessjøen sentrum med Dønnamannen i bakgrunn. Foto: Alstahaug kommune, 2019.

Alstahaug er en øykommune på Helgelandskysten. For mange er Alstahaug kjent som Petter Dass sitt hjemsted, og for andre kanskje mest kjent for den spektakulære fjellrekka De Syv Søstre. Sandnessjøen er byen og kommunesenteret i Alstahaug og ligger nordøst på Alstenøya. Tettstedet er og har vært et naturlig knutepunkt for kommunikasjon og et servicesenter for Ytre Helgeland. Til tross for at Sandnessjøen er et knutepunkt, ligger vakkert til, er en turistdestinasjon, men også en god kommune å vokse opp i, er stedet kanskje for mange ikke kjent i det hele tatt.

Figur 3.2 Sandnessjøens plassering i Nordland

PLASSERING

Alstenøya ligger på den ytre delen av Helgelandskysten som er kjent for en vakker strandflatekyst med mange, små øyer ytterst mot vest og kvasse fjell som stikker opp fra havet. Denne delen av Norge er en del av Nordland fylke. Alstenøya ligger i ytre del av Vefsnfjorden og deler fjorden i to utløp. Vestsiden av Alstenøya hører til strandflaten og er preget av jordbruk, mens på østsiden av øya ligger tinderekken De Syv Søstre (Thornæs, 2018). Alstahaug kommune grenser til Dønna og Leirfjord i nord, Vefsn i øst, Vevelstad og Vega i sør og Herøy kommune i vest.

Figur 3.3 Nordlands elleve tettsteder med bystatus

KOMMUNEHISTORIKK

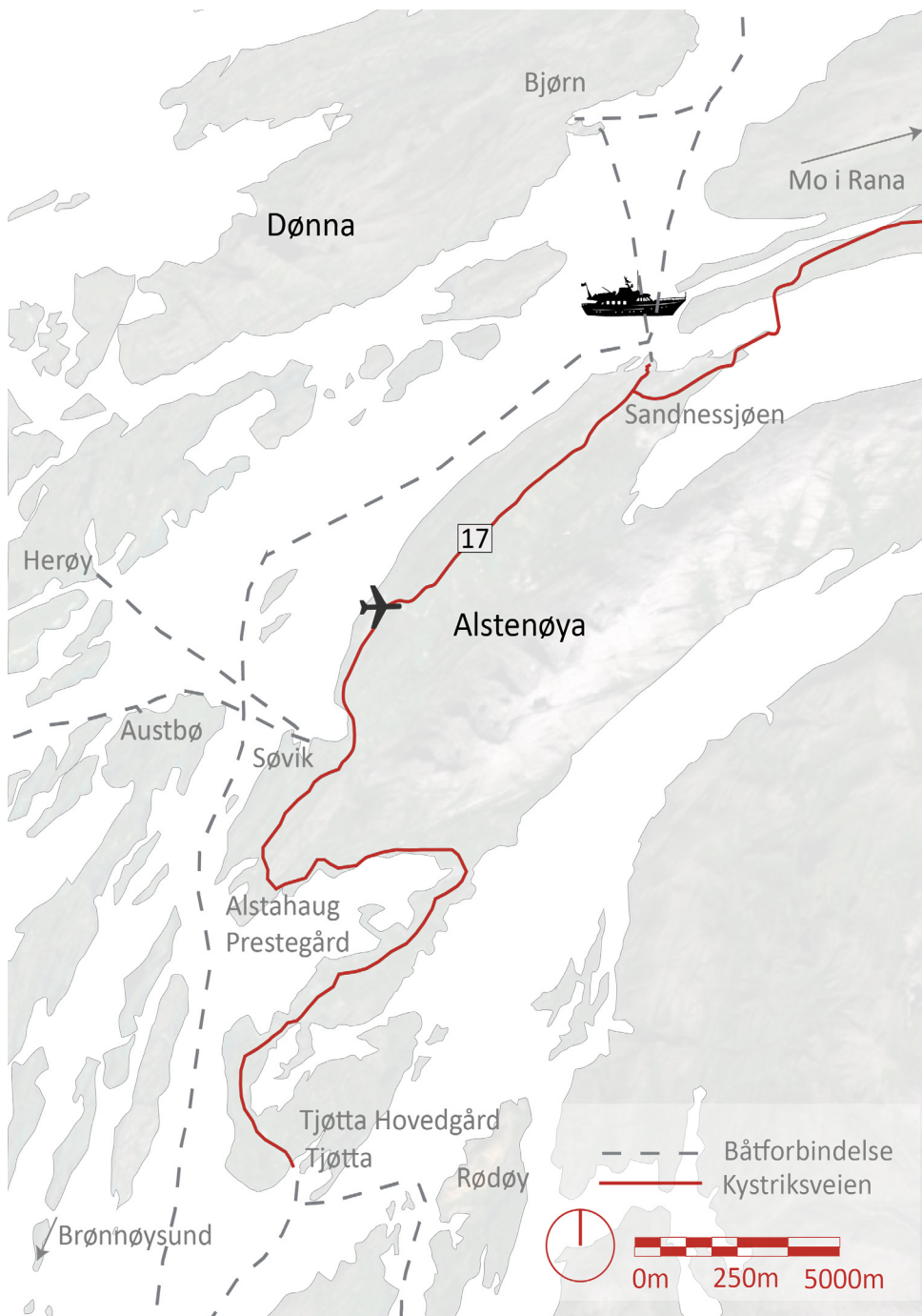
Alstahaug ble først opprettet som kommune da det ble innført lokalt selvstyre i 1837. På det tidspunktet besto kommunen av en stor andel av kyst- og fjordstrøkene på Ytre Helgeland. Kommunen strakte seg helt fra Velfjorden i sør til Ranfjorden i nord, i tillegg til et stort øyrike utenfor. Etter en rekke delinger frem til 1917, ble tidligere Alstahaug kommune delt inn i sju kommunale enheter, blant annet Tjøtta, og Stamnes (senere Sandnessjøen). Etter denne oppsplittingen var det bare søndre del av Alstenøya som utgjorde Alstahaug kommune. I 1965 ble Tjøtta og Sandnessjøen slått sammen til det nye Alstahaug. Siden har det også foregått endringer i kommunegrensene, og fra 1995 har Alstahaug kommune vært en ren øykommune (Thornæs, 2021).

Figur 3.4 Alstahaug kommune og nabokommuner

SAMFERDSEL OG REISELIV

Sandnessjøen har anløp av Hurtigruta, samt flere buss-, ferge- og hurtigbåtruter til distriktene rundt (Thornæs, 2021). Spesielt viktig for byen er det at fylkesvei 17, Kystriksveien i Nordland går gjennom kommunen. Kystriksveien er kåret til en av verdens vakreste reiseruter av bladet National Geographic, skriver NRK (Kleven & Torp, 2012). Sandnessjøen har en strategisk beliggenhet mellom kyst og innland, nord og sør og profileres som et turistknutepunkt (2014a). Flyplassen på Stokka er Sandnessjøens Lufthavn og ligger 10 km fra bykjernen og herfra går det innenlandsflyvinger daglig.

Figur 3.5 Sandnessjøen har anløp av Hurtigruta og nærhet til flyplass, hurtigbåter og Kystriksveien.

NÆRINGSGLIV

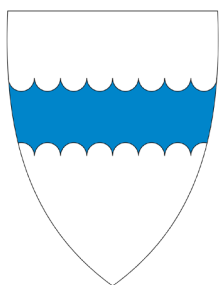
Kommunen har et variert næringsliv, både med verkstedindustri, skipsbygging, oljeforsyningsbransje, havbruk og handel. Historisk sett er Alstahaug en kommune hvor primærnæringen har spilt en viktig rolle, særlig innen fiske. Andelen arbeidsledige i kommunen er høyere enn både i landet og i fylket generelt (Alstahaug, 2014a). Selv om Alstahaug er blant fylkets fremste jordbrukskommuner, er omtrent 4 % av alle arbeidsplasser i primærnæringen (Thornæs, 2021).

SANDNESSJØEN SOM REGIONSENTER

Med sin sentrale lokasjon er Sandnessjøen utpekt som knutepunkt og regionsenter hvor de regionale funksjonene skal være. Byen med sine regionale funksjoner innen næringsliv, helse og utdanning skal fungere som et bindeledd mellom innland, øysamfunn og kyst. Kommunen skal utbedre de interkommunale forbindelsene som vei og skipstrafikk slik at nabokommunene forblir gode bostedskommuner. Kommunen som en del av en større region, må derfor vurdere hvordan planer vil komplementere overordnede føringer og retningslinjer på en helhetlig måte. Dette krever god samhandling med nabokommunene gjennom tverrfaglig samarbeid. (Alstahaug kommune, 2014a).

KOMMUNEVÅPEN OG NAVN

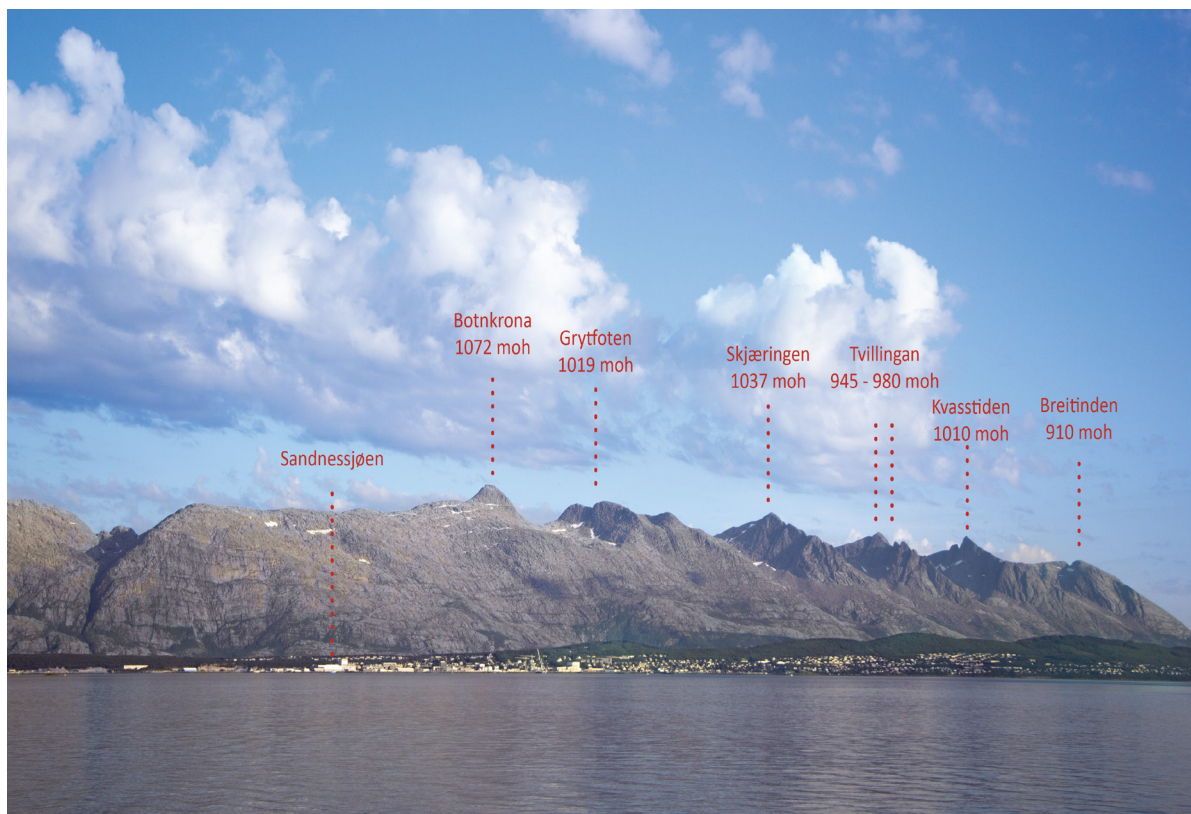
Navnet Alstahaug kommer fra «Alastarhaugr» som er norrønt. Den første delen av navnet kommer fra øynavnet Alost, i dag Alsta, som betyr ålgrunnen og er som tabuord for hav. Siste ledd er trolig fra gårdsnavnet Haug (Thornæs, 2021). Navnet Sandnessjøen kommer av gårdsnavnet Sandnes i tillegg til sjø, som sikter til at det er en gårds landingsplass ved sjøen (Thornæs, 2021). Kommunevåpenet består av en blå bjelke med syv taggesnitt på over- og undersiden mot en sølv bakgrunn. Motivet viser til fjellformasjonen De Syv Søstre og tinderekkens speilbilde i sjøen (Thornæs, 2021).

«Sandnessjøen lå så laglig til midt mellom nord og sør, mellom øst og vest – sildefjordene, nærheten ut til værene, byggegrunn uten jordødeleggelser, utsikt, hopehav, alt dette som vi i dag kaller sentralt.» Lillegaard, 1979, s. 63

FRAFLYTTINGSPROBLEMATIKK

Alstahaug har i dag om lag 7333 innbyggere (SSB, 2021), hvorav omtrent 6030 bor i Sandnessjøen (Thornæs, 2021). Den estimerte befolkningsutviklingen vil trolig synke mot 2050 ifølge Statistisk Sentralbyrå (2021). Det er estimert en reduksjon i aldersgruppen 20-66, samtidig som det er forventet en økning på 40 % i aldersgruppen 67 år og oppover frem mot 2040. Det høye antallet eldre fører til en stor utfordring i samfunnsplanleggingen, som vil medføre behov for økte tjenester og tilrettelegging. Til tross for denne fraflyttingstendensen har kommunen ikke hatt befolkningsnedgang. Den svake befolkningsveksten de siste årene skyldes innvandring fra andre land. Integrasjon er viktig for å skape bolyst for å hindre at tilflyttere flytter ut av kommunen igjen etter kort tid. Likevel er det en utfordring å få innvandrerne godt integrert i arbeids- og samfunnslivet (Alstahaug, 2014a).

Figur 3.6 De Syv Søstre ruver høyt over kystsletta

VÆR OG KLIMA

Delkapittelet ser på de klimatiske forholdene i Sandnessjøen og hvordan det påvirker bruk av byen.

ET KYSTKLIMA

Alstahaug ligger på breddegrad 66, noen kilometer sør for polarsirkelen. På grunn av stedets plassering langs norskekysten er klimaet mildere sammenlignet med andre områder på samme breddegrad. En av årsakene til dette er Golfstrømmen. Den drar med seg varmere vann som fordampes i atmosfæren (Hanssen-Bauer et al., 2015). Kystklimaet ligger i grensesonen mellom innlandsklima og havklima og bestemmes av vind- og strømsystemer (Mamen, 2019). Dette gjør at det kan være store lokale temperatur- og vindforskjeller på et område. Her er lokale landskapsformasjoner en medvirkende faktor for lokalklimatiske forskjeller. Høst, vinter og vår er det store trykkforskjeller i atmosfæren som gir mye vind og skiftende vær (Hanssen-Bauer et al., 2015).

TEMPERATUR

Sandnessjøen ligger i en varmtemperert kystklimasone som ifølge Köppens klimaklassifikasjon har et kaldt og fuktig klima hele året (Mamen, 2021). Statistikken fra norsk klimaservicesenter viser at gjennomsnittstemperaturen de siste 15 årene i Sandnessjøen har vært relativt stabilt. (Norsk Klimaservicesenter, u.å.). Februar er den kaldeste måneden med gjennomsnittstemperatur på 4,2 grader. Den varmeste måneden er juli med en gjennomsnittstemperatur på 13,5 grader (Bestetidareise, u. å.).

Figur 3.7 Havna en regnfull vinterdag i januar 2022

NEDBØR

Gjennomsnittstemperaturen de siste 15 årene viser at årlig nedbørmengde varierer, og at nedbørintensiteten er større enn tidligere (Norsk Klimaservicesenter, u.å.). Det årlige nedbørgjennomsnittet er målt til 1890 mm. Til sammenligning med en annen kommune på Norges vestkyst, har Bergen et gjennomsnitt på 2461 mm (Climate-data.org, u.å.). Antall nedbørsdager Sandnessjøen er 155 dager i gjennomsnitt per år (ibid.).

LYS

Nord-Norge har lange mørke vintre og lyse somre. Jo lengre nord man kommer, dess lengre tid tar det før solen stiger opp over horisontlinjen. I Sandnessjøen er det fire timer dagslys på det mørkeste i tidsrommet 1. desember til 10. januar (Timeanddate, u. å.). Dette står i kontrast til de lyse somrene hvor sola er oppe døgnet rundt i perioden 12 juni til 30. juni. Byens beliggenhet gjør at nordlys, fargerike soloppganger og midnattssol er fremtredende. Disse fenomenene gjør at mørketid er å regne som fargetid (Nord-Norge, u. å.).

3.8 Vinter i Sandnessjøen sett fra ferge som kommer inn til land

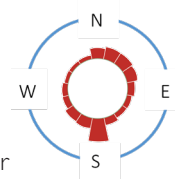
VIND

Generelt i Nordland kommer vindretningen vanligvis fra sørøst og øst. Den er spesielt sterk ved fjordmunningene. På sommerstid blåser det ofte fra nord eller nordvest ved kysten (Mamen, 2020). I 2020 ble det satt vindrekord da orkanen Frank herjet med 47,3 m/s i Sandnessjøen (Hofstad, 2022). De mest utsatte plassene ved Sandnessjøen er Helgelandsbrua. Her er det målelementer som gjør at brua stenges når vindstyrken er høyere enn 32 m/s (Windfinder, 2022).

KORT OPPSUMMERT

- + Nedbørsdager per år: 155
- + Kaldeste måned: 4,2 grader i februar
- + Varmeste måned: 13,5 grader i juli
- + Årlig nedbørsgjennomsnitt: 2461mm
- + Vindretning hyppigst fra sørvest
- + Daglebde: 4 timer dagslys fra 1. desember til 10. januar. Midnatssol fra 12.juni til 30. juni

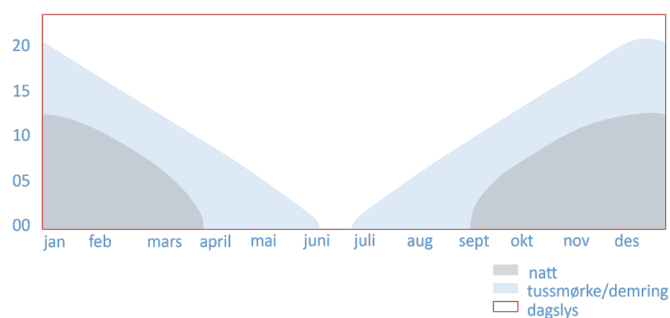
Figur 3.9 Vindrose

FREMTIDENS KLIMA

Vær og klimafremskrivning er for Nordland viser at gjennomsnittlig temperatur forventes å øke med ca 5 grader mot år 2100. Endringer er størst på vinteren som betyr at vekstsesongen kan bli 1-3 måneder lengre. Det forventes mer nedbør i fremtiden. Nedbørsmengden kan øke med 20 % ved kraftige nedbørsdøgn. Framskrivningen viser også at høyere temperaturer, fordampning og perioder med lite regn kan føre til lav vannstand. Samtidig vil temperaturøkningen med større regnhendelser føre til snøsmelting i andre perioder (Norsk Klimaservicesenter, 2021).

Timer

Figur 3.10 Daglebde gjennom året

Figur 3.11 Klippfiskvasking. Et forsvunnet yrke. Her i fjæra på Sandnessjøholmen. Foto: ukjent (antatt mellom 1910-1920)

HISTORISK TILBAKEBLIKK

FRA HØVDINGSETE TIL BY

Alstahaugs og Sandnessjøens historie er innholdsrik og strekker seg langt tilbake i tid. Dette tilbakeblikket viser hvordan landskapet i regionen har blitt brukt og hvordan samfunnet har utviklet seg i årenes løp. I dag regnes Sandnessjøen, nord på øya, som kommunesenteret for Alstahaug kommune, men gjennom årenes løp har også tettstedene Tjøtta og Søvik, lenger sør på øya, vært strategiske senter.

«Havet var og er av majesteten som man ikke snakker med, som man ikke beseierer eller tukter, havet er guden som gir og tar med en stor og brutal hånd som slår, men som i neste øyeblikk åpner seg og gir mennesket rett til å leve, og et håp om å overleve.»
(Lillegaard, 1979, s. 11)

DE TIDLIGERE TIDER

Det antas at de første fastboende som kom til Norge kom fra øst, og Helgelandskysten var et av de først bebodde deler av Norge. Høvdingene, som kan betraktes som godseiere, kom med folket sitt og oppførte herregårder. Høvdingsetet på Sandnes er et slikt sted (Jakobsen, 1914). Vintrene var lange og stormende, men heldigvis hadde man mulighet til å bytte til seg skinn og kjøtt fra samefolket, for denne årstiden kunne være en trussel. Deler av historien for området tolkes ut fra helleristninger. I Alstahaug kan man finne opptil flere tusen år gamle helleristninger. Mange av disse skisserer fangst og fiske (Lillegaard, 1979). På Sandnes viser også arkeologiske utgravninger spor av at det har blitt drevet jordbruk her helt siden rundt år 0 (Wik, 1987).

«Folket tok fantasien, den skapende hjelp. Man bøyde en krok, man hulte en båt og lærte etter hvert å sette bitene sammen til et hele, det krevde søm og stevn og form, dette var kunst, livskunst satt på bakken, livskunst ute på havet, det store uovervinnelige, spiskammeret og kirkegården.»
(Lillegaard, 1979, s. 11)

HØVDINGSETET PÅ SANDNES TIL KRISTNING AV HELGELAND

Det første mennesket som det står skrevet om fra denne landsdelen er Sigrud Herse, kjent som Sigurd på Sandnes (800-807 e.v.t.). Han var en meget rik og mektig mann, i likhet med sin datter Sigrid. Sigurd og Sigrid sin slektstavle inneholder Helgelands mektigste menn i mer enn 200 år (Jakobsen, 1914).

Sigrid ble gift med Bård Brynjolfson, som døde like etter slaget ved Hafrsfjord, men levde lenge nok til å la sin våpenbror og venn Torolv Kveldulvson overta gården og Sigrid på Sandnes. Datidens konge Harald Hårfagre ble mistenksom og sjalu på den mektige Torolv og fikk han drept (Lillegaard, 1979). Nå var det Øyvind Lambe, en av Hårfagres beste hirdmenn, som skulle få gifte seg med Sigrid mens han fikk overta alt godset på Sandnes. Sigrid ble stammor til en stor og berømt ætt. Sønnen Finn ble blant annet gift med Hårfagres barnebarn Gunhild. Sammen fikk Finn og Gunhild sønnen, Øyvind Finnson Skaldespiller. Øyvind Finnson ble senere far til Hårek (Torolvstein, u.å). Hårek er beskrevet som en praktisk og jordnær mann (Lillegaard, 1979), men også en egenrådig og sta mann som var mer fryktet enn elsket (Jakobsen, 1914). Hårek deltok og overlevde slaget på Stiklestad i 1030 (ibid.), og levde i om lag ti år til frem til han fikk skallen kløyvd i et annet slag (Lillegaard, 1979). Dette skulle bety starten på en ny tid på Helgeland – nå kom Kristendommen til landet (ibid.).

KRIGSÅR OG PEST

I løpet av de norske borgerkrigene som oppsto rundt 1030 oppsto det også en del opprør i nordligere deler av Norge, blant annet på Helgelandskysten. Nordlige deler av Norge fikk også se og kjenne på både birkebeiners og baglernes makt, henholdsvis i årene 1183 og 1198 (Jakobsen, 1914). Som følge av krig og plyndring i århundrer i det langstrakte landet, var mange nødt til å finne et nytt sted å slå rot. Mange dro til Helgelandskysten (Lillegaard, 1979).

«Helgeland, det lyse landet, var innbydende.» (Lillegaard, 1979, s. 41)

1300-tallet bydde på uår. Fisket ble dårligere og det samme gjorde handelsforholdene. Mye verre skulle det bli da den «sorte byldepest» ankom Helgeland. Datidens Alstahaug prestegjeld mistet tre fjerdedeler av befolkningen sin (Jakobsen, 1914).

Figur 3.12 «Scene fra den sorte død». Bilde lånt av Sverresborg Trøndelag Folkemuseum (u.å.)

Figur 3.13 «Petter Dass I»
Presten sitter med to arbeidere i
en nordlandsfæring med De Syv
Søstre i bakgrunn. Sjøen er langt
fra stille. Til høyre i bildet synes tre
storskarver.

Litografi: Kaare Espolin Johnson
(1962)

REFORMASJON OG DASS-DYNASTI

«Petter Dass` diktning har blitt oppfattet som uttrykk for nordnorsk regional identitet. Det innebærer at den er blitt brukt i det man kunne kalle regionsbyggende øyemed.» (Lauvstad, 2014, s. 268).

Alstahaug var kirkested med stor makt allerede på 1100-tallet i katolsk tid, ifølge Birgitta Berglund (2007). Dette var lang tid før reformasjonen som skjedde på 1500-tallet. Likevel er det på grunn av Nord-Norges store poet, Petter Dass (1647-1707), at kirkestedet på Alstahaug har trukket til seg oppmerksomhet gjennom tidene. Likeså vel som et prestedynasti, kan Dass-dynastiet også karakteriseres som handelsdynasti og med en rekke godseiere. Kilder viser at Petter Dass også var en betydelig handelsmann (Bergund, 2007). Til tross for at Dass-dynastiet levde i annen verden av rikdom enn allmuen i området (ibid.), regnes Petter Dass som et kulturhistorisk ikon (Jovic, 2022). Han er blitt sett på som en kulturell samlingsfigur og en referanse når det kommer til identitet, både på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå (ibid.).

«Mann og mann imellom het han bare Petter, kort og godt, «hain Petter». Men når folket gikk til kirke og benket seg under steinbuene på Alstahaug, snakket de om «hain sjøl.»» (Lillegaard, 1979, s. 69).

Etter «Herre Gud, ditt dyre navn og ære», regnes diktet «Nordlands Trompet» for å være barokkdikterens` mest kjente verk. Nordlands trompet regnes som topografisk litteratur og skildrer Nordlands beliggenhet, området astronomiske og meteorologiske forhold, fugle- og dyreliv, landbruk, handelsmarkedene og samene. Diktets hensikt er å lovprise Guds allmakt og hans skaperverk, representert ved Nordland (Hagen, Lauvstad, 2009).

Et utdrag fra Petter Dass` Samlede Verker - Nordlands Trompet:

«Fisken i Vandet, det er vores brød, og miste vi Hannem, da lide vi Nød, og jammerlig nødes at sukke -» (Heggelund & Apenes, 1980)

MATAUK OG HANDEL

Fisket har vært viktig for Sandnessjøen og Alstahaug. Som man ser av diktet av Petter Dass ovenfor var man helt avhengig av fisket. Spesielt har sildefisket vært et viktig levebrød, men og inntektskilde for folket i Sandnessjøen. Gode eller dårlige sildeår har hatt stor innvirkning på både overlevelse og hungersår. Ikke bare var fisket nødvendig for overlevelsen, men det var også dødsens farlig. Stor sjøgang var umulig å forutse eller å stanse, noe som ofte førte til tap av menneskeliv, båter og redskaper. Vinterfiske i Lofoten og fisket i Finnmark var også svært viktig for samfunnet (Jakobsen, 1914). Klippfisk var en viktig eksportvare og ble sendt til blant annet Bergen. Sandnessjøen begynte å ligne et handlested (Lillegaard, 1979).

Bjørnsmartnaen på Dønna er fra gammelt av kjent som den største martnaen nordafjells. Det årlige markedet på Bjørn startet allerede i 1754 (Lillegaard, 1979). Markedet utviklet seg til et handelsstevne hvor øyboerne, fjordbyggerne, Trondhjemmere, men også datidens jøglere dukket opp. I 1870 var det hele 100 handlere som møtte frem. Her ble det kjøpt, prutet, byttet og handlet i dun og egg, kopper og kar, fersk og tørrfisk (Jakobsen, 1914).

Figur 3.14 Folk kom langveisfra for å få med seg dager på Bjørnsmarta. For å komme seg til martnaen måtte man ta sjøveien. Repro av Per Lillegaard (u.å.)

SANDNESSJØEN BLIR ET STED

Helgeland var i århundreskiftet mellom 1800-tallet og 1900-tallet et distrikt i sterk utvikling (Carlsen, 2019).

«Stedet begynte å bli et sted. Og folket strømmet til, ikke bare fra Leirfjorden, men fra alle kanter i landet, ikke i flokk og følge, men litt etter litt, påfallende fort, her var det muligheter. Men var det det? Slike spørsmål kan aldri besvares. Et sted stiger opp av seg selv. Det som skaper et sted, en by, er alltid henders gjerning, fantasi og folk som tør å ta en sjanse» (Lillegaard, 1979, s. 187)

Utover 1800-tallet var det særdeles rikt sildefiske på Helgelandskysten. Så stort at det oppsto transportproblemer, og tanken om et rutebåtselskap som både kunne frakte gods og passasjerer, meldte seg. Det Helgelandske Dampskibsselskab's historie startet på Bjørnsmartnaen. Den 4. juli i 1866 møttes prominente herrer fra Helgeland på Bjørn for å undersøke mulighetene for en bedre dampskipskommunikasjon på Helgeland. Allerede i 1867 ble den første generalforsamlingen holdt (Carlsen, 2019). Lillegaard (1979) omtaler dette som en sensasjon for Helgeland, og legger til at siden Hårek og Torolv sin tid hadde ikke mye endret seg når det kommer til fremkomstmiddel til sjøs (ibid.). Fra starten av holdt administrasjonen til i Søvik, men i 1899 ble den flyttet til Sandnessjøen (Carlsen, 2019).

HANDEL OG TILVEKST

I tillegg til «futen» (fogden) som flyttet til Sandnessjøen i 1852, fengsel i 1858 (Lillegaard, 1979), og en telegrafstasjon og dampskipsansløp i 1867 (Jakobsen, 1914), fikk Sandnessjøen fast anløp av Hurtigruten i 1893 (Hansen, 2004). Hurtigruten ble spesielt viktig for kommersiell oppmerksomhet. Noe som var grunnen til at det mot slutten av 1800-tallet kom flere håndverkere, dagarbeidere, handlende og til og med kafeer til Sandnessjøen (Jakobsen, 1914).

SLIPEN

1860-årene i Sandnessjøen bød på godt fiske og vekst. Det førte til et økt behov for båtreparasjoner for båtene i området. I 1864 ble det derfor satt opp nothus og rigget til for reparasjon av båt i Stamnesvika. I 1909 ble IS Sandnessjøen Patenslip og Reparationsværksted etablert (Slipen, u.å.).

HELGELANDSBRUDEN

Befolkningsvekst førte til at kirkebygningene ble for små og uhensiktsmessige. Etter mange år hvor den religiøse tyngden var på Tjøtta, ble Stamnes eller Sandnessjøen kirke i Sandnessjøen bygd i 1882 (Jakobsen, 1914). Kirka på Stamnes ble hovedkirke allerede 1860, før den nye kirken ble bygd. Kirken kalles på folkemunne for «Helgelandsbruden», og i anledning hundreårsjubileum ble boken, «Stamnes kirke «Helgelandsbruden» 1882-1982» skrevet av den prisbelønte journalisten og forfatteren Leif B. Lillegaard. Den gamle Stamnes kirke ble revet til fordel for en hvitmalt «brud». Ifølge Lillegaard (1982) ville dikterpresten, Dass fått et raserianfall om han var i live og så det som ble bygd, da han så på andre kirker som en trussel for sin kjære Alstahaug Prestegård. Kirkestedet for Sandnessjøen har ikke alltid stått der det gjør i dag. Tidligere sto den på Kirkesletta noe lenger sør for Sandnessjøen og den eldste omtalen går helt tilbake til Soga om Håkon Håkonsson i 1240 (Riksantikvaren, u.å.).

POSTHUS

I likhet med bilen kom det innflyttere Sandnessjøen ut over 1900-tallet. Med innflyttere ble stedet større. I 1920-årene flottet Sandnessjøen seg med et posthus. «Sandnessjøen er blitt stormannsgal» ble det skrevet i avisene (Lillegaard, 1989).

Figur 3.15 Bildet viser Sandnessjøen på slutten av 1800-tallet med den nybygde Helgelandsbruden i bakgrunn. Foto: Axel Lindahl (i tidsrommet 1882-1890)

Figur 3.16 Sandnessjøen fra sjøsiden.
Foto av Magdalene Norman (1910-1918)

HELGELANDSSYKEHUSET SANDNESSJØEN

Historien om Helgelandssykehusene skriver seg helt tilbake til 1790. Den første sykehusdrifta i Nordland ble relativt kort og i tiårene som fulgte var det i hovedsak gårdshus som tjente som sykestuer frem til 1865 (Hermstad, u.å.). I perioden fra 1865 og frem til 1926 kom det et nytt sykehus på Søvik, men allerede på dette tidspunktet hadde Søvik begynt å miste sine sentrumsfunksjoner. Sykehussengene på Søvik sto tomme til tross for stort behov. Grunnen var den usentrale beliggenheten i forhold til kommunikasjonene (Hansen, 2004).

Det neste sykehuset på øya skulle få lokasjon i Sandnessjøen, men det var ikke uten strid. Det var på 1900-tallet en stor lokaliseringdebatt for sykehus på Helgeland som varte i mange år. Ti år etter at amtstinget bestemte at det nye sykehuset skulle være på Stamnes, sto det nye sykehuset ferdig i 1926. Materialet besto i granitt og ble tatt ut fra steinbrudd på Løkta (Hansen, 2004).

I løpet krigsårene mellom 1940 og 1945 var sykehuset i Sandnessjøen viktig. I den perioden hadde sykehuset omtrent 100 ansatte, hvor 2-3 av dem var N.S.-ansatte. I løpet av hele krigen ble om lag 280 tyskere tatt hånd om på sykehuset. Spesielt viktig var sykehuset etter fangeskipet, Rigel ble angrepet utenfor Tjøtta i 1944. Dette var den eneste gangen en tysk lege kom for å hjelpe til på operasjonsstua. Dessverre var ikke hjelpen man fikk fra tysk side tilstrekkelig. Forvalter av sykehuset i krigsårene, Ole Allern, beskriver at en tysker peker mot en syk fange og mener at slike bryr man seg ikke om (Allern, 1987).

Figur 3.17 Posthuset.
Foto av Schrøder (u.å.)

Figur 3.18 Sykehuset nede til venstre.
Foto av Helgeland Arbeiderblad
(1948-1959)

HOTELLDRIFT

Som et sted preget av handel og kysttrafikk, har Sandnessjøen som sted med respekt for seg selv hatt gode og flere overnattingsalternativer. Blant annet med Grand Hotell som ble etablert i 1911, Hotell 7 Søstre, T. Lorentzen Hotell og Pensjonat. Alle drevet av kvinnelige bestyrerinner (Mentzoni & Olsen, 2018).

Figur 3.19 Båter på reparasjonsverksted i Stamnesvika.
Foto: Helgeland Arbeiderblad (1958)

Figur 3.20 Melketransport. Skipper mottar tomme melkespann fra meieriet.
Foto: Helgeland Museum (1930-1949)

Figur 3.21 Marinefartøy med Kong Haakon om bord passerer havna. Foto: Per Lillegaard (1946)

KRIGSÅR

Norge ble sammenlignet med andre europeiske land, lite berørt av første verdenskrig. Selv om man i Norge ikke fikk føle krigen på kroppen gjennom militære handlinger, lammet krigen dampskipsrutene langs kysten. En grunn til dette var mangel på kull (Carlsen, 2019). I tillegg var den store «sildesaken» av stor betydning for helgelendingene. Som nøytralt land under første verdenskrig, fikk Norge noen utfordringer med eksport av fisk. Tyskland var interessert i fisken fra Helgeland og var villig til å betale dyrt for den, men England likte ikke dette og påla Norge en rekke direktiver som måtte følges. England truet blant annet tilførsel av kull og olje den til norske fiskeflåten ved eksport til Tyskland. Ved kongelig resolusjon trådte det i 1916 i kraft en ny avtale som innebar at Norge fikk fiskeeksportforbud til alle andre land enn Storbritannia. Denne fiskeriavtalen viste seg å bli et vendepunkt for vår norske nøytralitetspolitikk (Hansen, 2004).

På forsommeren i 1940 ble Sandnessjøen hovedsete for den tyske marine i Nordland. Stedet var av stor viktighet for maritime operasjoner. På stien langs åsen ligger de siste restene etter de tyske befestningene i Sandnessjøen etter krigen (Ringkøb, 1998). I boka *Krigen sett med barneøyne* (2018), beskriver fem lokale fra Sandnessjøen hvordan de opplevde krigsårene her som barn. En av disse er Aasmund Jacobsen. Han forteller at om lag 250 soldater tok inn i deres gamle hus

og låve på Stamnes. Tyskerne anla krigsfangeleir på Stamnes og Jacobsen forteller videre om hvordan det som unggutt var å være vitne til den forferdelige behandlingen krigsfangene på Stamnes fikk (ibid.).

Skolegangen i krigsårene foregikk i private hjem forteller Reidar Olsen (2018). Innimellom elendigheta forteller han beskrivende om hvordan ungene på den tida kunne tjene seg noen penger ved å plukke sigarettneiper fra tyskere og selge til nikotinsugne nordmenn.

Rigelforliset skjedde den 27. november 1944 og regnes som Norges største skipsforlis, og er en historie som har satt dype spor for menneskene her. Skipet Rigel ble bombet av britiske styrker og over 2500 krigsfanger døde. Fangene om bord var hovedsakelig russiske fanger, men det var også tyske og norske fanger om bord. Mange lokale hjalp til med å redde overlevende, og flere av de overlevende ble lagt inn på sykehuset Sandnessjøen. I tiden etter forliset skjedde det ofte at lik fløt opp til havoverflaten og enda frem til 1969 kunne en se bauen på båten stikke opp fra havet som et rustrødt og skremmende monument. Det ble i 1989 vedtatt at de døde kroppene skulle tas opp og gravlegges i en massegrav. Derfor ble det en krigskirkegård på Tjøtta Internasjonale Krigskirkegård etablert (Carlsen, 2003).

Figur 3.22 Tysk soldat bak en luftvernkanon.
De Syv Søstre i bakgrunn.
Foto: Max Schwartz (1940-1945)

Figur 3.23 Sandnessjøen fra fugleperspektiv.
Foto: Per Lillegaard (1957)

Figur 3.24 Skipsanløp på trekaia i Sandnessjøen.
Bakerste båt er Hurtigruta. Foto: Helgeland
Arbeiderblad (1976)

Figur 3.25 Korps spiller når Hurtigruta kommer i land under
musikkstevne. Foto: Helgeland Museum (1980)

SANDNESSJØEN BLIR BY

UTBYGGING AV SYKEHUS

På grunn av økt vekst og behov for sykehus i etterkrigstida ble sykehuset i utbygd både i 1957 og i 1983. Fra 2002 av ble Sandnessjøen sykehus en del av Helgelandssykehuset sammen med sykehusenhetene i Rana og Mosjøen (Hermstad, u.å).

AKTIVITET LANGS NORD-EUROPAS LENGSTE TREKAI

Regelmessige båtforbindelser har vært nyttig for menneskene på Ytre Helgeland. Fiskere og bønder var takknemlige for bedre muligheter for å få fisk til markedene og melk til meieriene. Den gode kommunikasjonen dempet dermed utflyttingstrangen, noe som bidro til å bevare bosetningen. Flere tjenester og butikker ble etablert. Spesielt ble den lange trekaia i Sandnessjøen en svært viktig møteplass. Den ble regnet for å være Nord-Europas lengste sammenhengende trekaia (Carlsen, 2019). Denne trekaia bidro til at Sandnessjøen fikk et ansikt (Lillegaard, 1989). I tillegg brakte de nye lokalbåtene, som ikke gikk på kull folk nærmere hverandre. Med de nye hurtigbåtene ble det langt raskere og rimeligere å reise mellom øyene på Helgeland. I tillegg til at bilen kom til denne delen av landet, gjorde det at frakt og kommunikasjon ble enklere for folk (Carlsen, 2019).

HUSMANNSPLASSER

Industriarbeidstygden har ikke vært nevneverdig markant i Sandnessjøen, i motsetning til husmannsklassen. Klassene i gamle Alstahaug kan sees for å være todelt mellom husmannskår og storbønder på den ene siden og gods på den andre. Likevel synker antallet husstander betraktelig utover starten på 1900-tallet (Lillegaard, 1989).

GJENREISING OG SENTRALISERING

I årene etter krigen skjer det mye på Helgeland, deriblant befolkningsøkning, mekanisering av jordbruket og utbygging av kraftverk. Utover 50- og 60-tallet begynner staten å legge til rette for sentralisering. Det var av flere grunner folk i utværene måtte flytte mer sentralt. Nye krav om skole, kommunikasjon, post og annen velferd ble ikke tilfredsstillt. I tillegg kunne tettstedene friste med fast arbeid. Avfolkningen av utværene på Ytre Helgeland ble i tillegg framskyndet av fraflyttingsbidraget fra staten (Hansen, 2004).

Figur 3.26 Foto kalt "Elendig trafikkultur i Sandnessjøen".
Foto av Helgeland Arbeiderblad (1978)

BEFOLKNINGSØKNING OG BOLIGMANGEL

Fra slutten av 1940-tallet til slutten av 1950-tallet hadde befolkningen i Sandnessjøen økt fra omtrent 2000 til 3200 (Carlsen, 2019). I 1975 ble det reist 290 nye boliger i Sandnessjøen, en femdobling fra året før. Man ble nødt til å improvisere for å dekke etterspørselen, og resultatet ble ikke alltid det beste. Boligbyggingen var hektisk og ting skjedde ukontrollert og økonomi ble prioritert fremfor miljø og trivsel (Rock Media, 2021).

MOLOEN

«Dag for dag blir Holmen mindre og innløpet mellom moloen og Holmen smalere og smalere. Om ett års tid skal endene møtes og dermed er det definitivt slutt med vestre innløp i Sandnessjøen havn. Noen til forargelse, andre til avventende undring. En må jo ha den tillit til planleggende og besluttsende instanser at de gjør tingene til det beste» (Helgelands Blad 28. januar 1971, s. 1).

I 1972 er moloen ferdigbygd og Holmen har fått forbindelse til Sandnessjøen. Det skrives i Helgelands Blad at det nå er lettere å legge til havn for båter når uværet er ute, og det er ikke trangt om kaiplass lenger. (Helgelands Blad, 1972)

SANDNESSJØEN FÅR FASTLANDSFORBINDELSE

I 1989 begynner bygging av Helgelandsbrua som sto ferdig i 1991. Inntil dette tidspunkt var en avhengig av ferge for å komme seg til fastlandet. Broen er en del av Fylkesvei 17, også kalt Kystriksveien og er og har vært en viktig turistattraksjon i seg selv (Broer, 2007).

UTVIKLING TIL BYSTATUS I 1999

I 1890 hadde Sandnessjøen oppunder 400 mennesker. Befolkningsveksten fortsatte og hadde jevn vekst frem til 1980-tallet. Det meste av befolkningsveksten er knyttet til tettstedet, Sandnessjøen som i 1999 fikk bystatus (Thornæs, 2021).

Figur 3.27 Åpning av Helgelandsbrua i 1991.
Fotografi: Helgeland Arbeiderblad (1991)

TIDSLINJE

Figur 3.28 Tidslinje

PLANER OG FØRINGER

Dette kapitlet handler om utviklingsplaner for Sandnessjøen og Alstahaug kommune. Planer og føringer for kommunen er basert på nasjonale forventninger, FNs bærekraftsmål, føringer fra fylkesplanen og gjeldende lover og retningslinjer. FNs bærekraftsmål nummer 11 har som mål å gjøre byer og lokalsamfunn inkluderende, trygge, robuste og bærekraftige. Dette målet er inkludert både i Alstahaug sin Strategiplan for Regionsenter Alstahaug (2021b) og i en egen byromsstrategi for Sandnessjøen sentrum (2021a).

KOMMUNEPLANEN

Kommunen har som mål å være et attraktivt bosted og arbeidssenter for alle. Kommuneplanen bygger videre på mulighetene og utfordringene Sandnessjøen står ovenfor. Mulighetene er knyttet til beliggenhet og naturkvaliteter, knutepunkt og økt besøksvirksomhet. Utfordringer omhandler fraflytting og manglende møteplasser i sentrum (Alstahaug kommune, 2014a).

Alstahaug kommune legger blant annet vekt på følgende punkter:

- + Vern om de stedlige kvaliteter samt tilrettelegging for videre utvikling.
- + Grønnstrukturen skal utbedres i og utenfor sentrumsområdet.
- + Etablering av markagrense rundt Åsen for å sikre et tettstedsnært friluftsliv.
- + Sammenhengende grønt nettverk i sentrum.
- + Møteplassene skal være inkluderende og invitere til fysisk aktivitet, opphold og interaksjon mellom ulike brukergrupper.
- + Et levende sentrum, blant annet gjennom næring og handel på gateplan, redusert biltrafikk og et tilrettelagt og velutviklet gangnett for fotgjengere.

(Alstahaug kommune, 2014a)

Figur 3. 29 Sentrumsgrænse og markagrense vedtatt av kommunen

I forbindelse med Kommuneplanens arealdel er det utarbeidet flere bestemmelser og retningslinjer som har hjemmel i plan og bygningsloven av 2008 (LOV 2008-06-27 nr. 71). Dette er et virkemiddel som sikrer en forutsigbar utvikling gjennom fastsettelse av arealutnyttelse, arealbruk, funksjons- og kvalitetskrav og sikring av verneverdier.

- + Ny bebyggelse skal ha form, volum og materialvalg som er tilpasset omgivelsene.
- + Bebyggelsen skal fremme gode gate- og uterom samt ta vare på og utvikle eksisterende vegetasjon og landskap.

(Alstahaug kommune, 2016c)

For å sikre en god sentrumsutvikling ble det i 2016 utarbeidet ny sentrumsavgrænsing og områderegulering som sikrer at utviklingen skjer innenfor sentrumskjernen. Avgrensningen legger føringer for kollektivtransportens og gang- og sykkelforbindelsens plassering, kulturelle og sosiale arenaer og handels- og servicefunksjoner. Arealdelen legger blant annet vekt på følgende:

- + Alle servicefunksjoner skal ligge ved sjøarealene for å forsterke identiteten som kystby.
- + Universell utforming skal prioriteres i dagens sentrum.

(Alstahaug kommune 2016a)

NORDLANDS FYLKESPLAN

Fylkesplanen for Nordland har som mål å fremme livskvalitet, livskraftige lokalsamfunn og regioner i tillegg til verdiskaping og kompetanse. Bakgrunn for målsettingen henger sammen med sentraliseringstendensen, økt mobilitet og endret demografisk utvikling. Dette målet satser på en fremtidig utvikling hvor innbyggerne deltar ut fra egne forutsetninger, med et mangfold av mennesker som bidrar til engasjement og deltakelse for hjemmassen (Nordland Fylkeskommune, 2013).

Regionssentrene blir i denne sammenhengen en betydelig bidragsyter for å forhindre fraflytting, særlig fra Distrikts-Norge. Fylket presiserer at Sandnessjøen er et av områdene det må satses på som et funksjonelt og attraktivt lokalsamfunn. Møteplasser og arealer for kulturproduksjon, deltakelse, opplevelse, idrett og friluftsliv er elementer som må være til stede. Friluftskvalitetene som Nordland byr på, må blant annet styrkes og tilgjengeliggjøres i bo- og nærmiljø. I tillegg må anlegg og fysisk tilrettelegging tilpasses befolkningens aktivitetsvaner (Nordland Fylkeskommune, 2013).

Fylkesplanen legger vekt på følgende punkter:

- + Hensynsfull forvaltning av biologisk mangfold skal ligge til grunn
- + By og tettstedsutvikling skal skje innenfor etablerte byer og tettsteder. Transformasjon av arealer prioriteres fremfor nybygging og bør skje ved kollektivknutepunkt.
- + Sentrumsområdene skal planlegges og tilrettelegges for handels og kulturtilbud som inkluderer gode møteplasser for alle.
- + Det skal tilrettelegges for tilstrekkelig og ulike boligtyper for å imøtekomme brukernes behov. Uteområdene skal tilgjengeliggjøres for alle.
- + Landskap har både sosiale, miljømessige og kulturelle dimensjoner som skal inkluderes i arealplanleggingen.
- + Friluftsområdene på lokal og regional skala skal sikres som ressurs for å ivareta kvalitetene Nordland har som opplevels- og aktivitetsarena.
- + I kystsonenplanleggingen skal sjø og land ses i sammenheng slik at arealdisponeringen får et helhetlig preg. Strandsonen forvaltes som et tilgjengelig rekreasjonsområde for friluftsliv- og naturopplevelser.

(Nordland Fylkeskommune, 2013)

NASJONALE FORVENTNINGER

Regjeringen har utarbeidet en strategi for småbyer og mindre tettsteder, hvor det presiseres at flerfunksjonelle og levende sentre må prioriteres for å sikre gode boforhold og næringsutvikling i distriktene. Strategien mener dette kun kan skje gjennom godt samarbeid mellom brukere og myndighet (KMD, 2021).

FREMTIDIGE UTVIKLINGSPROSJEKT I BYEN

I 2016 ble det vedtatt ny boligbebyggelse i sentrum, kalt Torggården med kombinert kontor, forretning og leiligheter. Den ligger sentralt og grenser til torget og kaifronten, og er markert med gult på illustrasjonen. Bygningen skal gi et tidsmessig uttrykk som sammen med eksisterende bygninger gir en helhetlig fasade mot sjøen (Alstahaug kommune, 2016b).

Etter flere år med diskusjon om sykehusstruktur på Helgeland har det blitt vedtatt en løsning med ett sykehus lokalisert med de somatiske tjenestetilbudene på to steder. Ett akuttstusykehus skal være i Mo i Rana og ett akuttstusykehus i Sandnessjøen og omegn. Akuttstusykehuset i Sandnessjøen og omegn skal være hovedsykehus på Helgeland (Sykehusbygg HF/Helgelandssykehuset, 2022). Sykehuset er viktig både for å skape trygghet for innbyggerne i regionen og omliggende kommuner, men også for å tilfredsstille kravene som næringslivet stiller til blant annet akuttberedskap, sikkerhet og helsemessig oppfølging (Alstahaug kommune, 2014a).

”Småbyer som legger til rette for samarbeid mellom næringslivet, det offentlige og befolkningen kan bidra til vekst og arbeidsplasser i hele området rundt. Småbyer som tilbyr et utvalg av varer, tjenester, kultur og møteplasser, kan sikre at folk blir boende, og at flere reiser på besøk. Og småbyer som lykkes med å utvikle urbane kvaliteter – med nærhet til dagligdagse funksjoner – kan tiltrekke seg unge mennesker og sikre regionens bærekraft for fremtiden” (KMD, 2021, s.4).

KAPITTEL 4

LANDSKAPS- RESSURSANALYSE

Formålet med kapittelet er å svare på den første underproblemstillingen; Hva er Sandnessjøens ressursgrunnlag og hvordan henger byens bruk og aktivitet sammen med ressursgrunnlaget? Denne delen besvares gjennom en landskapskarakteranalyse og en stadkjensleanalyse. Landskapskarakteranalysen deles i to hvor første del studerer det store landskapet, og andre del studerer et delområde i Sandnessjøen sentrum. Stadkjensleanalysen besvares gjennom studie av befolkningens relasjon til Sandnessjøen.

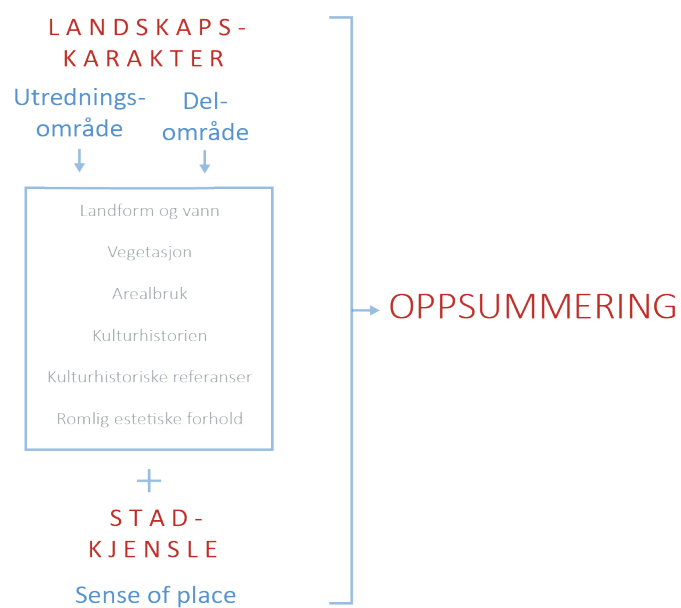
MÅL FOR LANDSKAPSRESSURSANALYSEN

Avdekke kunnskap relatert til landskapets lokasjon, naturverdier og sammenhengen mellom ressursgrunnlaget og dagens bruk.

Avdekke hvordan kultur og tradisjoner har endret seg gjennom historien og hvilken påvirkning det har hatt på befolkningens bruk av landskapet.

Avdekke kunnskap om hva som karakteriserer stedsidentiteten, samt innbyggernes interesser og behov for fremtidig stedsutvikling.

KAPITTELETS OPPBYGGING

Figur 4.1 Oppbygging av LRA

LANDSKAPSKARAKTER UTREDNINGSOMRÅDE

Landskapskarakteranalysen er delt inn i seks ulike temaer som beskriver de fysiske strukturene i landskapet. Begrepene er hentet fra Riksantikvarens veileder: Landskapsanalyse, Framgangsmåte for vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi (Clemetsen & Riksantikvaren, 2010). Analysen for utredningsområde har lagt grunnlag for å dele området inn i mindre karakterområder.

Figur 4.2 Sandnessjøen
fra sjøen

LANDFORM OG VANN

Analysen gir en oversikt over overordnede landformer og elementer som rammer inn og karakteriserer området. De Syv Søstre med omliggende øygruppe danner det store landskapsrommet. Havet ligger som en tydelig innramming og åsryggene på kystsletta har betydning for de mindre landskapsrommene.

VEGETASJON

Analysen viser naturtyper og vegetasjonssammensetning på øya hvor hensikten er å beskrive det økologiske aspektet. Karakteristisk for området er et mosaikkpreget landskap med tett vegetasjon på åsrygger og langs bekker. Midt på øya består vegetasjonsdekket i hovedsak av jordbruk.

AREALBRUK

Analysen viser arealbruken og utviklingspreg i landskapet, som f.eks. bolig-, industri- eller rekreasjonsformål. På øya har tett boligbebyggelse og næring forplantet seg langs kysten, mens landbruk og spredt bebyggelse ligger midt på Alstenøya.

KULTURHISTORIEN

Analysen avdekker viktige historiske utviklingstrekk som er synlig i landskapet. Tjøttas rike kulturhistorie, tradisjonsbruket på ytre småøyer og Sandnessjøens havnefront har hatt betydning hvordan folkets relasjon til landskapet med deres ressurser har vært.

KULTURHISTORISKE REFERANSER

Analysen tar for seg den historiske dimensjonen i landskapet som ikke er direkte nedfelt i det fysiske landskapet. Her kommer historier knyttet til landskapet og kulturelle uttrykksformer frem. I tillegg til historien om De Syv Søstre er oppkalling av steder og landskapskapselementer etter historisk kulturarv en gjentakende tendens.

ROMLIG ESTETISKE FORHOLD

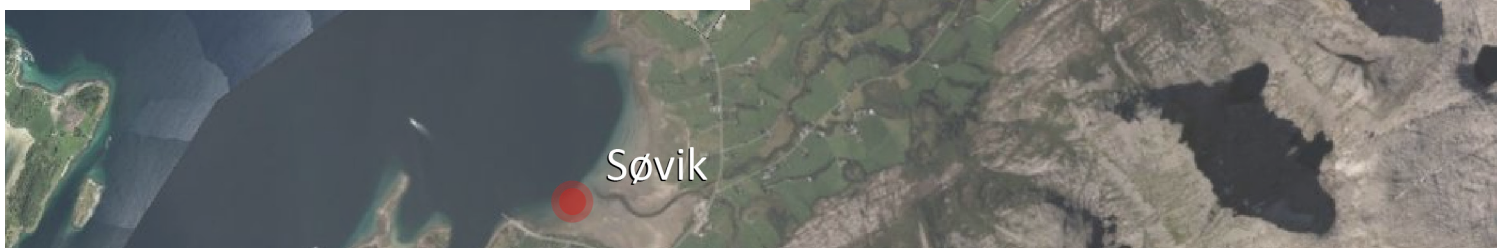
Analysen knytter seg til landskapets fysiske struktur og elementer som skal bidra til å danne ulike romlige opplevelser. Utredningsområdet viser en tydelig avgrensning av hav og fjellformasjoner. Langstrakte åsrygger med vegetasjon gir øya en tydelig retning. Det er tydelig i fjordbotn og små vik mellom åsrygger. I byen vil bebyggelsen skape rom og opplevelser.

UTREDNINGSOMRÅDET

Kartet viser utredningsområdet for landskapskarakteranalysen. Her er det store variasjoner i landskapet, alt fra store havområder, jordbruk, alpine fjellformasjoner, til mindre knauser og bekke­drag. Landskapskarakteranalysen viser sammenhengen mellom landskap og arealbruk. Sørvestlig del bærer preg av slettelandskap og jordbruk, mens nordøstlig del bærer preg av åsrygger og tettbebygd by- og boligstruktur.

LANDFORMER OG VANN

FJELLANDSKAP

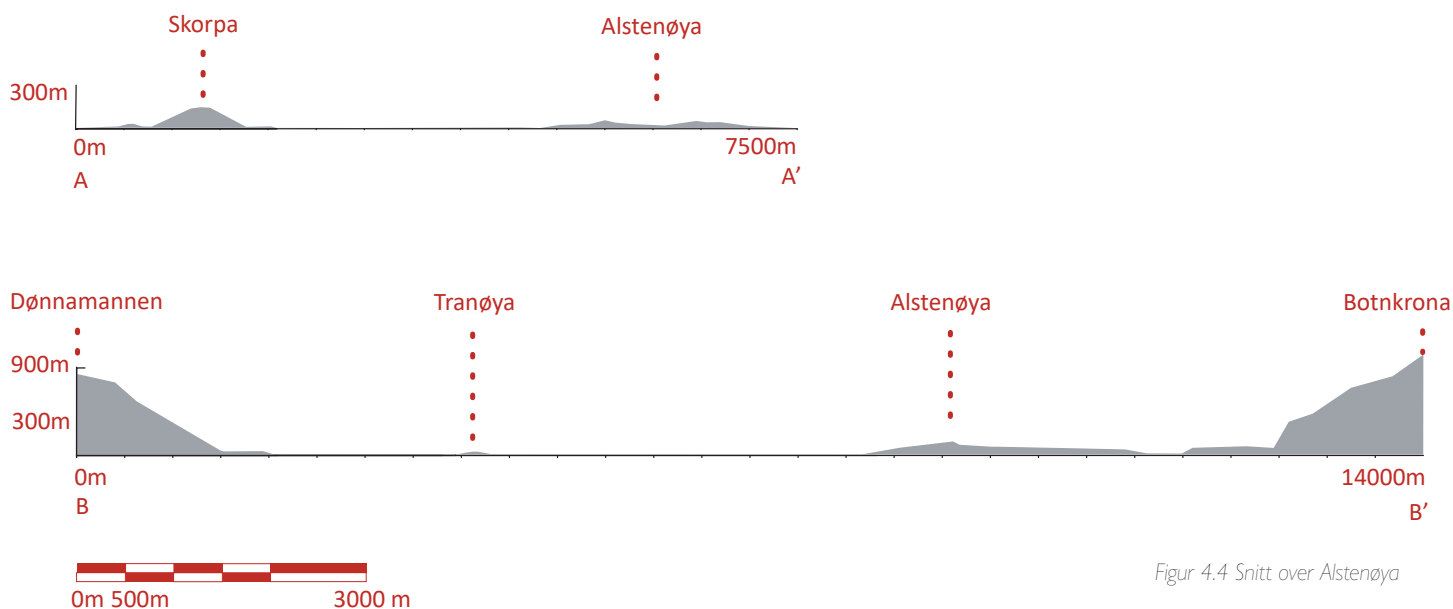
Landskapsrommet på Alstenøya er tydelig avgrenset av tindelandskap i sørøst og større knudrete fjellmassiv på øyene rundt. De Syv Søstre og Dønnamannen er dominerende i det store landskapsbildet. Fjellene er høye og stikker seg ut fra omkringliggende områder og har en bratt helning ned mot kystslettelandskapet (Uttakleiv et al., 2014). Kontrasten mellom bratte fjell og flate sletter er typiske trekk for Helgelandskysten. De omgivende øygruppene skaper et skille mellom åpent hav og landskapet på land.

HAVET

Havet danner en avgrensning mot land og bidrar til et stort åpent landskapsrom som fremhever det omkringliggende fjellandskapet på nordre del av øya, avgrenser havet området på flere sider; Alstafjorden i vest, Ulvangen i nord, Leirfjorden i sørøst og Botnfjorden i sør. Havet langs Helgelandskysten inneholder et rikt marint liv (NIVA, 2019). Noe som også kommer frem av all fiskenæringen som holder til på Helgelandskysten. I tillegg ter også registrert flere store olje- og gassreservoarer (Tønnesen & Hadland, 2012).

KYSTSLETTE MED ÅSLANDSKAP

Kystslettelandskapet omfatter den flate delen av Alstenøya. Den preges av skjærgårdslandskap med småkupperte områder i nord, og en strandflate som ligger som en slak brems mot sør (Uttakleiv et al., 2014). På kystsletta er det to store og noen mindre åsrygger som strekker seg i nordøstgående retning. De største åsryggene rammer inn åpne rom med innlandspreg og rom med umiddelbar nærhet til kyst. De kuperte landskapsformene kommer av at isbreen i sin tilbakegang slipte ned terrenget, og fraktet med seg sand og grus mot isens ytterkant. (Høgaas, 2019). Etter istiden har landet hevet seg og utgjør det som i dag er kystsletten med marin avsetning. På nordsiden av Alstenøya slår bølgene oppover kantede skjærgårder, lengre sør slår havet inn over stranden, vasker bort strandkorn og etterlater seg avrundede steiner. Slike strender kalles rullesteinstrand (Røthe, 2020).

Figur 4.4 Snitt over Alstenøya

Figur 4.5 Illustrasjonen viser hvordan rommet dannes mellom fjell og åsrygger

ØYGRUPPENE

I tillegg til kystsletta over vann, strekker kystsletten seg godt under vann som en marin landplattform med fordypninger og forhøyninger. Noen forhøyninger ligger på en grunnere plattform og stikker opp over havoverflaten. Det er de vi opplever som holmer og skjær (Uttakleiv et al., 2014). Særegent for Helgelandskysten er de mange lave knudrete øygruppene som bryter opp det store landskapsrommet (Uttakleiv et al., 2014). Variasjon mellom flo og fjære og hvor eksponert øyene ligger i landskapet vil prege hvor synlige øyer og holmer er.

MYR, VANN OG BEKKELØP

Området i sørvest er preget av våtmarksområder, større myrområder med tilhørende myrvann og små bekkeløp. Det ligger som forsenkninger i landskapet mellom åser og fjellkjeden. Myrdannelsen kommer fra planterester som over tid har ligget under tette leirmasser uten oksygentilgang og fremstår som åpne mosebelagte sletter (Hansen et al., 2015). Bekkeløpene graver seg ned terrenget, samler seg til større meanderende bekkeløp og renner langs fjellkjeden i nordlig og sørlig retning. På Søvik, i Botn og i Vågen har bekken dannet et deltautløp i havet.

Sandneselva ligger nært bebyggelse og er hyppig brukt til rekreasjonsformål (Alstahaug Kommune, 2014b). Når elva møter sanden ved utløpet ved lavvann slynger den seg gjennom sanden. Havet preger også landskapsbildet også i kortere tidsrom. I løpet av året vil vannføringen variere og avlegge ulike mønstre. Ved høyvann vaskes sporene vekk.

VEGETASJON

FJÆRA I SKJÆRGÅRDSLANDSKAP

Fjærelandskapet er et habitat de færreste arter liker seg fordi voksestedet ligger utsatt for vær og vind og må tåle mye salt fra havet. Fjæra ligger som et belte langs havet med svaberg og skjær, kalkfattige hulrom under bølgeslagsiden, og kalkrike bergknauser hvor nært truede arter som fjellnøkleblom liker seg. Innimellom bergknausene vokser strandenger med et mangfold av arter som strandstjerne, saltsiv og strandkjempe (Gaarder & Wergeland Krog, 2015).

SKOG

Skogområdene er mosaikkpreget med en blanding av løvskog og barskog. Langs kysten er det fortrinnsvis åpen løvskog med arter som bjørk, selje og rogn. Lenger inn på øya er det enkelte forekomster av edelløvskog da grunnforholdene er næringsrike og kalkholdige (Gaarder & Wergeland Krog, 2015). På åsryggene er bjørkeskog lavere, mer krøketete og kommer av at de er utsatt for vær og vind. Det står i kontrast til en tett og frodig bekkvegetasjon lengre inn på øya. Her er vegetasjonen høy og tett med flere sjikt med et rikt artsmangfold. Mangfoldigheten kommer av et tykt og næringsrikt jordlag. Ytterst mot kysten har vegetasjonen lavere sjikt, jordlaget er skinnere og vegetasjonen er mer utsatt for saltskader. Deler av barskogforekomsten er plantet. Alstahaug er en skogreisningskommune og omtrent 9000 dekar er plantet for skogdriftsvirksomhet (Alstahaug kommune, 2019a).

VEGETASJON I BEBYGDE STRØK

I bebygde strøk er vegetasjonen kulturpåvirket og kommer til uttrykk i hager, vegetasjon langs gater, i offentlige rom eller som åkre. Utkanten av urbane strøk oppleves som grønne og frodige sammenlignet med sentrum med stor andel grå flater. Mesteparten av busker og blomster er ikke stedeegne, men tilpasset området klima på herdighetssone 4, noe som gjør vegetasjonsuttrykket bredere og med blomstring og høstfarger gjennom hele sesongen (Andersen, u.å.). Noen områder i bebygde strøk preges av uproduktive gjengroingsarealer og består av høyt gress og pionerarter med et uryddig preg.

GJENGROING

Beitelandskapet på Alstenøya er sterkt preget av gjengroing (Alstahaug kommune, 2019b). Det er områder som tidligere lå åpent til, men som nå bærer preg av en begynnende suksesjonsfase grunnet opphøring av beitedrift. Gjengroingsarealene kjennetegnes med tresjikt av lav bjørkeskog, rogn og selje, og feltsjikt med geitrams, mjødur, strandrør og hundekjeks, som begynner å etablere seg (Appelgren & Tysse, 2010). Klima har og betydning for gjengroingshastigheten da lune/beskyttede områder med god tilgang på fukt vokser raskere sammenlignet med eksponerte områder (Gaarder & Wergeland Krog, 2015).

MYR

Opprinnelig har myrområdene vært et større sammenhengende område. Endret arealbruk har redusert mengden myr. Det gjelder hovedsakelig endring til landbruks, beite og utbyggingsformål (Appelgren & Tysse, 2010). Det finnes både kystmyr og rikmyr. Rikmyr dominerer og defineres som en naturtype med stor verdi da den er habitat for rødlistede arter som nebbstar og småull (Gaarder et al., 2012).

VEGETASJON PÅ BLOMSØYA, AUSTBO, ÅKERØYA, BUØYA

Øylandskapet i Alstahaug bærer preg av kulturbeitemark og beskrives som mosaikkpregede skogområder, strandvegetasjon, lynghei, rikmyr og kulturbetinget engvegetasjon (Carlsen et al., 2013). Øygruppene består hovedsakelig av store naturbeiteområder, kystlynghei, noe rikmyr og strandengvegetasjon som holdes i godt hevd ved hjelp av beitedyr (Carlsen et al., 2013). Naturmangfoldet på øygruppa er rikt og begrunnes ved funn av habitatspesialister, kalkindikatorer, andre rødlistede arter og vanlige arter slik som røsslyng, blåbær på kystlyngheiene i myrområdene.

Figur 4.6 viser vegetasjonslandskapet på Tjøtta.

Bildene viser flere av de ulike vegetasjonstypene som er beskrevet for utredningsområdet.

Figur 4.7
Skogledd åsrygg

Figur 4.8 Myr

Figur 4.10
Gjengroing ved kaiområde

Figur 4.11 Strand

Figur 4.9 Mørk granskog

Figur 4.12 Utsikt over Sandnessjøen

BEBYGGELSE OG AREALBRUK

LANDBRUK

Landbruk innebærer arbeid med plante- og husdyrproduksjon på dyrkbar mark i tillegg til avgrensede beitearealer (Alstahaug kommune, 2019a). Dyrket mark avgrenses av skogområder, infrastruktur eller hav. Beiteområdene oppleves som små mosaikkflater innimellom den dyrkede jorda og skogen. Ved Tjøtta og omliggende øysamfunn er jordbruksarealene størst. Jordbruket preger landskapet ved at jorda gjødsles, bearbeides og utnyttes til menneskelige formål. I tillegg holdes suksesjonsfasen tilbake og opprettholder et ensformig landskapspreg. Tall fra 2010–2020 viser at andel fulldyrka jord er stabil til tross for nedgang i antall jordbruksbedrifter.

INFRASTRUKTUR

Vegnettet strekker seg fra Tjøtta, langs kysten og inntil åsryggene, forbi Sandnessjøen og nordøstover mot Helgelandsbrua. Hovedvegnettet er FV17, som er mye brukt av turister som vil oppleve Helgelandskysten. Sandnessjøens strategiske plassering gjør byen til et viktig knutepunkt mellom innland og kyst. Byen har fergeforbindelse til de største øyene i tillegg til hurtigbåtforbindelse til et større antall øyer. Hurtigruten har daglige anløp med oppholdstid i byen. Flyplassen som ligger i tilknytning til FV17 bidrar til at Sandnessjøen er et knutepunkt.

BOSETTING

Utredningsområdet viser en fordeling av tettstedsbebyggelse og spredtbebyggelse. Sandnessjøen, Søvik og Tjøtta er tettere bebygd med hovedsakelig boliger, og ligger langs kysten i nord, midt og sør på Alstenøya. De er godt tilknyttet både hav og turmuligheter. Sandnessjøen i nord er tettest bebygd og inkluderer sentrumsfunksjoner med en større andel grå flater og fremstår som en bebygd stripe mellom naturelementene. Historisk sett er det blitt en bolkevis utvikling langs fjorden og veien. Det er nå tilrettelagt for fortetting i eksisterende byområder samt utbygging langs FV17 og på Søvik (Alstahaug kommune, 2016b). Resten av landarealet er spredtbebygd, mange i tilknytning til gårds- eller jordbruk (Alstahaug kommune, 2019a).

Figur 4.13 Bildet viser stor variasjon i bruk av landskapet. Foto: Snorre Nicolaisen (2020)

NÆRING

Næring inkluderer verkstedsindustri, skipsbygging, oljeforsyningsbase, havbruk, handel og offentlig og privat service (Jakobsen, 2019). Flere av virksomhetene er arealkrevende og befinner seg både i og utenfor sentrum, langs hovedvei og kaianlegg. Her flates landskapet ut, bygg reises og naturlig vegetasjon minker. Utviklingen av næringsvirksomheten har økt gradvis i takt med befolkningsøkning, og funn av verdifulle ressurser som olje og fiske.

REKREASJON OG OPPLEVELSE

Kommunen er tett koblet til kyst, skogs og fjellområder både i og utenfor nærmiljøet, noe som har en stor verdi for beboere og besøkende. Rekreasjonsområdene innebærer alt fra utsikt over landskapet til aktiv bruk som kajakk, turgåing og øyhopping og kulturelle opplevelser. Økt interesse og bruk av rekreasjonsområdene nær bebyggelsen har gjort at stiene stadig krever utbedring. Dette innebærer blant annet arbeid for å gjøre traseer universelt utformet og skilting til målpunkt.

KULTURLANDSKAP PÅ ØYGRUPPENE BLOMSØY, HESTØYSUND OG SKÅLVÆR

Øysamfunnene Blomsøy, Hestøysund og Skålvær er utpekt som verdifulle kulturlandskap i Norge (Alstahaug kommune, 2019a). Det er områder med slåtteeenger, naturbeiteområder, strandenger, kystlynghei og rikmyrer som er vedholdt gjennom generasjoner. De er lokalisert på store deler av øyene i småkupert terreng med kalkrike berg som er gode habitat for flere sårbare arter. Områdene har betydning for det biologiske mangfoldet, kulturhistorien som landskapet gir, men og for fastboende og turister (Alstahaug kommune, 2019a).

«Aktiviteter som utspiller seg i et landskap, påvirker landskapet. Jordbrukslandskapet er skapt gjennom bosetting og bruk av landskapet over flere tusen år. Her finnes gravhauger, bygninger, steingjerder og ferdselsveier. Her er åkrer, slåtteeenger, beitemarker, lyngheier og lauvingslier. Helheten av tun innmark og utmark inneholder store kulturhistoriske og biologiske verdier. Disse verdiene er avhengig av fortsatt bruk, skjøtsel og vedlikehold for å opprettholdes. Her er bonden den viktigste aktøren»

– Kommuneplanens arealdel (2016a)

KULTURHISTORIEN I LANDSKAPET

Kulturhistorien avdekker viktige historiske utviklingstrekk som er synlig i landskapet. Tjøttas kulturhistorie, tradisjonsdrift på småøyene og Sandnessjøens havnevirksomhet er eksempler fra kulturhistorien som har stor betydning for folks relasjon til landskapet. Her har de lokale ressursene vært essensielle for utviklingen av byen og for folks tilknytning til landskapet. I tillegg har historien på Tjøtta hatt stor betydning for bosetting på øya. Sandnessjøens utvikling rundt havneområdet viser hvor viktig havet har vært for menneskene som har bodd her.

Figur 4.14 Helleristningen på Rødøya, kalt "Skiløperen"
Foto: Inge Ove Tysnes (u.å.)

SKILØPEREN

«Skiløperen» er en del av helleristningene på Rødøya i Alstahaug kommune. Den 4000 år gamle helleristningen er en del av Valenfeltet. Feltet skisserer en typisk jaktscene fra steinalderen og består av flere helleristninger. Denne helleristningen med en skiløper ga inspirasjon til piktogrammene for Lillehammer-OL i 1994 (NTB, 2016).

HØVDINGSETET PÅ SANDNES

I Sandnessjøen ble det i 2009 bygget et langhus etter tradisjon fra steinalderen. Bygget har omtrent lik lokasjon og stil som det opprinnelige høvdingsetet på Sandnes. Bygningstypen langhus var kjent som de dominerende bygningene på storgårdene. På Helgelandskysten ble disse bygget med torv (Torolvstein, u.å.). Arkeologiske funn ved langhuset viste flere spor fra kokegroper, dyrkningsområder og bosetninger. Området var betydelig større enn det arealet som rammer inn langhusbebyggelsen som står på Sandnes i dag. Innenfor området finnes C-14 daterte dyrkingsspor helt tilbake til Kristi fødsel. Bosetning- og aktivitetsområdet er et automatisk fredet arkeologisk minne (Vitenskapsmuseet NTNU u.å.).

Figur 4.15 Minnesbauta for Øyvind Skaldespillar

Figur 4.16 Langhuset på Sandnes

TJØTTA HOVEDGÅRD

Tjøtta og området omkring utgjør et unikt sted med kulturlandskap og kulturhistorie (se plassering på kart s. 27). Historien skriver at sønnen til Øyvind Skaldaspillar, Hårek kjøpte gården på Tjøtta og ble lensmann til Olav den Hellige og den største mannen på Helgeland. Folket som drev Tjøtta gård levde i en luksus som sto i sterk kontrast til fattigfolket. Det var likevel et populært sted for folk å være husmenn på. Godseieren lot husmenn sette seg ned på steder han selv ikke trengte, deriblant flere av de hundretalls øyer på Helgelandskysten. Mye av tilværelsen for Tjøtta Gård liknet et herregårdsliv. At gården har vært både høvdingsete, kirkegods og adelssete vitner om stormannstid. I tillegg er en rekke gravhauger i landskapet etablerer tilhørighet til gården. (Bostwick et al., 1995). Tjøtta kirke sto ferdig i 1851, etter steinkirken fra middelalderen brant ned i 1811 og 1843 (Hage, 2004). Tjøtta Gård har vært et senter for utvikling av bygdenæringene i regionen, fylket og landsdelen. I 1930 tok Staten over Tjøtta-eiendommen. Her driver NIBIO en forskningsstasjon på gården (Bostwick et al., 1995).

Figur 4.19 Tjøtta kirke. Foto: Per Lillegaard (1966)

Figur 4.17 Hovedbygning Tjøtta Gård oppført i 1837. I dag i bruk som vertshus og overnattingssted for turister.

Figur 4.18 Driftsbygning Tjøtta Gård. I dag brukt som kontor for NIBIO.

ALSTAHAUG PRESTEGÅRD

Prestegården er i all hovedsak kjent på grunn av tilknytningen Petter Dass har til stedet, men det har vært viktig for en rekke andre prester. Arkeologiske undersøkelser viser at presteskapet har bedrevet mange andre aktiviteter enn religion, blant annet har prestegården vært viktig for handelsvirksomhet (Berglund, 2007). De eldste bygningene er fra midten av 1700-tallet.

Steinkirken tilknyttet gården er et fredet kulturminne som ble oppført i siste del av 1100-årene, og hadde siste utbygging i siste del av 1860-årene (se plassering i kart s. 27). Den er i seg selv et maktsymbol, siden få bygninger i Norge i middelalderen ble bygget i stein (Berglund, 2007). Kirken var i 1589 hovedkirke med annekser på Tjøtta, Sandnes, Herøy, Nesna, Hemnes, Dønnes og Dolstad (Norges arktiske universitetsmuseum).

Figur 4.20 Anlegget består av Alstahaug prestegård, et nytt museumsbygg tegnet av arkitektfirmaet Snøhetta og Alstahaug kirke. Det er et landemerke fra sjøsiden, samtidig som det passer harmonisk inn i det kulturhistoriske landskapet. I bakgrunn skimtes og en bauta til minne om dikteren Petter Dass. Foto: Erlend Haarberg (u.å.)

PETTER DASS-MUSEET

Petter Dass-museet er et nasjonalt dokumentasjons- og kompetansesenter for kulturarven etter dikterpresten Petter Dass. I tillegg er det et formidlings- og opplevelsessenter. Museet er også arrangør av Petter Dass-dagene (Hjemdahl, 2021). Lokalhistoriker Per Lillegaard om Petter Dass-arven:

«Vi som vokste opp i skyggen av Alstahaug kirke, i skyggen av Petter Dass, vi fikk et bilde av mannen, hentet opp fra tradisjoner, overleveringer, en slags munn-til-munn-metode som klarte seg godt uten lesning og bruksanvisninger. Han var ikke en gang pensum. Han bare var.» (Lillegaard, 1979, s. 79).

KRIGSMINNER

Tyskerne hadde to kystfort på Alstenøya under andre verdenskrig (Jægtvik, 2020). Et på Søvik som skulle passe på leia inn til Sandnessjøen og et fort i Sandnessjøen. Fortet på Søvik er gjengrodd av kratt. Man kan se rester av en kanonstilling ytterst mot kysten, og lengre inn i skogen kan en se ruiner av bebyggelse, blant annet med kaserne og spisebrakke. I Sandnessjøen finner man spor etter bunkere på Åsen og flere utkikkspunkt det har stått kanoner på (Jægtvik, 2020). Det er plassert et maskingeværtårn med form som en kuppel i tykt armeringsstål i både Søvik og Sandnessjøen. Det som står i

Sandnessjøen, har fått plasseringen grunnet den vide utsikten mot fjorden. Det finnes få av disse både i Norge og Europa og er derfor ganske spesielt for Sandnessjøen (Carlsen, 2020). Tjøtta har en krigskirkegård til minne om mange tusen som tapte livet under krigsårene i Norge. Hele kirkegården består av to deler, Tjøtta Internasjonale Krigskirkegård og Tjøtta sovjetiske krigskirkegård, som også er kjent som «Russerkirkegården». Tjøtta Sovjetiske Krigskirkegård ble opprettet i 1951 og her er det gravlagt omtrent 8000 sovjetiske krigsfanger som døde i Norge under andre verdenskrig. Tjøtta Internasjonale Gravplass ble opprettet i 1970, og her ligger et stort antall av de russiske, tyske, norske, tsjekkiske, serbiske og norske fangene fra den tragiske forliset av skipet Riegel gravlagt.

Figur 4.21 Krigsminne fra Søvik
Foto: Therese Jægtvik (2020)

4.22 Krigsminne i Sandnessjøen.
Foto: Therese Jægtvik (2020)

Figur 4.23 Tjøtta sovjetiske krigsgravplass

Figur 4.24
Minnesmerker i bakken

Figur 4.25
Til minne om Riegelforliset

Figur 4.26 Havna en sommerdag

HAVNA

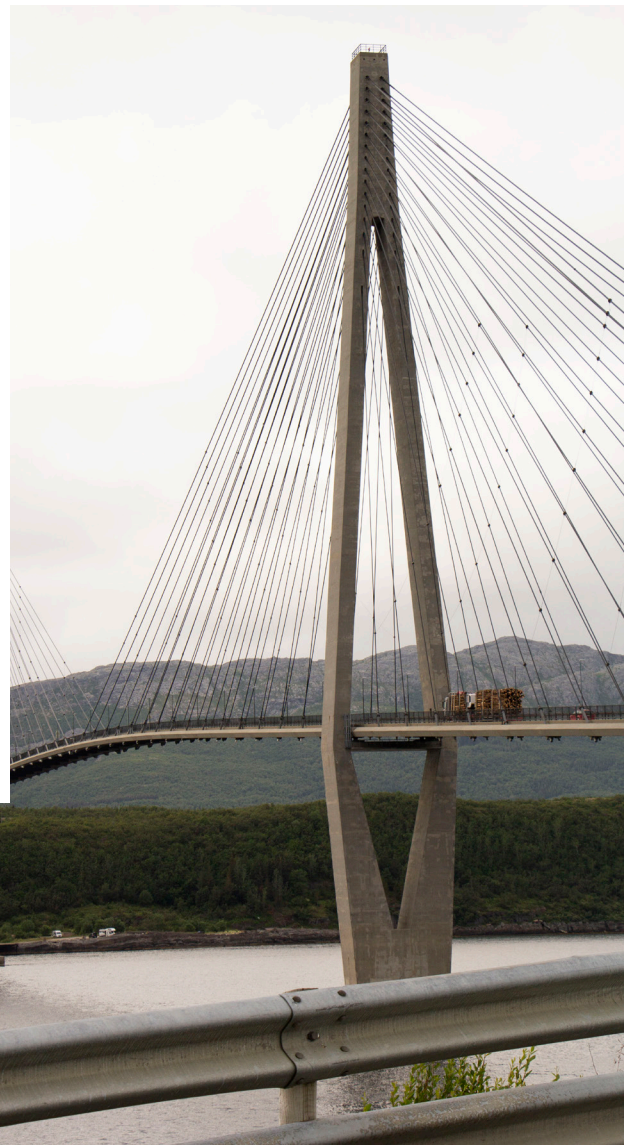
Den lange havna langs Sandnessjøen vitner om mye historie, selv om den gamle trekaia er borte. Fortsatt holder mange av Helgeland Trafikkselskaps rutebåter, tidligere (Helgelandske Dampskibsselskap) til kai her. Dette stedet har vært blant de viktigste for utviklingen Sandnessjøen har hatt som knutepunkt.

HELGELANDSBRUA

Helgelandsbrua har en storslått estetisk verdi i tillegg til at den markerer en forbindelse mellom Alstenøya og fastlandet. At den har fått navnet Helgelandsbrua, og ikke «Alstahaugbrua» sier også noe om hvor sentral den har vært for hele fylket.

VINDENES HUS

«Vindenes hus» er en skulptur ved Helgelandsbrua av kunstner Sissel Tolaas som ble avduket i 1994. Skulpturen er en del av det internasjonale kunstprosjektet Skulpturlandskap Nordland. Utgangspunktet for dette prosjektet var tanken om at et kunstverk med sitt nærvær skaper et eget sted (Kallekleiv, 2020). Skulpturen er hvit, med hull hvor det er vifter som representerer den evige strømmen av frisk luft som sier igjennom landskapet i Nordland. Installasjonen kan minne om et anonymt laboratorium, et sted hvor det foregår vitenskapelig aktivitet. Bevegelsene, inskripsjonene på latin og angivelsen av kompassretningene, har som hensikt å definere et felt av assosiasjoner hvor vitenskapelige systemer brukes som kunstnerisk uttrykk (Jaukkuri, u.å).

Figur 4.27 Helgelandsbrua

Figur 4.28
Vindenes hus

KULTURHISTORISKE REFERANSER

SAGNET OM TROLLFJELL

Blant de lokale refereres De Syv Søstre til som bare «Søstrene». De Syv Søstre er med i sagnet om trollfjell. Dette sagnet har vært viktig for å vise «førstereisgutten» den trygge sjøveien langs kysten. Kjennskap til fjellandskapet skulle gi pekepinn der hvor en skulle seile eller ro. Historien om fjellene kan leses i fjellprofilene. Ifølge sagnet er alle de De Syv Søstrene og Lekmøya søstre. De ble jaget nedover Helgelandskysten av Hestmannen i hans ville jakt etter den vakre Lekmøya. Hestmannen var en rytter og han sendte ei pil etter Lekmøya, men traff Torghatten, og følgelig har Torghatten et hull gjennom seg. I jaktens hete glemte alle tiden. Alle ble derfor gjort til stein da solen sto opp igjen på morgenen (Magne Myrvold, 2007).

«I nesten alle år har det ute i skoddehavet langs Nordlandskysten vært noen merkelige fjell. Fjellene har alltid vært der, i skyskvætt og regnsøl, måneskinn og sny, men i fra begynnelsen av så va ikke fjellan helt uskylding – før va de egentlig troll.» (Magne Myrvold, 2007)

Figur 4.29 Sagn om De Syv Søstre illustrert

ROMLIGESTETISKE FORHOLD

De største dominerende strukturene som skaper de viktigste romlige forbindelsene på Alstenøya er De Syv Søstre og nærhet til havet. De Syv Søstre opptre som en skjermende rygg mot landet som er sørøst for fjellrekka. Den nordlige delen av Alstenøya henvender seg mot havet og skaper en stor og naken flate som brer seg utover. Horisontlinjen brytes opp av holmer, skjær og Dønnamannen. Mellom De Syv Søstre og Dønnamannen skapes en konkav landskapsform. På Tjøtta er den romlige forbindelsen til storhavet mer nært. Landskapsformen har fortsatt De Syv Søstre i ryggen og henvender seg fortsatt mot havet. Havet opptre i mange farger og fasonger og er væravhengig. På en solskinnsdag uten vind oppleves havet mykt og idyllisk med blåtoner, mens på en værhard dag oppleves havet mørkt med innslag av hvitt i det bølgene bryter.

På en overskyet vinterdag gir det kalde lyset her nord i landskapet en svarthvit fargepallett. Det snødekte fjellandskapet består av hvit snø i kontrast til sort fjell. Havet opptre mørkt, i kontrast til det snødekte landskapet. Ikke-vintergrønn vegetasjon som ikke er snødekt oppleves grålig og mørk, mens områder med barskog oppleves mørk grønn, nesten sort. En skyfri dag reflekterer havet den blå himmelen og landskapets fargepallett får innslag av blå.

På sommerstid har det samme landskapet et annet uttrykk. Den vegetasjonsdekte strandflaten har spiret og fargesetter landskapet. Samtidig som fargepalletten er lysere spiller også sollyset en viktig rolle for de romlig estetiske forholdene. Når det er dagslys hele døgnet oppleves landet lyst og vennlig.

Det meste av menneskelig bruk av landskapet skjer på den beskyttede strandflaten i nordvest. Det retningsbestemte åslandskapet utgjør store og mellomstore landskapsrom. På sørsiden av åslandskapet på Alstenøya er det noe mer lukkede landskapsrom da man ikke ser kysten. Den nordlige siden av åsen skaper et stort og åpent landskapsrom som henvender seg til kysten og havet. Den lave horisontlinjen er bare distraheret av øyer og fjellandskap langt ute i havet i nord, noe som gir rommet mye himmel. Som en lokal informant sa «Himmelen oppleves høyere her ute».

Figur 4.30 I tåke og vinterdrakt blir kontrastene i landskapet ekstra tydelig. Her står Dønnamannen som en vegg for landskapet og havet foran

Figur 4.31 Fra Åsen sett mot sørøst med De Syv Søstre i vinterdrakt

Figur 4.34 Vinterlandskap mellom naust ved fjæra. Dønnamannen skimtes på andre siden av fjorden i tåka

Figur 4.32 En småbåt på vei mot Ulvangen

Figur 4.35 Sandnessjøen med De Syv Søstre sett fra sjøveien

Figur 4.33 Blåtide over Sandnessjøen en ettermiddag i januar. Sett fra moloen

Figur 4.36 Utsikt mot Dønnamannen sett fra Alstenøya

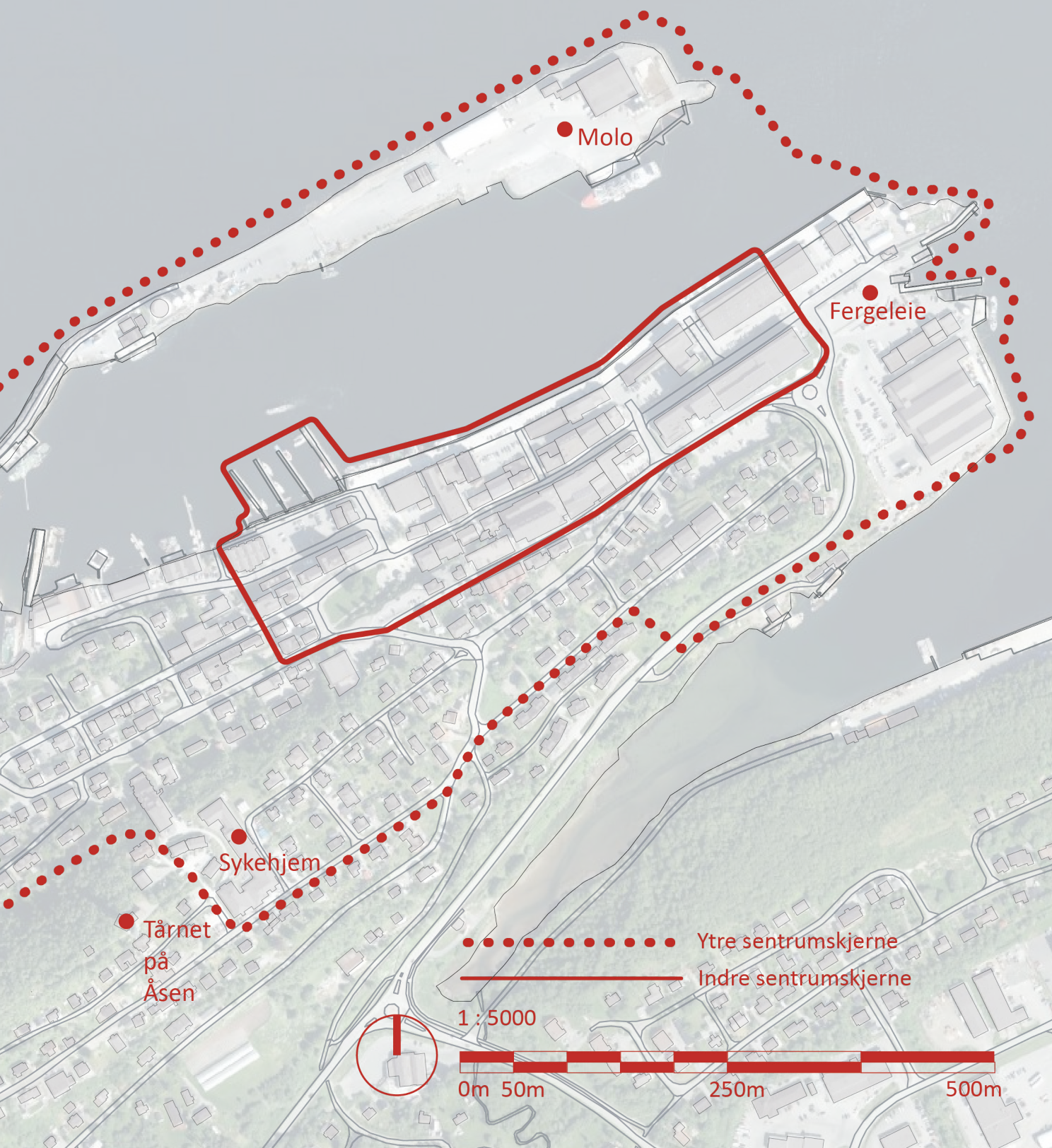

LANDSKAPSKARAKTER SENTRUMSOMRÅDET

Landskapsanalysen for utredningsområdet resulterte i en inndeling av karakterområder. Et av de er bykjernen i Sandnessjøen. Sentrum har fått en indre og en ytre sentrumsavgrensing. Den indre avgrensingen, er vist med heltrukken strek. Her er avstanden kort mellom sentrumsfunksjonene. Det er umiddelbar nærhet til kollektivtransport, relativt høy tetthet blant bygg, og et fåtall eneboliger. I den ytre sentrumskjernen er service- og handelsfunksjoner noe mer spredt og det er under 10 minutters gange fra Torget. Her er det også mer eneboligbebyggelse. Moloen er med i ytre sentrumskerne, til tross for at det er over 10 minutters gange fra Torget. Den er med fordi den er med på å prege det helhetlige sentrumsbildet.

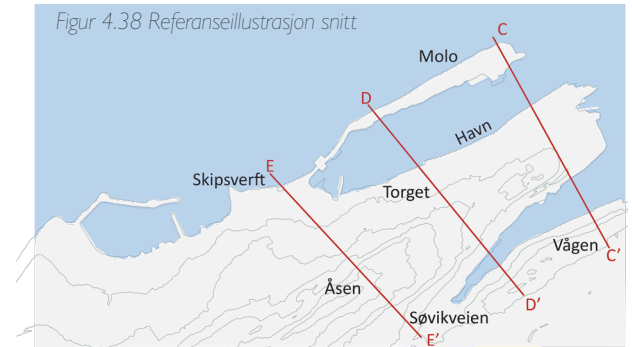

Figur 4.37 Delområde
Sandnessjøen sentrum

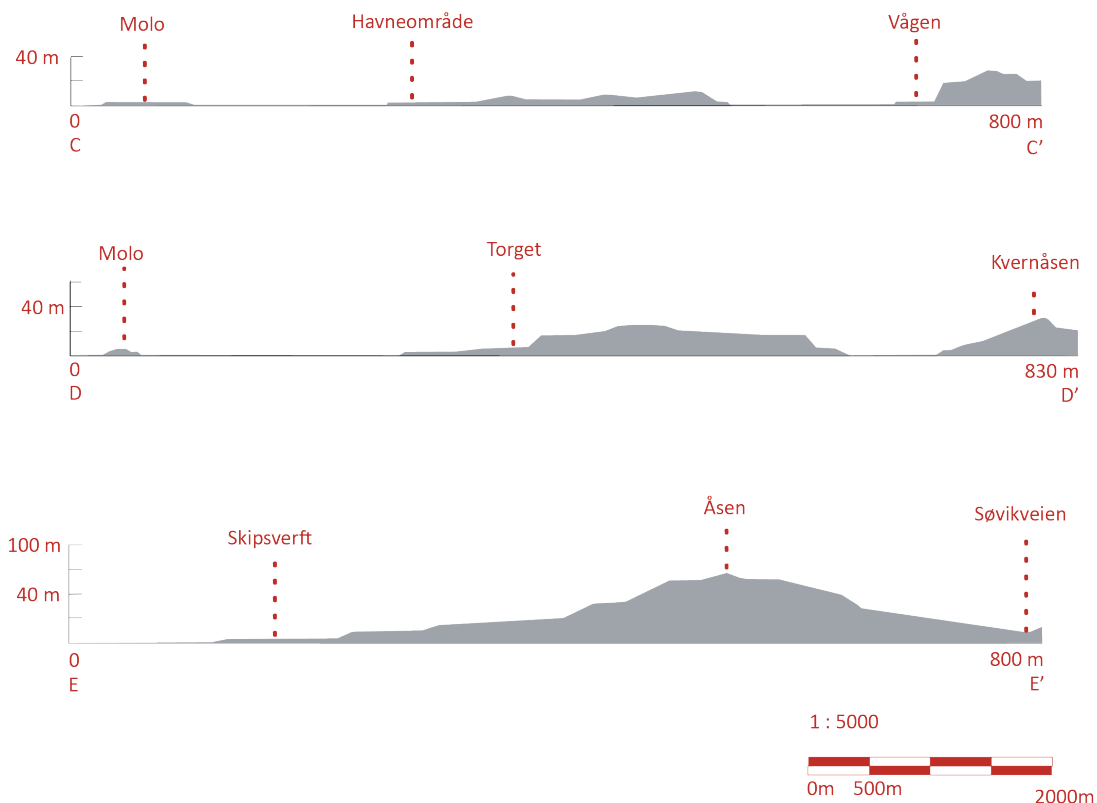

LANDFORMER OG VANN

Sentrumsområdet omringes av et åpent fjordlandskap og sund med odder og øyer. Ytre sentrumskjeerne preges av åsformasjonen som gir landskapet en konveks form. I indre sentrumskjeeren er det relativt flatt, men likevel en svak helning mot sjøen. Landskapet i sentrum har menneskelig påvirkning i form av at helningene er terrasserte for å være tilpasset bebyggelsen. I tillegg til molo har også utfyllinger forlenget kaiområdet i nordøst i sentrum.

Figur 4.39 Snittene viser åsryggen er med å danne landskapsrom

Figur 4.40 Et grønt torg

VEGETASJON

Større sammenhengende vegetasjonsfelt finnes utenfor sentrumskjernen, langs kysten og på Åsen. I skråninger og mellom bebyggelsen i sentrum er det gjengrodd vegetasjon med innslag av bjørk, selje, rogn og høye gressarter. Sentrumskjernen har lite sammenhengende grønnstruktur. Her er Parken og gatetrærne dominerende i tillegg til noe beplantning inntil bygg. De fleste grøntområdene innenfor sentrum er vedlikeholdte gressarealer og kulturplanter i hager. I tillegg er det noe sporadisk og viltvoksende vegetasjon på kaia og moloen.

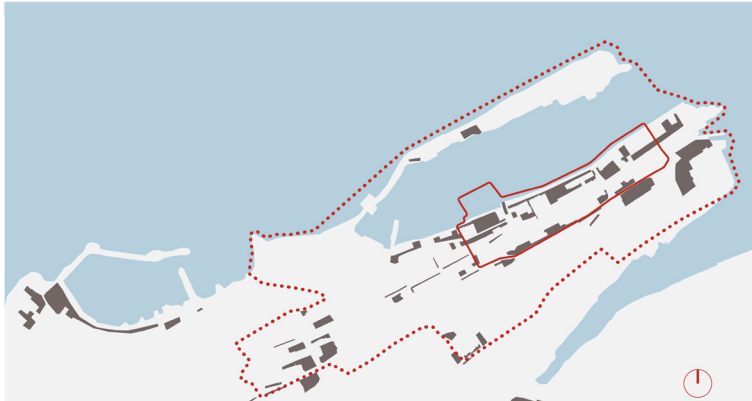
Figur 4.41 Vegetasjon i hager og i sjøkanten.

AREALBRUK OG BEBYGGELSE

Innenfor karakterdelområdet for sentrum er det meste av landareal nedbygd, hovedsakelig av eneboliger, bilvei, parkering og sentrumsfunksjoner. Noen funksjoner som sykehus, kirka og rådhuset er plassert utenfor sentrumskjernen, mens de fleste er innenfor sentrumskjernen. I tillegg til sentrumsfunksjoner som handel- og servicevirksomhet, består sentrumskjernen i stor grad av kontorer, lagervirksomhet og leiligheter. Innenfor ytre sentrumskjerne består arealbruken i størst grad av en mosaikkpreget blanding av eneboliger, to-firemannsboliger og leiligheter i fargerik trehusbebyggelse. Noen gater har bebyggelse med kombinert bolig og næringsvirksomhet. Strandlinja ved sentrum er i stor grad tilgjengelig, men ikke tilrettelagt for opphold. Innenfor sentrumsområde brukes strandlinja til skipsverft og båttrafikk. Sørøst for sentrum er kystlinjen vegetert og bratt og lite tilgjengelig. Selv om store deler av Sandnessjøens sentrum avgrenses av mye kyst, er det få steder det er tilrettelagt for å komme seg helt ned til vannet.

Figur 4.42 Oversiktsbilde som viser Sandnessjøens sjøfront sett fra moloen

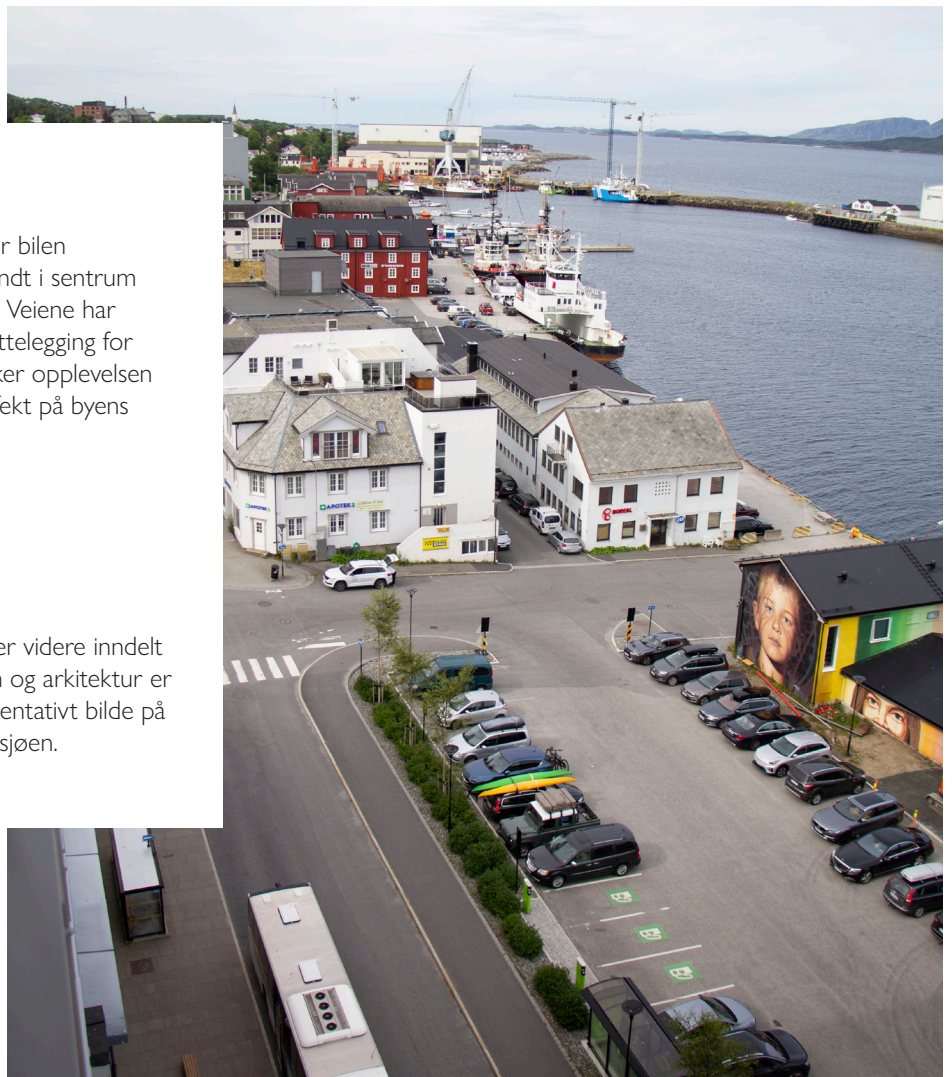

Figur 4.43 Oversikt over parkeringsplasser i Sandnessjøen sentrum

Bilens plass

I likhet med flere norske småbyer preger bilen sentrumsbildet. Flere av byrommene rundt i sentrum preges av biltrafikk og parkeringsplasser. Veiene har for det meste fortau, men mangler tilrettelegging for syklistene. De bilbaserte områdene påvirker opplevelsen og tempoet i byen og har en negativ effekt på byens oppholdssoner.

Delkapittelet for arealbruk for sentrum er videre inndelt i byrom og arkitektur. Utvalget av byrom og arkitektur er basert på observasjoner og gir et representativt bilde på arealbruk i de urbane delene av Sandnessjøen.

Figur 4.44 Store arealer går til biltrafikk og parkering i sentrum

EKSISTERENDE SITUASJON

MØTEPLASSER

- M1 - FISKEFORRETNING
- M2 - ONKEL OSKAR- Bar
- M3 - HERR PETTER- Pizzeria
- M4 - TURISTINFORMASJON
- M5 - FRK. LOVISE- Kafé & konditori
- M6 - SOPRANO- Restaurant
- M7 - AMFI- Kjøpesenter
- M8 - KONTORET- Sushi
- M9 - HURTIGBÅTKAI
- M10 - NARVESEN- Kiosk
- M11 - SCANDIC SYV SØSTRE- Hotell
- M12 - KULTURBADET- Kulturhus

BYROM

- B1 - PARKEN
- B2 - TORGET
- B3 - HANDLEGATA
- B4 - SKIPPERGATA
- B5 - HELGELANDS GATE
- B6 - SKIPPERGATA
- B7 - KARIVIKA
- B8 - HAVNA

BYGG MED POTENSIALE

- TK37 - Torolv Kveldulvsens gate 37
- H1 - Helgelands gate 1
- TK7 - Torolv Kveldulvsens gate 7

Figur 4.45 Kartet skisserer eksisterende situasjon over sentrum i Sandnessjøen

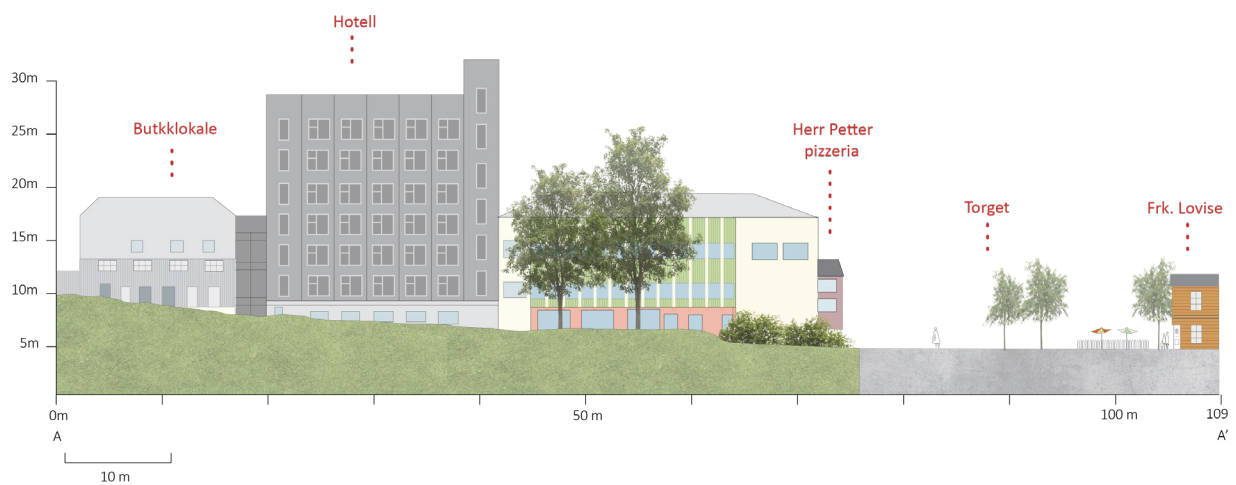
TEGNFORKLARING

- Vei
- Dekke i asfalt eller betong
- Gress
- Steinbelegg
- Tre
- Buskfelt
- Benker
- Bussholdeplass
- Inngang
- Paviljong
- Avgrensnin prosjektområde
- Statue
- Fontene

Byrom

PARKEN

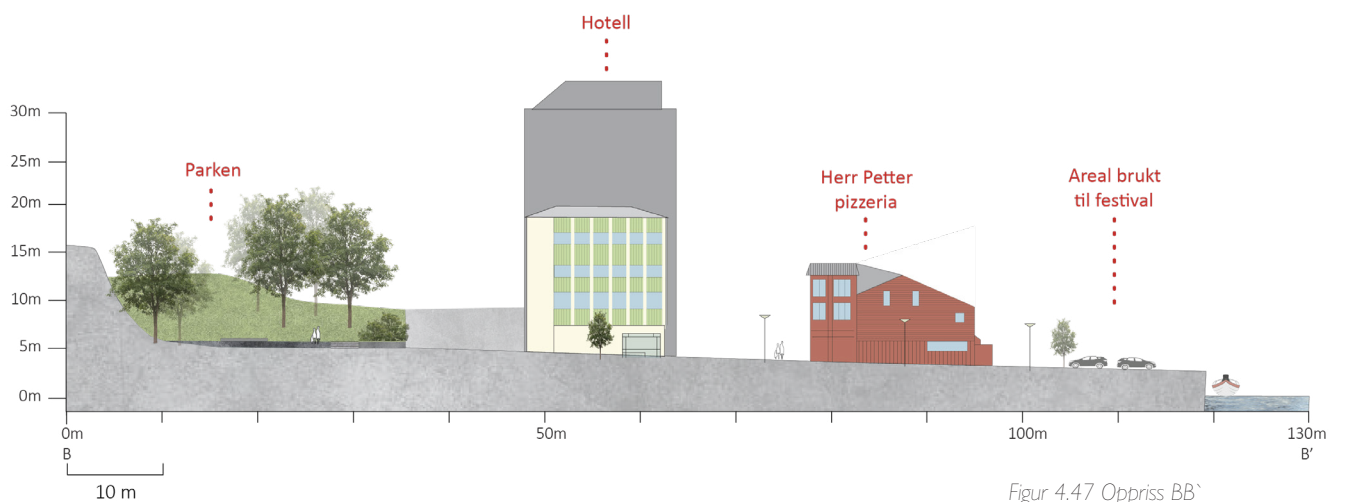
Parken er sentrums største grøntareal med gressplen og store ærverdige trær. Den ligger i hellende terreng mot sentrum og er i stor grad omringet av bilvei. Den relativt høye bebyggelsen rundt hindrer sikt mot sjøen. Bygningene tilknyttet byrommet er hovedsakelig hotell, tomme kontorlokaler og spisesteder.

Figur 4.46 Opprisset AA`
Parken og Torget. Høye bygninger til venstre begrenser utsynet til havet

TORGET

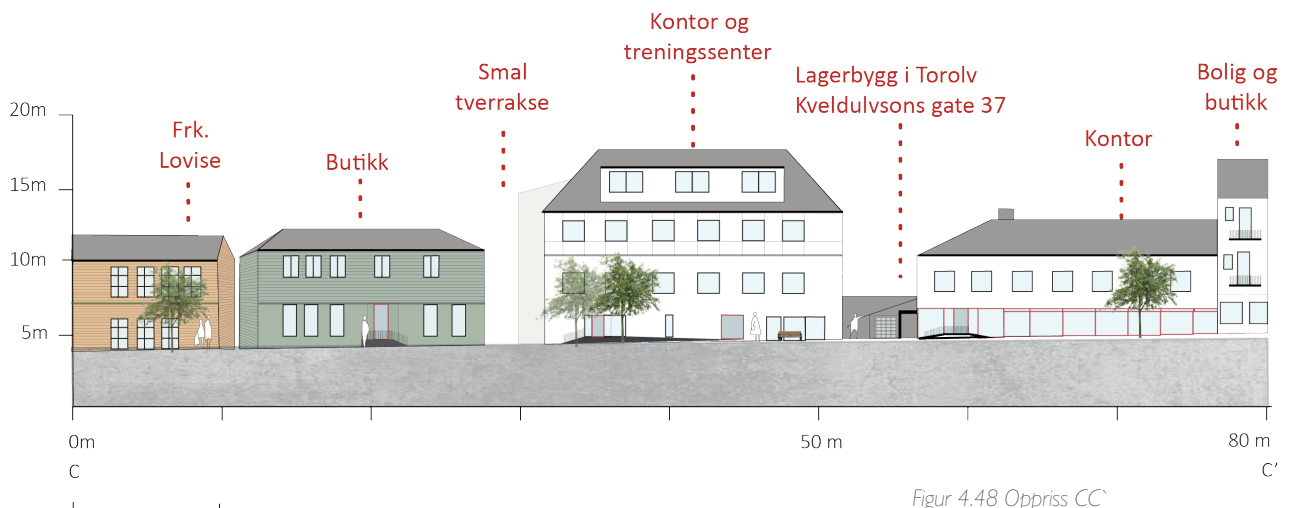
I overgangssonen mellom Torget og Parken står en statue av Petter Dass som er vendt mot kysten. Torget er et avlangt og åpent byrom som har plass til større arrangementer. Her finner blant annet Havnafestivalen sted. Torgets fysiske midtpunkt er en bussholdeplass. At det er lite vegetasjon og aktivitet store deler av året, særlig vinterstid, gjør at Torget i dag oppleves tomt.

Figur 4.47 Oppriss BB`
Torget forbinder Parken med havet

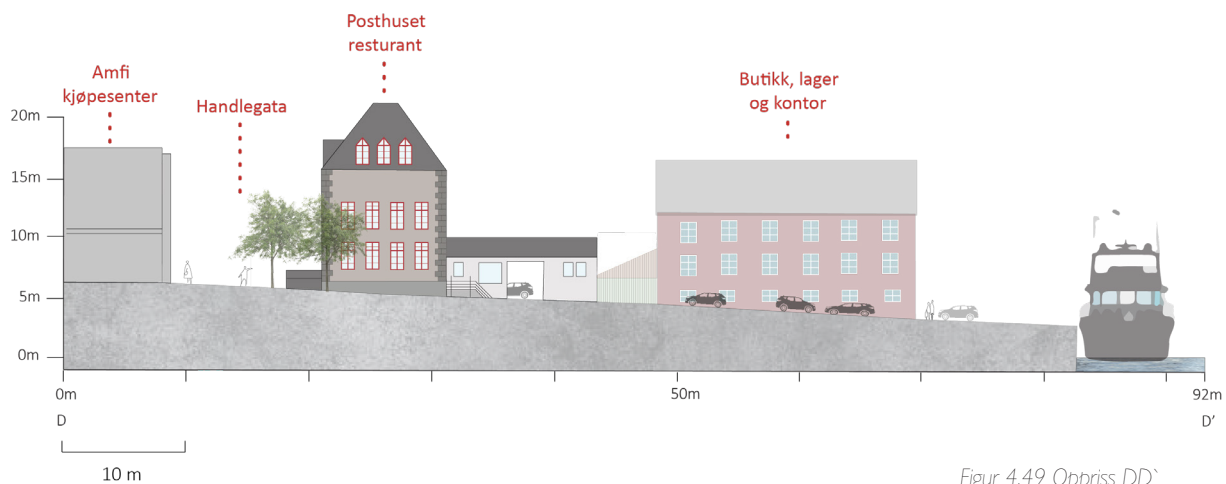
HANDLEGATA

Handlegata som er en del av Torolvs Kveldulvsons gate og strekker seg fra Torget til Helgelands gate. Gata regnes som en miljøgate og er uten biltrafikk, har beplantning av gatetrær og består av noen benker og blomsterkasser. Langs handlegata er sikten til sjøen begrenset og bebyggelsen kompakt med varierende stiluttrykk. Midt i gågata er Sandnessjøens kjøpesenter, noe som er et målpunkt for mange. Gata er et viktig møtested for befolkningen og er et sted med relativt mye bevegelse. Gata har stor variasjon i arkitektur og funksjon med boliger, kontor butikker og spisesteder. Felles for disse funksjonene er at de henvender seg inn mot gata.

Figur 4.48 Oppriss CC'
Handlegata med begrenset utsyn mot havet

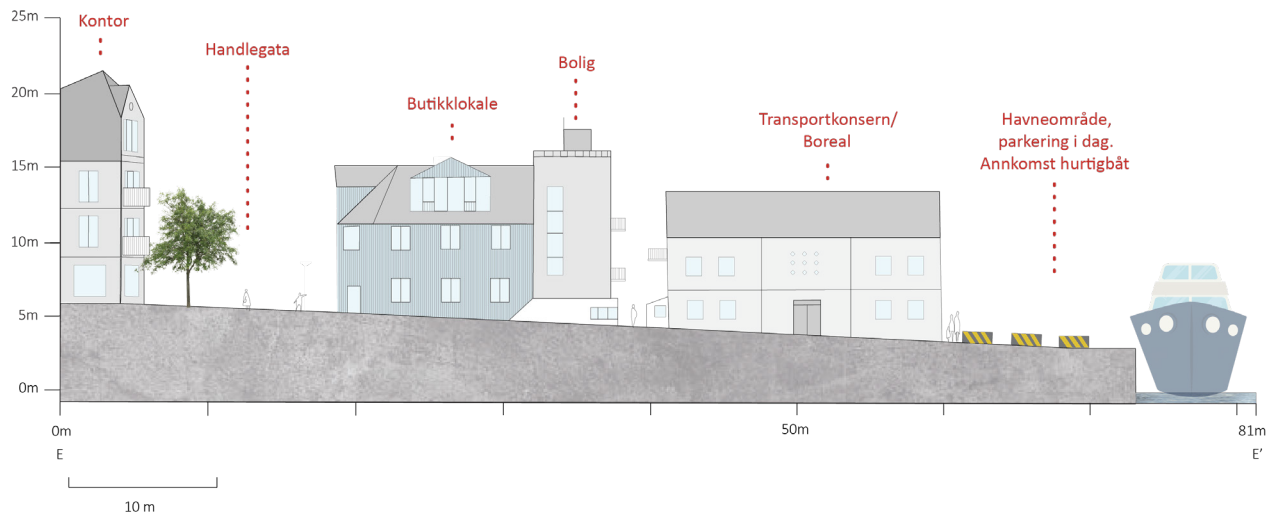
SKIPPERGATA

Figur 4.49 Oppriss DD'
Tverraksen mellom handlegata og havna.

Skippergata er en tverrakse mellom handlegata og havna og er et byrom uten beplantning med få eller ingen aktive fasader. Gaten inviterer lite til menneskelig opphold. Tilknyttet tverraksen er et byrom ved havnekanten som brukes til parkering. Dette byrommet har ingen aktive fasader, lite vegetasjon og har få utendørs oppholdssoner for mennesker. Funksjonene tilknyttet tverraksen og parkeringsplassen er hovedsakelig treningssenter, kontorer, lager og boliger.

HELGELANDS GATE

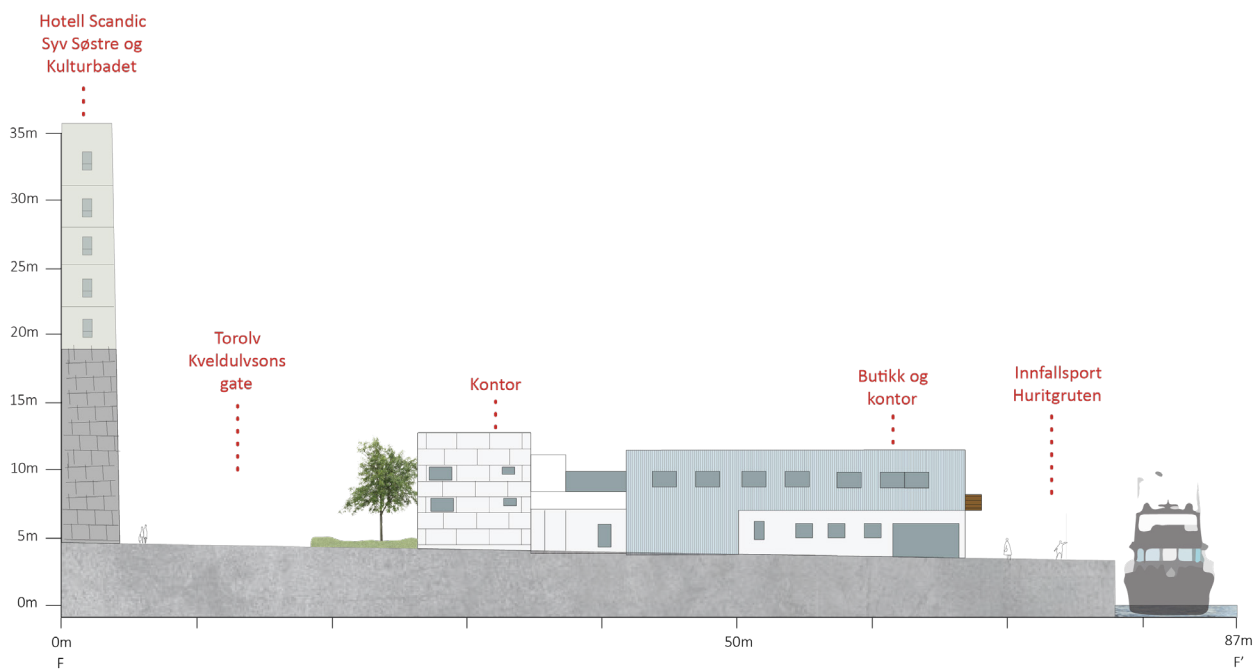

Helgelands gate er en tverrakse mellom handlegata og havna som i dag fungerer som taxiholdeplass og parkering. Her ligger hurtigbåtkaia, noe som stimulerer til betydelig trafikk og bevegelse gjennom gata. Tverraksen har lite funksjoner som henvender seg mot kysten. Byrommet har stor verdi da det ligger sentralt, har utsikt, er tilknyttet handlegata og et kollektivknutepunkt. Mellom tverraksen og Kulturbadet er det en stor parkeringsplass som tar opp mye areal i sentrum.

Figur 4.50 Opprisset EE^s
Tverraksen mellom handlegata og havna.

RICHARD WITHS GATE

Richard Withs gate er en tverrakse mellom Torolv Kveldulvsøns gate og havna med få aktive fasader, mange grå flater og minimalt med vegetasjon. Byrommet har en kiosk og er i nær tilknytning til både Kulturbadet og Hotell Scandic Syv Søstre, noe som stimulerer til gjennomfart og aktivitet. I tillegg er det her Hurtigruta legger til kai og mange hurtigruteturister passerer.

Figur 4.51 Oppriss FF
Tverraksen mellom Kulturbadet og havna.

Figur 4.52
Parken

Figur 4.56 Torget

Figur 4.53 Havna. Torolv Kveldulvsøns
gate 37 med grå fasader til venstre.

Figur 4.54
Handlegata

Figur 4.57 Skippergata mot havet

Figur 4.55 Helgelands gate

Figur 4.58
Richard Withs
gate

Figur 4.59 Fiskeforretning i Karivika

KARIVIKA

Karivika er et stort byrom i sørvest av sentrumskjernen som vender mot havet. Kaia ved Karivika brukes i dag som småbåthavn, og byrommet fungerer i dag som parkeringsplass for personbiler. Til tross for at byrommet har mange ikke-aktive fasader og er et relativt folketomt byrom, ligger byens eneste fiskebutikk her. Fiskebutikken er en gammel butikk med lange tradisjoner innen fiskeforedling.

Figur 4.60 Parkeringsplass i Karivika fra fugleperspektiv
Foto: Alstahaug kommune (2020)

Figur 4.61 Havna
Street art på bygg til venstre

HAVNA

Havna går parallelt med Torolvs Kveldulvsons gate og har funksjoner som kontorlokaler, lager og havnevirksomhet. Fasadene langs havna er varierte, men store deler av fasadene er ikke-aktive og inviterer ikke til opphold. Flere av byggene, deriblant Torolvs Kveldulvsons gate 7 og 37 og Helgelands gate 1 (se kart s. 70-71), brukes i dag hovedsakelig som lagerhaller. Området langs kaia brukes mest på dagtid som parkeringsplass, transportåre for reisende med hurtigbåt og lasteplass for båter.

Figur 4.62 Hvitt lagerbygg på Havna i Helgelands gate 1

Figur 4.63 Grått lagerbygg i Torolv Kveldulvsons gate 37

Figur 4.64 Havneterminalen i Torolv Kveldulvsongate 7

Arkitektur

Figur 4.65 Sentrumsnær boligbebyggelse

Figur 4.66 Frk. Lovise

Figur 4.67 Fiskeforretningen

Figur 4.68 Skippergata med Amfi

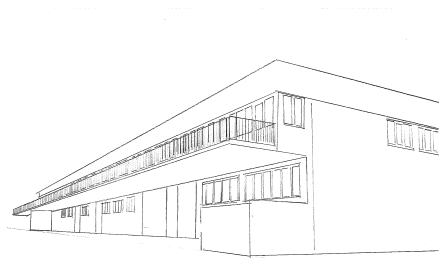
ARKITEKTUR

Sandnessjøens villabebyggelse har historisk sett vært preget av fargerik trehusbebyggelse med saltak. Dette gjelder både bygg som har stått på havna og for hus i boligområder utenfor sentrum. I senere utbygging har dette uttrykket blitt delvis endret og en mosaikk av flere stilarter har kommet til i takt med at stedet har vokst. I dag bærer arkitekturen i sentrum preg av lite sammenheng i bygningsstil, materialbruk og detaljer. Bebyggelsen gir inntrykk av at det er tenkt funksjon fremfor estetikk og sammenheng på tidspunktet da byggene ble oppført.

Det er spesielt noen bygg i sentrum som skiller seg ut. De mest iøynefallende er Frk. Lovise og Posthuset. Frk. Lovise er et 1900-talls lavt gult trehus med sprossevinduer og større grad av detaljering, særlig rundt vinduer, inngang og mellom etasjene. Posthuset er et murhus med røde sprossevinduer uten vinduslister. Inngangspartiet er fremhevet og opphøyd, med syv arker.

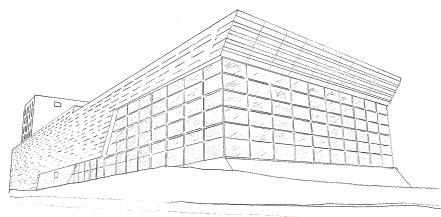
De fleste byggene i sentrum av byen er i funksjonalistisk stilart og tilhører etterkrigstiden. De er hovedsakelig grå, monotone bygninger med flate tak og med fasader uten detaljeringer. Fiskeforretningen er et eksempel på en funksjon og et bygg i byen med en minimalistisk og funksjonalistisk stil.

Kjøpesenteret, Amfi ble ferdigstilt i 2016 og fungerer både som senter for handel- og servicevirksomhet og leiligheter. Amfi er bygget mellom eksisterende bebyggelse og består av en større glassfasade ut mot handlegata og er en tverrakse som leder mot havna.

Figur 4.69 Havneterminalen

Bebyggelsen langs havneområdet er hovedsakelig grå, hvite og monotone lagerbygg og havnebygg. Ved Richard Withs gate står et 100 meter langt grått bygg som fungerer som havneterminal. På kaia skiller spesielt ett av byggene seg ut fra omkringliggende bygg. Dette bygget ligger i Helgelands gate hvor motivet på bygget er i street art-stil og ansikter til flere lokale innbyggere er malt på, se side 80.

Figur 4.70 Kulturbadet

Kulturbadet fra 2015 er det nyeste bygget som er oppført i byen. Det fungerer både som bibliotek, kino, galleri, svømmehall, utlånssted av utstyr til sport og fritid og kulturskolens lokaler. Det er et stort og moderne bygg i modernistisk stil med forskjellig materialbruk. Nedre del består av betong og glass. Midterste del består av glass og aluminiumsfasade. Øvre del består aluminiumsfasade. Hensikten med designet er å styrke byens identitet, samt etablere et uttrykk som henvender seg til byen (Alstahaug kommune, u.å.).

Figur 4.71 Sandnessjøen sykehus.
Eldste del til venstre i tegningen

Sandnessjøens sykehus er ansett for å være et viktig kulturminne tilhørende moderniseringen av sykehusvesenet i Nord-Norge på 1920-tallet (Helse og omsorgsdepartementet, 2010). Bygningene fra 1920 og 1957 er vernet for å ivareta arkitektonisk uttrykk, materialbruk og detaljering. Bygningen fra 1920 er et av få gjenværende vedlikeholdte sykehus med råkopffasade og har helsehistorisk og arkitekturhistorisk verdi. Bygningen fra 1957 viser at etterkrigstidens arkitektur er tilpasset byggets originale form og volum.

KULTURHISTORIEN I LANDSKAPET

HELGELANDSBRUDEN

Helgelandsbruden er en hvitmalt korskirke med tårn i midten. Den sto ferdig i 1882 og har vært et viktig holdepunkt for folk som sognet til kirken. Grunnsteinen ble lagt ned i 1881 på Stamnes, på samme sted som den tidligere Stamnes kirke sto (Bildøy, 2017).

«Det merkelige med Bruden er at hun bevarer sin ungdom nesten uanstendig godt. Hun er lappet på, her og der, men alltid med stor dyd og ømhet, hvitmalt har hun alltid vært som det høver seg bruder...» (Lillegaard, 1882, s. 5).

Figur 4.72 Helgelandsbruden

POSTHUSET

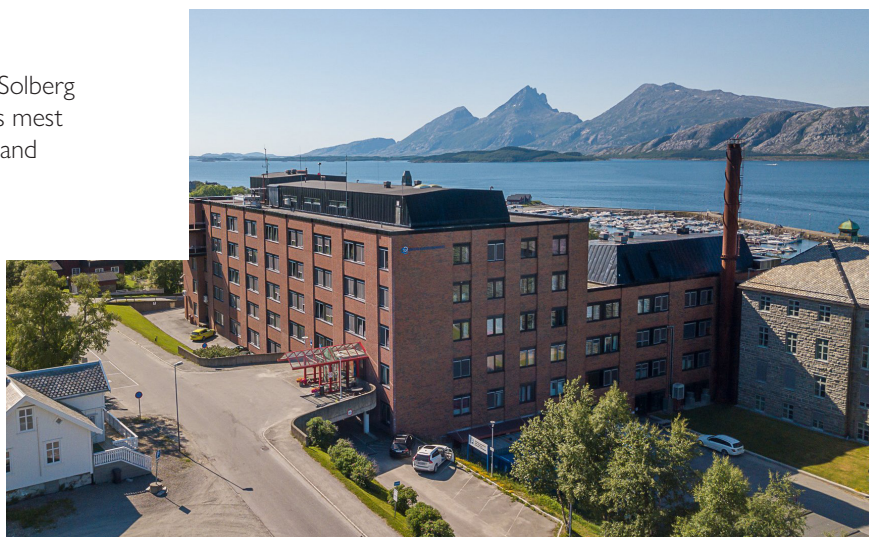
Sandnessjøen var i starten av 1900-tallet et viktig sted i forbindelse med post og kommunikasjon. Poststatistikk fra 1919 opplyste at antall poståpnerier kom til å øke og at det per dags dato var 76 poståpnerier. Dette la grunnlag for et nytt postbygg som ble reist og tatt i bruk i januar 1924, og ble ikke avløst av et nytt postbygg før i 1986 (Hansen, 2004). I dag er det restaurant i de gamle lokalene.

Figur 4.73 Posthuset

SYKEHUSET

Sandnessjøen sykehus ble bygget med fasader av granittråkopp og sto ferdig i 1926. Arkitekt Lars Solberg ble engasjert i prosessen, og regnes som datidens mest produktive institusjonsarkitekt i Nordland (Nordland fylkeskommune, u.å.).

Figur 4.74 Sykehuset (Foto: Marius Guttormsen, 2021)

ØKONOMI FORAN TRIVSEL OG MILJØ

Tilveksten av arbeidsplasser og et stadig stigende befolkningsantall i kommunen forårsaket boligmangel. Boligmangelen gjorde at det måtte improviseres for å finne løsninger, og resultatene ble ikke alltid de beste. Økonomi ble prioritert fremfor miljø og trivsel (Hofstad, 2021), noe som gjorde at nye boliger ble byget tett, hadde et monotont uttrykk og uten uteområder. Dette er en tendens som kan synes å være noe fremtredende også i sentrum.

KUNSTELEMENTER I SENTRUM AV SANDNESSJØEN

Sigrid på Sandnes har fått sin egen statue i Parken. Hun står rakrygget og speider utover mot Parken og Torget. Som eneste arving av en stor gård på Helgeland var hun en attraktiv kvinne å gifte seg med.

Petter Dass har fått sin egen statue i på Torget, ikke langt fra Sigrid. Han står på Petter Dass plass, som er en sentral plass i Sandnessjøens bystruktur.

Torolv Kveldulvson har fått oppmerksomhet i form av en statue mellom Kulturbadet og Amfi. Han var gift med Sigrid og de bodde på Sandnes, inntil han ble drept i år 890.

Skule V. Storheill står på Torget. Han var født og oppvokst i Brønnøysund og var under 2. verdenskrig en offiser for det norske sjøforsvaret. Storheill ble tildelt utmerkelsen Krigskorset for sin innsats. Den lokale avdelingen av Norske Reserveoffiserers Forbund ønsket å hedre minnet over ham og reiste en byste i Sandnessjøen.

Skarv er en ankerkjettinglenke som står på gjestehavna i Sandnessjøen. Den har en lav sokkel og er en gave fra oljeoperatøren BP. Ankerkjettingen kom fra produksjonsskipet "Skarv FPSO" som produserer olje og gass. Oljefeltet Skarv er ca 160 km vest for Sandnessjøen.

(HALD IKS, 2011)

Syv kjolekledde jenter som holder hender er plassert på et sentralt bygg ved Torget i sentrum og gir assosiasjoner til De Syv Søstre og sagnet om Trollfjell.

Figur 4.80 De Syv Søstre

Figur 4.75 Sigrid

Figur 4.76 Petter Dass

Figur 4.77 Skule V. Storheill

Figur 4.79 Torolv Kveldulvson

Figur 4.78 Skarv

ÅSEN

På stien langs Åsen ligger rester etter tyske befestninger etter andre verdenskrig. Her var både kanoner og bunkere strategisk plassert med god sikt til fiender som kom fra sjøveien (Jacobsen, 2018). Flere av bunkerne er fylt igjen, og de tre kanonene som sto her under krigen ble i 1951 demontert og fraktet til Østlandet. Det er i nyere tid satt opp en kanon på Åsen, men som ikke var en av de opprinnelige kanonene (Carlsen, 2020).

ROMLIG-ESTETISKE FORHOLD

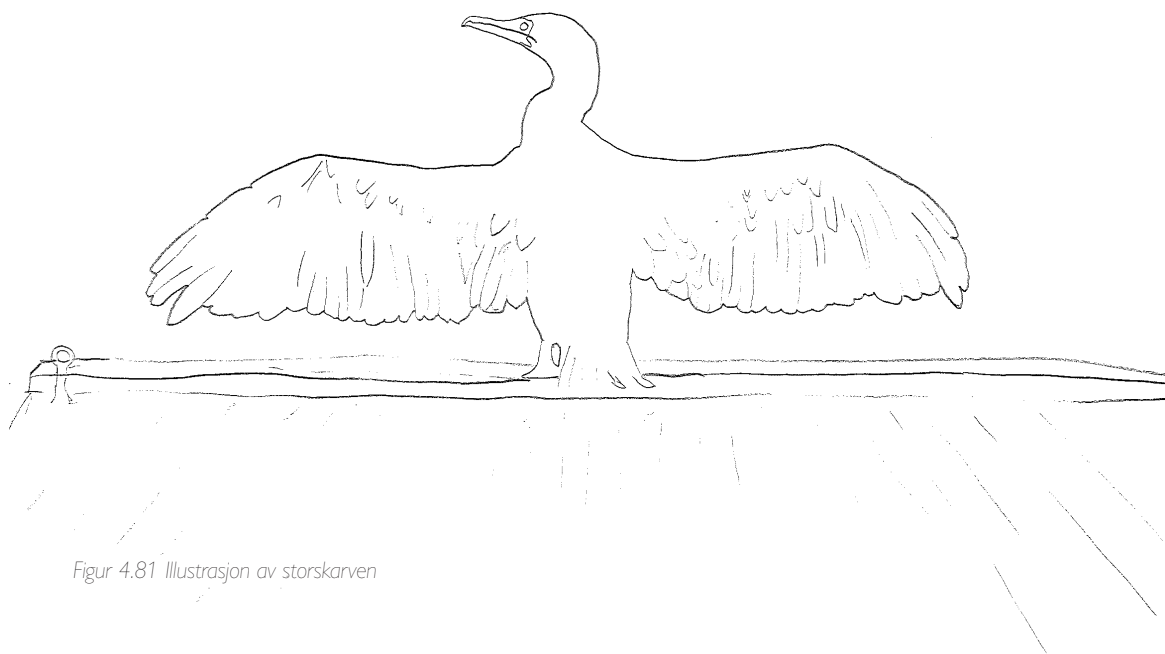
I sentrum av Sandnessjøen er kontakten mellom byrommene og kysten varierende. Det kommer av at bygningsmassen oppleves tett, er bygd parallelt med havflaten og har lite aktive fasader ned til eller langs kysten. Dette står i kontrast til boligbebyggelsen som er bygd i terreng med langsiden og utearealer mot kysten. Fortsetter en forbi boligene, går en opp på Åsen og landskapet med utsikt utover både hav og fjell kommer til syne.

Fra øyehøyde på havna er sikten utover havoverflaten begrenset. De mange båtene langs havna gjør utsikten innholdsrik og man oppdager nye elementer å hvile blikket på mens man vandrer langs havna. Bak båtene er det et åpent rom mot sjøen. Utsikten brytes opp av en kunstig molo. Bebyggelsen fra havna oppleves noe livløs. Fasadene og møblelementet på havna inviterer lite til opphold. Fargene på fasaden er for det meste grå, hvit og rød. Det er tilnærmet ingen transparente fasader i byggenes førsteetasje, og fra menneskehøyde virker det som om flere lokaler er tomme. Det er lite møblering av bord, benker, blomsterkasser og søppelbøtter langs havna.

I byens gater er høyden på byggene mellom 3-5 etasjer. Sentrumsområde oppleves lite og avgrenset med relativt få folk gatene. Fra øyehøyde i sentrum er det få tydelige forbindelser ut til havet. Den langsgående gatestrukturen har noen tverraker som leder ned mot sjøen, men likevel oppleves kontakten med sentrum noe fjern. Fasadene i gatene er sammensatt og består av både trehus med vindusomramming, betongbygg med store vinduer og bygg med moderne arkitektur.

Mellom Åsen og byen er det kort avstand. Fra Åsen kan blikket hvile på både sjø og fjell langt borte. Her ser man over den terrasserte bebyggelsen og har utsikt i flere retninger. Det mest dominerende blikkfangene er havet, Dønnamannen og De Syv Søstre. Stien til Åsen gjør at en både kommer nærmere naturen og den rike historien, som menneskene også deler dette stedet med.

Dyrelivet er også fremtredende i byen. Blant flere truede arter, er fuglen storskarv er observert her og kan leve tett på byen. (Artsdatabanken, 2014)

Figur 4.81 Illustrasjon av storskarven

Figur 4.82
Lukket tverrakse
mellom handlegata
og havna. Grått bygg
i bakgrunn er Torolv
Kveldulvsos gate 37

Figur 4.84 Møblering ved
havna

Figur 4.83 Parkeringsplass ved Skippergata

Figur 4.85
Fasader
langs
havna

Figur 4.86 Fasader Torolv Kveldulvsos gate

Figur 4.87 Båter ved
småbåthavna i sentrum

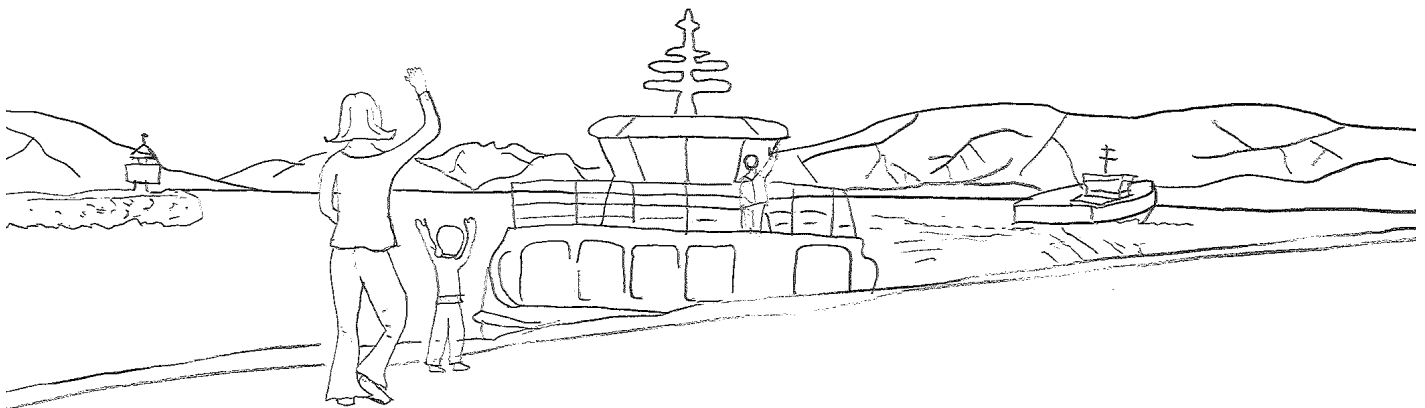
Figur 4.88 Utsikt fra Tårnet på Åsen

STADKJENSLE

Delkapittelet handler om menneskers relasjon og oppfattelse av Sandnessjøen som sted. Formålet er å forstå hvilke opplevelser, bruk og erfaringer som preger landskapsopplevelsen. Analysearbeidet har bestått av observasjoner på befaring og samtaler med lokalbefolkning og besøkende. I tillegg er det gjort observasjoner i tidsskrifter, sosiale mediekkanaler og skildringer fra et utvalg bøker. Forfatterne av disse bøkene er; brødrene og lokalhistorikere Per og Leif B. Lillegaard med bøkene «Alstahaugboka» og lokalhistoriker, Kåre Hansen med boka «Dæ sto i avisa» og barnebokforfatter Anne Kierulf med flere barnebøker med inspirasjon fra Sandnessjøen.

En januardag i 2022 står én familie og vinker adjø til den en båt som legger fra kai i Sandnessjøen i det den er på vei til å kjøre videre sørover langs norskekysten. Akkurat slik har mennesker stått og vinket adjø til båter som forlater kaia i mange år. Her har man sagt adjø til mennesker for aller siste gang, her har mennesker funnet kjærlighet og her har møter mellom turister og lokalbefolkningen funnet sted i mange år. Siden hurtigruta fikk anløp her i 1893 har turister observert og vært en del av hverdagslandskapet til de lokale. De samme områdene som turister betaler dyrt for å seile forbi er en del av selve hverdagen for lokalbefolkningen i Sandnessjøen.

Hurtigruta drar fra kai i det en lokal åpenhertig mann forteller om sin relasjon til stedet. Stormen fra kvelden før har stilnet. Dønna på andre siden av fjorden er ikledd hvitt og står i kontrast til den mørkere og flate havoverflaten. Himmelen er blå, sola skinner og temperaturen har krøpet seg godt under 0 på gradestokken. På spørsmålet om hva som gjør han stolt av stedet han kommer fra, brer mannen ut armene sine, vender blikket oppover, smiler og sier «Det her!»

Figur 4.89 To lokale vinker til et familiemedlem i det båten kjører fra land

ET LANDSKAP I ALLSLAGSVÆR

Det er langt fra sol og vindstille i majoriteten av dager i Sandnessjøen. Hverdagslandskapet for de fastboende har sett all slags vær. I løpet av årstidene opplever Sandnessjøen store variasjoner i været. Noe som kan være grunnen til at Amfi og Kulturbadet nevnes som gode møteplasser av de fleste av informantene. «Det er så værhardt at det kan være lurt å komme seg inn litt og hvilt seg istedenfor å knyte seg fast til lyktestolpen mellom skobutikken og apoteket!».

Figur 4.90 Regn, vind og snø er ingen unnskyldning for å holde seg inne når det gjelder fisking

Lokalbefolkningen kjenner godt til det brutale klimaet. De vet også hvor vakkert det kan være når kveldssola stråler med sine varme rødlige toner på Dønnamannen. En lokal forteller at «det er ikke noe vits å dra bort om sommeren. For om det kommer godvær her, er det verdt det.»

Det kan være en av grunnene til at ordene variasjon og kontrast gjentar seg når menneskene som bor her forteller om sitt hverdagslandskap.

På en Instagramkonto er det tatt bilde fra en båt som passer Sandnessjøen på veg nordover i vinterlandskapet. Innlegget har fått bildeteksten «Varannan dags väder. Storm och snöfall ena dagen och fint väder nästa. Nu fortsätter vi turen norröver igen.»

Kjenner du landet i havet der ute
Langt ut fra fastland og trygghete der
Drønn utav havbrott med salt-drev mot ruta,
skumsprøyt i kring over bær og skjer.
Der havbåra bryt på og dreg seg attende
som trolskap seg alltid til godt kan vende

Drøymande blidt i de solvarme dager
storfeldt og mektig når havet går kvitt.
Fortrolla det ligg der, ei Hulder så fager,
som frista og lokkar på deg og på ditt.
Eit rike det er om slett ikkje så stort.
Så eit av de verk Vårherre har gjort

Som dager i året fins øyane mange.
Dei seier tre hundre og seksti fem.
Og får du dei sjå vil kan hende Du ane
kor tungt dei må slita som bur mellom dei.
Ja, strevsomt og einsamt der ute det er.
Men folket er glade, difor bur de der.

Slekt etter slekt så trufast har streva,
unge og gamle i åra som gjekk.
Dei vil ikkje klaga, Dei måtte då leva
om sårfylte hender var lønna dei fekk.
Difor vil en vina, nå framtida bli
ljøs på den øya som folket kallar si

Dikt lest av Paula Hansen i 1962, gjengitt
i «Dæ sto i avisa» (2004).

TILTREKNINGEN TIL ØYA

«Hit kom folket. Et land på høykant, et land midt mellom nord og sør.» (Lillegaard, 1979, s. 9)

Blant innbyggere som er født og oppvokst her på Alstenøya nevnes spesielt nærhet til familie og slekt som grunner til å fortsette å bo her. Folk som har flyttet hit uten familiære forbindelser har funnet andre kvaliteter ved å bo i Sandnessjøen, selv om førsteinntrykket hos tilflytterne ikke alltid har appellert. En tilflytter sørfra forteller at hun og mannen kjørte gjennom Sandnessjøen en gang i 1992, før det var gågate i sentrum og la til at hun tenkte «her kunne jeg aldri bodd». Tretti år senere bor hun her, hun har oppdratt barn her og de har blitt voksne nå. Tilflytteren forteller at velkomsten hun har fått og de hyggelige menneskene er noe av det som gjør henne stolt med å bo her. Hun legger til at:

«det er et verdivalg – hvilket liv vil man leve? Vi må ikke bo her, men vi har valgt å bo her.»

I tillegg til menneskene her legger de informantene som har flyttet hit vekt på tilknytningen til landskapet og at de har følt seg velkommen. «Jeg er begeistra for varmen i folket og stødigheten – det er et folk med en fantastisk humor» sier en tilflytter. En informant beskriver folket her som inkluderende og åpne, og legger til at hun tror «inkluderingen og åpenheten henger litt igjen fra da man måtte være flere i lag for å overleve».

En annen innflytter forteller om hvordan hun opplevde en følelse av å være hjemme en gang hun for mange år siden kjørte over Helgelandsbrua. «Det er noe jeg ikke forstår... Det er ingen annen plass jeg føler meg mer hjemme.»

STOLTHET

Flere av informantene tydeliggjør et skille mellom det kulturelle og det naturgitte som de er stolte av ved Sandnessjøen. Gjestfriheten man finner her er det menneskelige karaktertrekket som blir trukket frem med stolthet blant innbyggerne. Flere av informantene snakker også om en svært god dugnadsånd. For det er nettopp primært dugnadsånden som blant annet har resultert i en ny småbåthavn i Sandnessjøen. «Det er så stilig utarbeidet på alle måter, og er en stolthet for stedet. Alle bør ta seg en tur dit å se på havna som også fremstår som svært sikker i alle vær-situasjoner.» (Jacobsen, 2020)

Kulturbadet trekkes også frem med stolthet blant informantene. Her møter man både lokalbefolkning, folk fra nabolagene og får kulturelle opplevelser. Med både bibliotek, kino og badeanlegg har Kulturbadet blitt en viktig møteplass lokalbefolkningen er stolt av. «Kulturbadet er en flerbruksbygning med en gjennomtenkt arkitektur.»

*«Måkene flakser etter båten.
Lisa bjeffer mot storskarven på skjæret.
Fisker Larsen trekker opp torsk og uer.
Han får til og med en trollkrabbe i
garnet.»*

Anne Kierulf (1998)

«IDENTITETEN KOMMER FRA STOLTHETEN»

«Det er noe spesielt med helgelendinger». En av de sterkeste identitetskvalitetene for menneskene i Sandnessjøen, er gjestfriheten. Gjestfriheten hos folket her gjorde befaringsarbeidet i Sandnessjøen i forbindelse med LRA til en unik og fullpakket reise med mange opplevelser og møter med mennesker. Et innlegg med informasjon om denne masteroppgaven på Facebook-gruppa «Hva skjer i SANDNESSJØEN?», fikk massiv respons. Innlegget på Facebook forsøke å finne folk som kunne være interessert i å vise frem byen sin. Mange kandidater og intervjuobjekter ble funnet, og det viste seg at folket her har stor iver og viste med glede og stolthet frem hjemstedet sitt.

«Sandnessjøen har alltid bevart humøret, både i fattigkassens og industrikatastrofenes tid. Og fra humør til lykke er det i grunnen ikke lange veien» (Lillegaard, 1989, s. 30).

Figur 4.91 Kysten er en del av hverdagslandskapet til befolkningen. Her er en gjeng på rotur

IDENTITET

”Vi helgelendinger holder oss på bakken. Men litt kan man betrakte: vi er et vidnemt folk. Hverken bedre og heller ikke stort verre enn folk flest i dette land. Vi har tatt en viss form av den natur som omgir oss, vår humor er barsk, vår tale kan være høgmælt, vår livsstil heller beskjeden – naturen omkring oss krever sitt og skal ikke diskrimineres av menneskekryp” (Lillegaard, 1979, s. 13)

«DET ER NATUREN SOM ER VÅRT EGENTLIGE LIV»

Flertallet av informantene som beskriver en stolthet overfor det naturgitte landskapet, trekker frem kysten, holmer, skjær, øyriket og De Syv Søstre. En informant legger til «Naturen appellerer til utforskning, samtidig som den gir ro og er voldsom». De fleste intervjuobjektene forteller om De Syv Søstre som noe majestetisk og storartet, men det er likevel Åsen de fleste lokale aktivt benytter som sitt hverdagslandskap og er lokalbefolkningens bostedsnære natur. Informantene får spørsmål om hva de ønsker å vise frem når de får besøk av noen som ikke har vært her før, og de fleste lokale svarer Åsen. «Å få komme opp til Åsen opplever jeg som noe gudommelig». I likhet med beskrivelsene informantene har om naturen, forteller bilder som er lagt ut på sosiale media-kanaler et storslått naturlandskap. Et ord som gjentar seg i bildetekstene for bildene som legges ut av naturen er «magisk».

KYSTBY – STEDETS IDENTITET

Informantene er enstemte om at Sandnessjøen er en kystby. «Vi er en liten kystby og en trivelig by og det håper jeg at vi kan fortsette å være». Sitater som «Vi bor midt i matfatet», «Vi er et knutepunkt» og «Vi er en handels- og serviceby» fortelles av intervjuobjekter som sannheter. Utsagnene røper at stedets egenskaper er noe menneskene som bor her er en del av. Kombinasjonen av funksjonene Sandnessjøen tilbyr, og menneskene er noe av det som er det viktigste som gjør Sandnessjøen til byen den er. «Det å bo så nært en bykjerne uten at det masete, er prisverdig».

Hverdagslandskapet er en trofast følgesvenn og menneskene er tro mot stedet. «Jeg har alltid sett sjøen, det er et oversiktlig sted, så får man heller reise på ferie om man har behov for å se den store verden».

For mange identifiseres også Sandnessjøen med den rike historien som kystby. Flere av informantene forteller at de ville tatt med seg besøk ut til Tjøtta og fortelle om historien for å vise frem stedet. Flere forteller at de er stolte av historien stedet de bor på bærer med seg.

SYKEHUSDEBATTEN

Alle informantene nevner sykehusdebatten som viktig. Lokaliseringsdebatten har skapt mange diskusjoner og stort engasjement for folket på Helgeland. Det har tatt mange år å ta en beslutning, men nå vil sykehuset med stor sikkerhet komme til å bli i Sandnessjøen, noe lokalbefolkningen i Sandnessjøen ser på som en lettelse. De mener det er svært viktig at sykehus plasseres i Sandnessjøen for å opprettholde arbeidsplasser til befolkningen, men argumenterer også sterkt for at lokasjonen i Sandnessjøen er for alle helgelendinger sitt beste. Mange folkemøter, debatter, høringsuttalelser og leserinnlegg har blitt holdt og stemningen internt i regionen har blitt kjølig. Mye av uenigheten har avisa Helgelendingen dokumentert. Her følger noen sitater og overskrifter som er publisert om sykehusdebatten i avisa:

«Hvordan er det mulig å vurdere å legge sykehuset i utkanten av regionen?»

- Kari Bruheim, Overlege (Bruheim, 2019)

«Jeg har mange ganger vært glad for at jeg ikke er en fødende kvinne i bil mot sykehuset på dårlige veier»

- Olav Rune Ertzeid, Prosten på Helgeland (Ertzeid, 2019)

«Sandnessjøen og Mosjøen er slett ikke en enhet. Og slett ikke ett lokaliseringalternativ.»

- Geir Waage, ordfører Rana kommune (Waage, 2019)

«Dette er uten tvil en sak som engasjerer i alle ledd og i alle samfunnslag. Diskusjonen foregår overalt, både internt i sykehusmiljøet og ellers hvor man befinner seg. Sykehus og akuttberedskap er svært viktig for alle berørte innbyggere, og det er sterke følelser involvert. Redsel for å miste helsetjenester er til stede i store deler av befolkningen, det er bra og nødvendig at befolkningen engasjerer seg i saken.»

- Unni Andersen Fagsykepleier Akuttmottaket (Andersen, 2019)

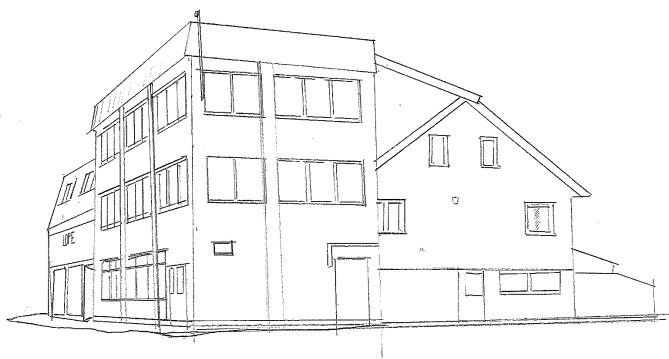
MØTEPLASSER

Det er mange kjære møteplasser i Sandnessjøen. De fleste av dem er riktignok innendørs. Blant de viktigste møteplassene i sentrum nevner lokalbefolkningen i hovedsak serveringssteder. For å være en liten by har likevel stedet en rekke av dem. Blant annet er Frk. Lovise, Onkel Oskar, Posthuset, Kontoret og Herr Petter noen av dem som nevnes som de mest besøkte. I tillegg nevner lokalbefolkningen Amfi og kafeteriaene her. Selv om Amfi fungerer som et innendørs møtested for noen, sier en informant at kjøpesenteret likevel ikke er en egnet møteplass for alle.

En stor stolthet er også Kulturbadet. En lokal uttrykker at lokalbefolkningen er veldig fornøyde med både Amfi og Kulturbadet og legger til at det handler om at det er en innendørs møteplass. «Kulturbadet har gitt en opptur for befolkningen» og legger til at det også er blitt et samlingssted for nabokommunene. En av de få utendørs møteplassene som nevnes av informantene er Åsen som både utsikt og er sentrumsnært.

FELLESSKAP

«Felleskapsfølelsen er viktig.» En av de virkelig vellykkede satsningene i Sandnessjøen i nyere tid er Havnafestivalen. «Lokalbefolkningen og turistene mingler. Det er vanvittig bra.» I tillegg nevnes martnaen på naboøya Bjørn som en viktig tradisjon. Den står som den eldste tradisjonen i området. Lokalbefolkningen sier likevel at martnaen ikke er det det en gang var, men at den fortsatt har stor betydning i dag. «Vi synger jula inn», «Tårnet på Åsen», «VM i Krabbefiske», julegrantenning og felles fyrverkeri er blant andre arrangementer som lokalbefolkningen poengterer som viktige tradisjoner. Torsdager er også en litt spesiell dag for folket i Sandnessjøen. Da kommer det en reke-tråler til byen. «Alle i Sandnessjøen spiser reker».

Figur 4.92 Herr Petter pizzeria

4.93 Onkel Oskar

TÅRNET

I et blogginnlegg skildrer bloggforfatter betydningen av den relativt nye tradisjonen med et opplyst tårn på Åsen. «Tårnet i Åsen er blitt et fyrårn for meg i mørketiden. Det er et ikon som gjør meg glad og stolt. Lyset gir meg en enorm kraft og glede og tro på byen jeg bor i. Det skifter farge og skaper en levende mørketid med fantastisk fargemagi. I desember står tårnet i Åsen og lyser for håp og står og skinner for seg selv og oss som er tilstede.» (Margit Langseth, 2021)

Figur 4.94
Foto: Nina Haraldsø (u.å.)

FRAMTID

MULIGHETER

Informantene beskriver fremtiden i Sandnessjøen med optimisme. En informant legger til at det hun liker med Sandnessjøen er alle mulighetene en har her og legger til «det er lett å skape engasjement her». «Om jeg har lyst å sette i gang noe har jeg blitt tatt imot med åpne armer».

Flere informanter bruker optimistiske ord som «muligheter», «forbedringspotensial» og «stadig bedre» når de beskriver Sandnessjøens utvikling. Det er stor enighet om at Sandnessjøen har potensiale til å bli en enda bedre by.

«På berget Sandnessjøen fantes intet annet enn fisk, knapt nok vann, slett ikke kraftkilder. Hvilke kraftkilder kunne så stedet øse av? – Mennesket, beliggenheten og troen på en fremtid, basert på distriktene, omgivelsene, det gode folket og de store muligheter i fiskevær og et omland med store tradisjoner, og først og sist seg selv.» (Lillegaard, 1989, s. 31)

Innbyggerne er stolte av sin lille kystby, og er klare over fraflyttingsproblematikken byen står overfor. Likevel tenker folket positivt. En i lokalbefolkningen legger til at «en kan ikke rope at båten synker». Det at sykehuset med høyest sannsynlighet skal plasseres i Sandnessjøen har også preget den optimistiske holdningen til befolkningstallet.

ØNSKER

Selv om innbyggerne er stolte av sin lille kystby, er det flere av innbyggerne som ser forbedringspotensialet. Flere informanter sier at byen har lukket seg mot kysten.

«På kaikanten har man tenkt funksjon når man har bygd. Jeg skulle ønske kaikanten ga et smil.

«Det trengs signaturelementer.»

En lokal forteller at hun i dag synes byggene har skapt en barriere til kysten. Det er viktig å ta vare på småbysjarmer mener flere av intervjuobjektene. Mange sammenligner nåsituasjonen med den gangen da Sandnessjøen hadde Nord-Europas lengste trebrygge.

Det gis uttrykk for at de uformelle møteplassene utendørs er blitt en mangelvare i Sandnessjøen. Noen informanter har ekstra fokus på lekeplass for barna og trafikkåre for myke trafikanter. Andre har mer fokus på gågate og forbindelsene til kysten. «Det er mye som er preget av krangling om lokaliseringsdebatter i alle hjørner i byen, det er destruktivt og har lammet byutviklingen» sier en av innbyggerne. Felles for alle informantene er at de uttrykker at det er mangel på møteplasser for mennesker og for mye biltrafikk. En informant forteller også at det savnes mer forståelse og tilrettelegging for idrett, kunst- og kulturliv.

OPPSUMMERING

Delkapittelet oppsummerer landskapets verdi i Sandnessjøen. Verdien som er tillagt landskapskarakteren for sentrumsområdet er sett i en overordnet kontekst for å vurdere hva som er spesielt og representativt for delområdet. Oppsummeringen har som hensikt å besvare den første underproblemstillingen kort oppsummert «Hva er Sandnessjøens ressursgrunnlag og hvordan henger byens bruk og aktivitet sammen med ressursgrunnlaget?». Oppsummeringen er inndelt i følgende tre temaer og legger grunnlaget for mulighetsstudien.

- + Historie og kulturliv som identitetsskapende ressurs
- + Naturen som ressurs
- + Knutepunkt og møteplasser

HISTORIE OG KULTURLIV SOM IDENTITETSSKAPENDE RESSURS

Sandnessjøen og Alstahaug har en rik historie som er med å skape identitet til stedet og stolthet for folket. Lokalbefolkningen er stolte av historien knyttet til hele øya og ønsker gjerne å vise den frem til besøkende. Blant kulturhistorien som er synlig i det store landskapet er Høvdingsetet på Sandnes, Tjøtta gård, Petter Dass-museet og krigsminner fra andre verdenskrig spesielt viktige for regionen. Når det kommer til kulturhistoriske elementer for Sandnessjøen er Helgelandsbruden, sykehuset, Frk. Lovise, Tårnet på Åsen, Helgelandsbrua, Kulturbadet og kunstverk i sentrum spesielt viktige. Det er også hendelser og elementer som er nedskrevet, men som ikke er direkte synlig i landskapet. Eksempler på dette er at Sandnessjøen på ett tidspunkt hadde Nord-Europas lengste trekai, bunkere fra etterkrigstiden, gamle herregårder og elementer fra vikingtiden. Kulturhistorien er spesielt viktig når det kommer til å gi en tilknytning til sted og er av stor betydning for innbyggerne.

Byen identifiseres blant innbyggerne som en kystby. Innbyggerne

i Sandnessjøen har den dag i dag tilknytning til kysten, til tross for at kystbyen har sett store endringer i årene som har gått. At det er en kystby, kommer også til uttrykk i den fysiske bebyggelsen, landskapet og tilhørende uterom. Byens arkitektoniske stiluttrykk varierer i alt fra fargerike små trehus og små trekaier til modernistisk preg med store, rette, grå flater. Ytterpunktene i stilart kan eksempelvis illustreres gjennom forskjellene på det gamle trehuset hvor Frk. Lovise holder til og den lange, grå havneterminalen. I tillegg er bygg i Helgelands gate 1 og Torolv Kveldulvsens gate 7 eksempler på bygninger som vurderes til å liten kulturhistorisk verdi. Med tiden har sentrum utviklet seg med fokus på storskala havnevirksomhet. Aktiviteten og folkelivet som tidligere var på havna har blitt erstattet med mer aktivitet i gågata i form av arbeidsplasser, butikker og spisesteder i innendørs. Kaiområdet har gått fra å være et sted med folkeliv og mye aktivitet til et sted som oppleves stengt, hvor parkeringsplass for biler, lagerbygg og havnegods prioriteres. Tidligere byliv og aktivitet i sentrum er i dag erstattet av mer kommersiell og standardisert virksomhet, som følge av lite fokus på stedets særpreg i sentrumsutviklingen. Stedsidentiteten som kystby er fortsatt til stede, men er svekket.

NATUREN SOM RESSURS

Naturen har stor betydning for bosetting, næringsliv, tilknytning, identitet og trivsel i Sandnessjøen. Byen ligger i et område med store og ulike naturområder på alle kanter. Fjellmassivet De Syv Søstre har vært et viktig landemerke historisk sett, og frem til i dag. De Syv Søstre og Dønnamannen rammer sammen inn det store landskapsrommet, og er viktige definerende element for Sandnessjøen. For de mindre landskapsrommene er det de mindre terrengformasjoner som skogkledd åslandskap på øya som deler inn landskapet. For innbyggerne er både de små og store landskapsformasjoner viktig i hverdagslandskapet og for tilhørigheten de har til byen.

Kystlandskapet har vært avgjørende for bruk og aktivitet i regionen. Kystsletten med næringsrikt jordsmonn har gitt gode forutsetninger for landbruk og lokal matproduksjon. Havet har hatt betydning for det fiske og-havbrukssamfunnet Sandnessjøen har vært. Øygruppene utenfor Alstenøya har vært spesielt viktig når det kommer til beitedrift og husdyrhold. Dette er viktige kulturlandskapsområder i dag som ivaretar flere truede naturtyper og som reflekterer stedets kulturhistorie. Likevel er et fellestrekk for både Sandnessjøen og områdene rundt er at mye av primærnæringen, som fiske og jordbruk, er blitt erstattet med sekundær- og tertiærnæringer som helse-, handels- og turismevirksomhet. Menneskers bruk av naturgrunnlaget har derfor på mange måter endret seg fra å handle om aktiviteter man gjorde for å overleve til aktiviteter man gjør for å oppleve.

Selv om bruken av naturen har endret seg fra å være noen man utnyttet for å overleve, til noe man bruker for å oppleve, er tilknytningen til naturen en svært viktig ressurs for lokalbefolkningen. Naturen brukes mye og er en kilde til sosialt fellesskap, utforskning, unike naturopplevelser, mestring og ro. Terrengvariasjonene gir byen unike landskapskvaliteter. Flere innbyggere mener møteplasser i naturen gjør det enklere å komme i snakk. Det er korte avstander mellom kysten marka. Noen turstier strekker seg ned i nabolagene og til sentrumsområdene noe som er med på å tilgjengeliggjøre marka. Turene går i variert terreng og naturmiljø, med utkikkspunkter og rasteplasser. Flere av disse utkikkspunktene har redusert sikt på grunn av gjengroing. Skilting og informasjon om turstier og ruter er det mangel på. Langs strandsonen er det er få stier og rasteplasser, noe som er med på å distansere mennesket fra havet. Selv om det er potensiale når det kommer til natur- og friluftsopplevelser er tilknytningen til naturen sentralt for folks hverdagsliv.

Lite tilrettelegging for opphold gjelder også for strandsonen i sentrum. I sentrum av byen er funksjonalitet, næring og infrastruktur blitt prioritert fremfor naturkvaliteter i by. Byen henvender seg lite mot naturkvalitetene og er distansert fra kysten. Dette kommer i stor grad av at tverraksene mellom handlegata og havna er lite aktive og at havna består av parkeringsplasser eller andre elementer som gjør at fokuset og blikket ikke ledes til havet. I tillegg oppleves vegetasjonen i sentrum fraværende og fragmentert. Det finnes derfor et stort forbedringspotensial når det kommer til å bruke naturen som ressurs og å trekke naturen inn til sentrum i større grad.

Selv om naturgrunnlaget er og har vært en viktig ressurs, setter det værharde klimaet premisser for hvordan byrommene kan brukes. Nedbør, vind og mørke legger begrensninger for lengre utendørsopphold deler av året. Likevel byr naturen på helt spesielle og store variasjoner som det kan være spennende å oppleve. Det er alt fra nordlys, fargerike soloppganger og stormfullt vær. De naturgitte forutsetningene i Sandnessjøen kan være en utfordring, men de er først og fremst en kvalitet for byen.

KNUTEPUNKT OG MØTEPLASSER

Sandnessjøen ligger strategisk til på Ytre Helgeland og fungerer som et urbant knutepunkt og bindeledd for innbyggere, besøkende og pendlere. Byen er et regionsenter og har et bredt tilbud av sentrumsfunksjoner innen handel og service, helsetjenester, arrangementer og utdanning som gjør at mange har byen som sitt arbeidssted. Avstanden mellom de ulike funksjonene i sentrum, boliger og natur er kort, og gjør Sandnessjøen til et naturlig møtested. Sentrum i byen er utgangspunkt for både kulturtilbud, arbeid og transport for befolkningen både i og utenfor kommunen. Det er tilrettelagt for bilbruk i og inn til sentrum. Bilen dominerer bybildet i form av parkeringsplasser og brede kjørefelt.

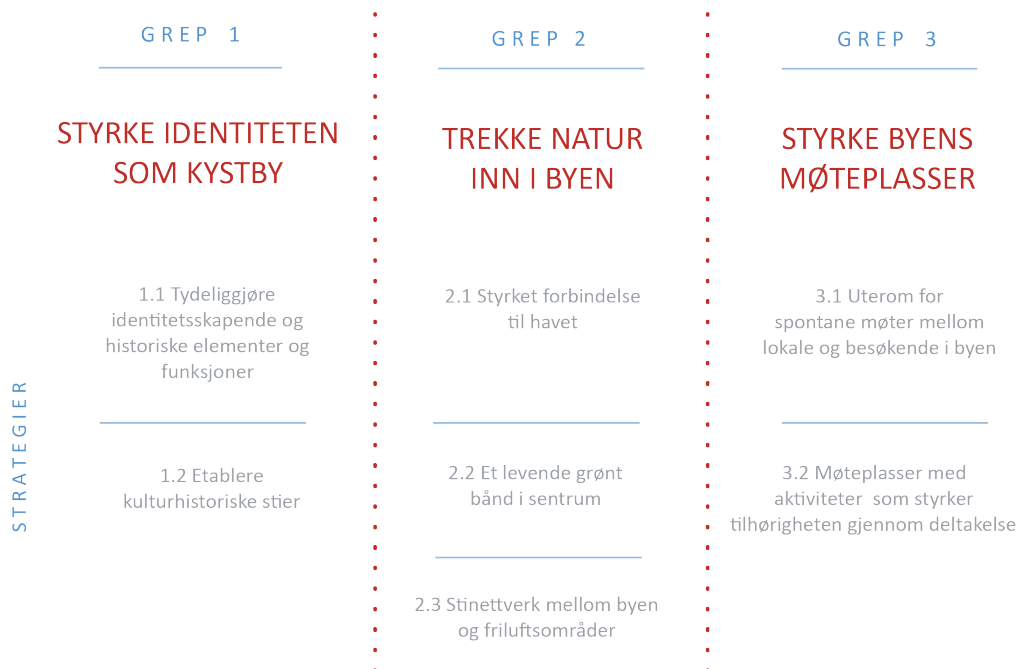
Til tross for flere funksjoner i sentrum er det få mennesker som beveger seg utendørs. Noe som i stor grad skyldes klima, men også generell mangel på utendørs møteplasser som er tilpasset klimaet. Mange av sentrums møteplasser er innendørs i form av Kulturbadet, spisesteder eller butikker på kjøpesenter. Handlegata sentrer seg innover og mot seg selv, og den passerende vil i liten grad bli oppmerksom på naturen, havet eller havna. Havna oppleves ikke å være i menneskelig skala, da den i stor grad brukes til bilparkering og av store båter som ligger ved kai. I tillegg har byggene langs havna mangel på aktive fasader som inviterer til opphold. Dette gjør mennesket mindre velkomment i bybildet. Nærhet til hav, skog og sentrumsfunksjoner gjør at uterommene har stort potensiale for å inkludere mer utendørsaktivitet i sentrum. Ved å tilrettelegge for myke trafikanter tilgjengelighet og gode uterom kan det generere mer liv i byen.

Innbyggerne har god relasjon til byen sin og andre innbyggere som bor her. Innbyggerne ønsker seg folkeliv i sentrum hvor spontane møter mellom folk oppstår. Befolkningens åpenhet, inkludering, stolthet til naturen og gjestfrihet kan ha sammenheng med menneskenes avhengighet av hverandre for å overleve. Dugnadsånd og engasjement står sterkt noe som gjør at samholdet og tradisjoner også står sterkt. At innbyggerne er stolte av byen sin og at de vil at den skal presentere representativt er en ressurs for i planleggingen av sentrum. Ved fokus på møteplasser som er tilgjengelige, tilpasset brukene og inviterer til opphold, kan menneskenes tilknytning til stedet være selvforsterkende.

KAPITTEL 5

MULIGHETS- STUDIE

I mulighetsstudien presenteres forslag på hvordan Sandnessjøen kan styrke attraktiviteten gjennom stedstilpasset sentrumsutvikling. Kapitlet tar for seg den andre underproblemstillingen for oppgaven «Hvordan kan natur- og kulturgrunnlaget benyttes og ivaretas i sentrumsutvikling av Sandnessjøen?». Denne delen av oppgaven besvares gjennom tre hovedgrep med tilhørende strategier og tiltak. Grepene er basert på hovedfunnene fra LRA i tillegg til en kreativ tilnærming i rollen som landskapsarkitekter.

Figur 5.1 Kapittelets oppbygging

ILLUSTRASJONSPLAN

01- PARKEN	10- SENTRUMSBRYGGA
02- SJØBADET	11- HELGELANDS GATE
03- TORGET- Sambruksområde	12- LEKE- OG AKTIVITETSPARK
04- TORGGÅRDEN- Nye boliger	13- UMLEIESTED OG TURISTINFORMASJON
05- TVERRAKSE- Torolv Kveldulvsonsgate 37	14- BYLAB
06- HANDLEGATA- Torolv Kveldulvsons gate	15 - RICHARD WITHS GATE
07- SKIPPERTORGET	16- HAVNEBYGGET
08- SKIPPERGATA	
09- UTENDØRS	

GREP I

STYRKE IDENTITETEN SOM KYSTBY

STRATEGI I.1

TYDELIGGJØRE IDENTITETSSKAPENDE OG HISTORISKE ELEMENTER OG FUNKSJONER

- + Etablere trebrygge
- + Havnebygget i ny drakt
- + Flytte Fiskeforretningen til Richard Withs gate
- + Stedets særpreget som utgangspunkt i stedsutviklingen

STRATEGI I.2

ETABLERE KULTURHISTORISKE STIER

- + Kulturhistorisk havnepromenade
- + Kulturhistorisk runde

Figur 5.3 Trekaia - et signaturelement i Sandnessjøen

STRATEGI I.1

TYDELIGGJØRE IDENTITETSSKAPENDE OG HISTORISKE ELEMENTER OG FUNKSJONER

TREBRYGGE

Trebrygga kan bli byens signaturelement. Funn fra LRA viser også at havna og havneaktiviteten har preget bybildet gjennom historien og er en viktig kvalitet som bør bevares i kystbyen. Trebrygga vil derfor representere det som en gang var Nord-Europas lengste trekai. Den kan bidra til å tydeliggjøre sjøfrontens fysiske uttrykk og aktivitet, samtidig som den har en forankring til den historiske trekaia. På den måten kan havna i Sandnessjøen få gjenskapt sitt ansikt.

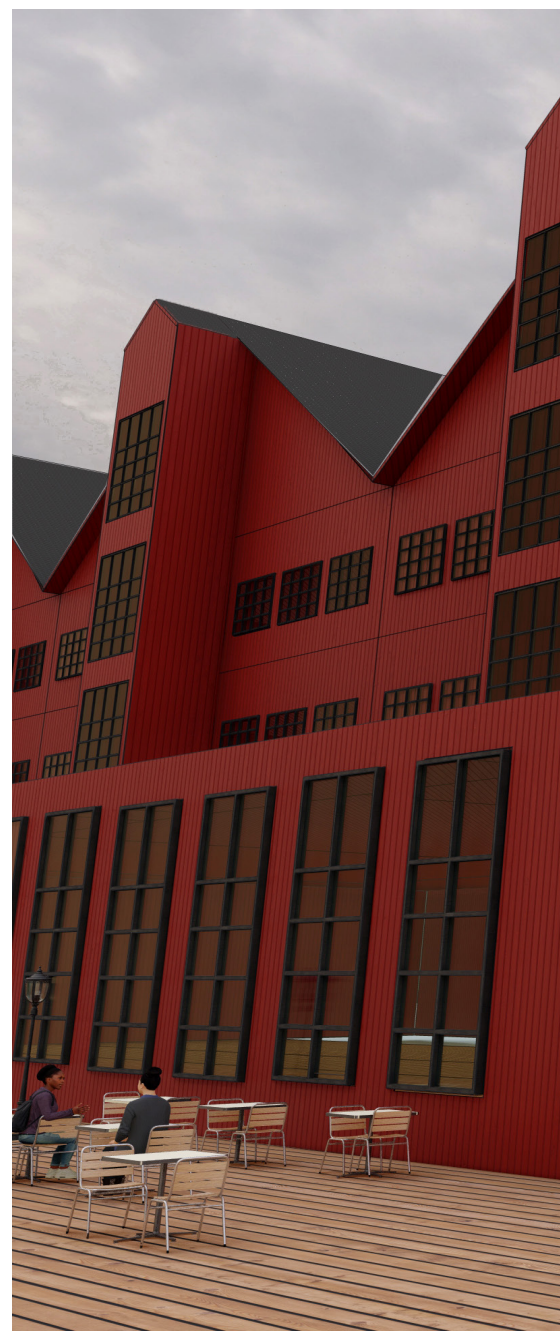
Havnas nye tredekke, inspirert av en byens kulturhistoriske identitet, kan bidra til å skape en atmosfære som representerer Sandnessjøen og et lunere uttrykk. Trebrygga er 500 meter og strekker seg fra Torget og helt til nordøst på havna og går derfor langs hele sjøfronten av indre sentrumsjerne. Langs havna vil skilting gi den forbigående praktisk informasjon om fergeavganger, kart over sentrumsfunksjoner og informasjon om havnehistorien. Havna og havneområdet vil på denne måten støtte opp om en gjennomgående sammenheng og bedret lesbarhet i byen. Havnefunksjonene vil bestå, men trebrygga vil også kunne tilby rom for opplevelser, utforskning og møteplasser for alle. Trekaia danner sammen med flere av mulighetsstudiets forslag utgangspunkt for andre funksjoner.

Figur 5.4 Perspektivet viser førsteinntrykket hurtigruteturister kan få ved Richard Withs gate. Trebrygga har sitteplasser og Havnebygget til venstre legger opp til mulighet for uteservering.

HAVNEBYGG I NY DRAKT

Havnebygget er et flerfunksjonelt bygg på havna i Sandnessjøen. Havnebygget ligger der den eksisterende havneterminalen står i dag. Plasseringen er sentral mellom hurtigbåtkai, hurtigrute kai, Kulturbadet og i tilknytning til trekaia. Ved å etablere flere funksjoner og møteplasser hvor det allerede er aktivitet og bevegelse, kan dette gi merverdi til brukerne av byen. Dagens omtrent 100 meter lange og grå havneterminal er hurtigruteturistenes første møte med byen. LRA har vist at bygget har en ikke-aktiv fasade og et monotont uttrykk. Likevel har dagens havneterminal funksjoner det er viktig å bevare for å beholde aktivitet og brukernes hverdagslandskap. I tillegg til eksisterende funksjoner som havneterminal, lagerbygg og kontorer, vil funksjoner som flere kontorplaner, spisested, utsalgssted av lokalmat og utkikkspunkt finne sted i Havnebygget. Dette kan stimulere til mer liv og aktivitet i indre sentrums-kjerne, da Havnebygget vil fungere som møteplass for lokalbefolkningen, men også for turister, noe som også er et mål fylkesplanen for Nordland legger vekt på. Fylkesplanen sier at «Sentrumsområdene skal planlegges og tilrettelegges for handels- og kulturtilbud som inkluderer gode møteplasser for alle» (Nordland Fylkeskommune, 2013).

Havnebygget foreslås, i likhet med trebrygga, en designmessig transformasjon som er inspirert av kulturhistorien. Bygget har til hensikt å representere stedets særpreg, noe som kan bidra til at Sandnessjøen gir de som kommer sjøveien et innbydende førsteinntrykk. Tiltaket har som hensikt å transformere dagens bygg til et bygg som gir assosiasjoner til den kystbyen Sandnessjøen faktisk er. Derfor er gjenbruk av materialer, lokalprodusert materiale, aktive og transparente fasader og fargebruk noen viktige prinsipper i utformingen. Illustrasjonen går ikke i detalj på hvordan bygget kan transformeres, men skisserer en idé av hva aktive og transparente fasader, fargebruk og materialer kan gjøre med byrommet og møteplassen. På den måten er tiltaket i tråd med fylkesplanen sitt mål om at «By- og tettstedsutvikling skal skje innenfor etablerte byer og tettsteder. Transformasjonen av arealer prioriteres fremfor nybygging og bør skje ved kollektivknutepunkt» (Nordland Fylkeskommune, 2013).

FLYTTE FISKEFORRETNINGEN TIL RICHARD WITHS GATE

Fiskeforretningen med stort utvalg av sjømat kan flyttes til Havnebygget i indre sentrumskerne for å være enda mer sentral og tilgjengelig for både turister og innbyggere og for å være enda nærmere sjøen. Fiskeforretningen er en ressurs hvor tradisjonsmat og lokale råvarer blir kjøpt og solgt. Her kan også rekruttløseren legge til kai i umiddelbar nærhet til Fiskeforretningen. Gjennom de store vinduene kan forbigående følge med på hvordan fisken foredles og tilberedes på kjøkkenbenken innenfor. Fiskeforretningen vil her ligge tett på både Hurtigruta, kjøpesenteret, Kulturbadet og hurtigbåtkaia, samtidig vil Fiskeforretningen i Havnebygget bli et sentralt møtested i bykjernen. Tiltaket samsvarer med Alstahaug kommunes arealdel som presiserer at alle servicefunksjoner skal ligge ved sjøarealene for å forsterke identiteten som kystby (Alstahaug kommune, 2016).

STEDETS SÆRPREG SOM UTGANGSPUNKT I STEDSUTVIKLINGEN

I fremtidig utvikling bør bygg som transformeres og renoveres i sentrum etterstrebe å ha regionalt særpreg. Det regionale særpregene handler om å skape et helhetlig uttrykk som harmoniserer med omgivende bygg og reflekterer den utviklingen byen har hatt oppgjennom tiden. På den måten vil man kunne koble fortid og fremtid sammen hvor den historiske forankringen blir det som preger området i størst grad. Standardisert og industrialisert arkitektur som forringer det stedlige særpregene, skal unngås i sentrum. Det bør derfor bli krav i kommuneplanens arealdel om at nye bygg skal ha en forankring til stedegne kvaliteter. Kravet bør innebære at det i forbindelse med nybygging bør gjøres en helhetlig vurdering når det kommer til hvilken grad ny arkitektur påvirker stedets egenart. Dette er i tråd kommunens samfunnsdel fra 2014 som sier at vern om stedlige kvaliteter og tilrettelegging for videre utvikling er viktig i planleggingen. På samme tid er tiltaket i tråd med Bestemmelser og retningslinjer for Kommuneplanens arealdel 2016-2022, som sier at «Ny bebyggelse skal ha form, volum og materialvalg som er tilpasset omgivelsene. Bebyggelsen skal fremme gode gate- og uterom samt ta vare på og utvikle eksisterende vegetasjon og landskap.» (Alstahaug kommune, 2016c).

Figur 5.5 Illustrasjonen viser Fiskeforretningen i Havnebygget i Richard Withs gate

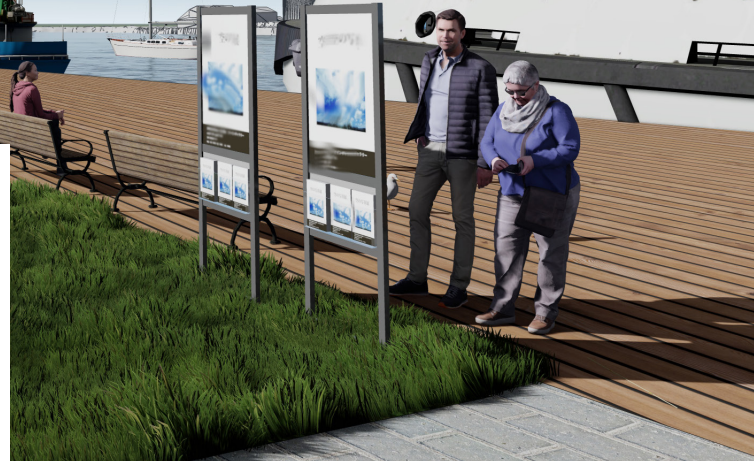
STRATEGI 1.2

ETABLERE KULTURHISTORISKE STIER

KULTURHISTORISK HAVNEPROMENADE

Den kulturhistoriske havnepromenaden vil gå langs havna helt fra nordøstligste del på havnepromenaden forbi Torget, rundt Slipen, over til moloen og helt ut til fyret. Turen har en distanse på omtrent 2 km og er universelt utformet. Tiltaket stimulerer til fysisk aktivitet og er tilgjengelig måte å komme i kontakt med kysten på. Turen byr på utsikt over byen, Dønnamannen og De Syv Søstre. Ytterst på fyret er man eksponert for hav på alle kanter noe som forsterker følelsen av å være ved kysten. Langs ruta vil det være informasjonsskilt om historisk utvikling, korte fortellinger om spesielle hendelser og om Sandnessjøen som historisk kystby. På sikt kan havnepromenaden forlenges og blir en del av en lengre kyststi som strekker seg fra Vågen og til Stamnes.

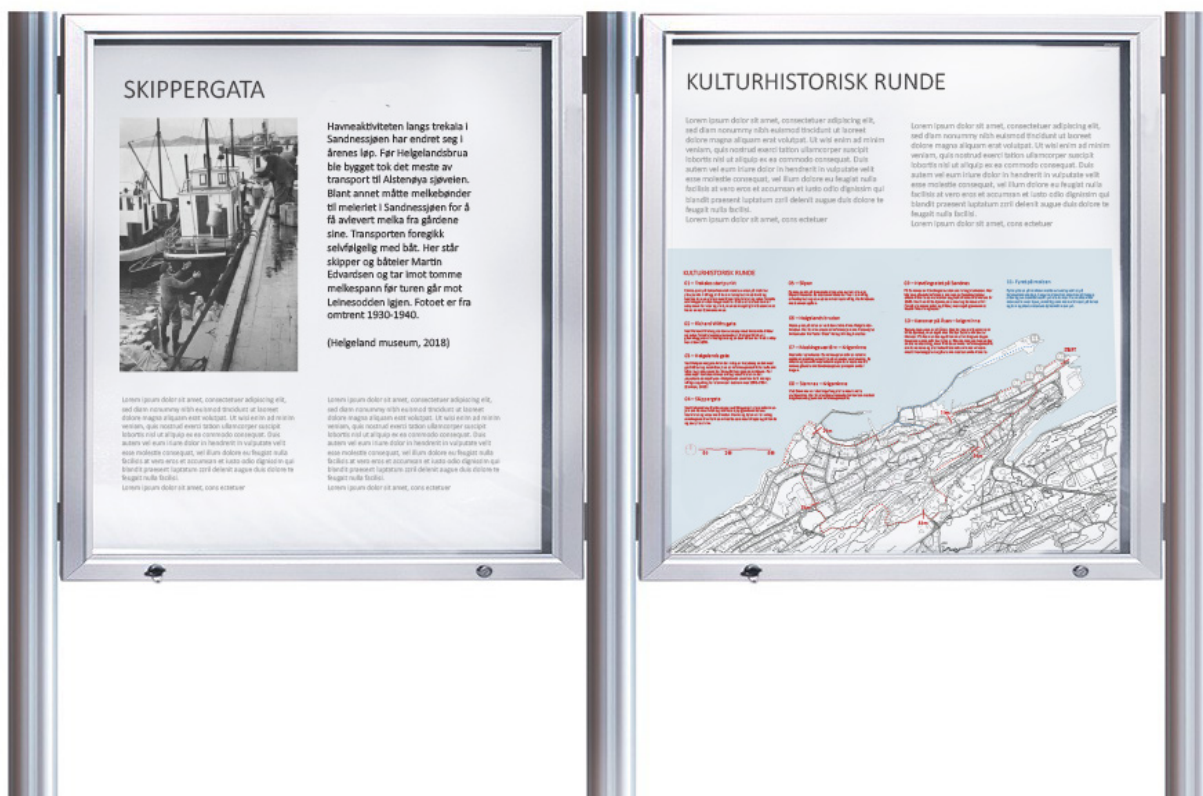
Informasjonsskilt kan blant annet bestå av personlige tekster fra lokale, for eksempel med korte historier om hva noen har opplevd på et respektivt sted. Både humoristiske og alvorlige. Tiltaket er i tråd med fylkesplanen for Nordland som har fokus på at strandsonen forvaltes som et tilgjengelig rekreasjonsområde for friluftsliv og naturopplevelser (Nordland Fylkeskommune, 2013).

Figur 5.6 Perspektivet viser hvordan skiltingen langs havnepromenaden kan fremstå

KULTURHISTORISK RUNDE

Kulturhistorisk runde gjennom Sandnessjøen tar den gående med på en historisk reise. Turen er en 6 km lang merket løype som tar en gjennom ulike naturkvaliteter og spennende kulturhistoriske landemerker for Sandnessjøen. På turen kan man både komme tett på havet og få utsikt utover for eksempel Dønnamannen, Ulvungen og De Syv Søstre. Den har flere kulturhistoriske poster og kan startes hvor som helst i løypa. Postene kan inneholde korte sitater og fortellinger fra folk som husker hendelser fra de ulike stedene. På den måten kan landskapet formidle og gi en dypere bevissthet og forståelse av stedets dimensjoner. Tiltaket er med å løfte frem og ivareta kvalitetene i landskapet. På den måten er det i tråd med fylkesplanen for Nordland som sier at friluftsområdene på lokal og regional skala skal sikres som ressurs for å ivareta kvalitetene Nordland har som opplevelses- og aktivitetsarena (Nordland Fylkeskommune, 2013).

Figur 5.7 Illustrasjonen er et eksempel på skilt som en del av den kulturhistoriske runden

KULTURHISTORISK RUNDE

01 – Trekaia startpunkt

Første post på kulturhistorisk runde starter på trekaia startpunkt. I tillegg til å ha en rasteplass med bord og benker, kan en plakat med historiske bilder og tekst fortelle om utviklingen av den lange trekaia. Dette er et sted som er eksponert for vær og vind, men som også gir vid utsikt mot blant annet Dønnamannen.

02 – Richard Withs gate

Ved Richard Withs gate kan et stopp med historiske bilder og tekst fortelle forbipasserende at Richard With var grunnleggeren av Hurtigruta og at den båten har hatt anløp her siden 1893.

03 – Helgelands gate

Ved Helgelands gate hvor det i dag er betydelig andel med godsåter og ruteåter, kan en informasjonsskilt fortelle om åter og anløp som har foregått her gjennom tidene. For eksempel kan det skrives om og vises bilder av det populære dampskipet «Helgeland» som har hatt mange viktige oppdrag for distriktet i tidsrommet 1905-1954. (Carlsen, 2019)

04 – Skippergata

Ved Kulturstiens fjerde stopp ved Skippergata kan informasjon om havnas bruk og aktivitet opp gjennom tidene beskrives og vises med bilder. Havna og byen var et viktig samlingssted for folk som hadde ærender til sjøs og til lands og det yrte av liv.

05 – Slipen

Femte punkt på kulturstien kan vise og fortelle om Slipens historie. Et sted som både har vært en viktig arbeidsplass og et sted som har vært viktig i forbindelse med annen sjøfart.

06 – Helgelandsbruden

Neste post på stien er ved den vakre hvite Helgelandsbruden. Her kan interessant informasjon om Alstenøyas kirkesteder fra Petter Dass' tid og til i dag berettes.

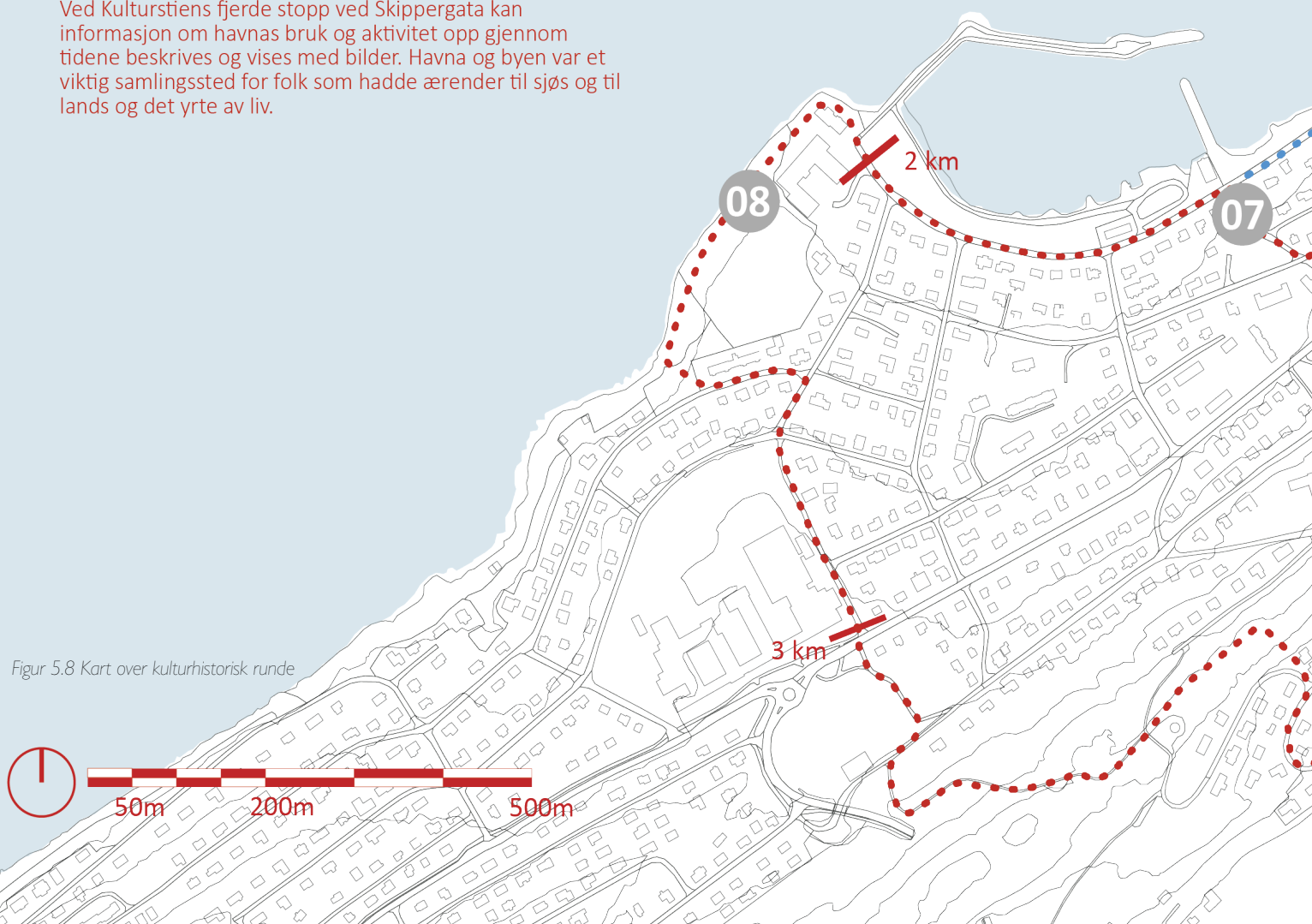
07 – Maskingeværtårn – Krigsminne

Nedenfor sykehuset i Sandnessjøen står et relativt sjeldent maskingeværtårn etter andre verdenskrig. Et informasjonsskilt kan være med å minne gående om Sandnessjøens posisjon under krigen.

08 – Stamnes – Krigsminne

Ved Stamnes var det krigsfangeleir under andre verdenskrig. Her kan forbipasserende bli bevisst stedets krigshistorie gjennom informasjonsskilt.

Figur 5.8 Kart over kulturhistorisk runde

09 – Høvdingsetet på Sandnes

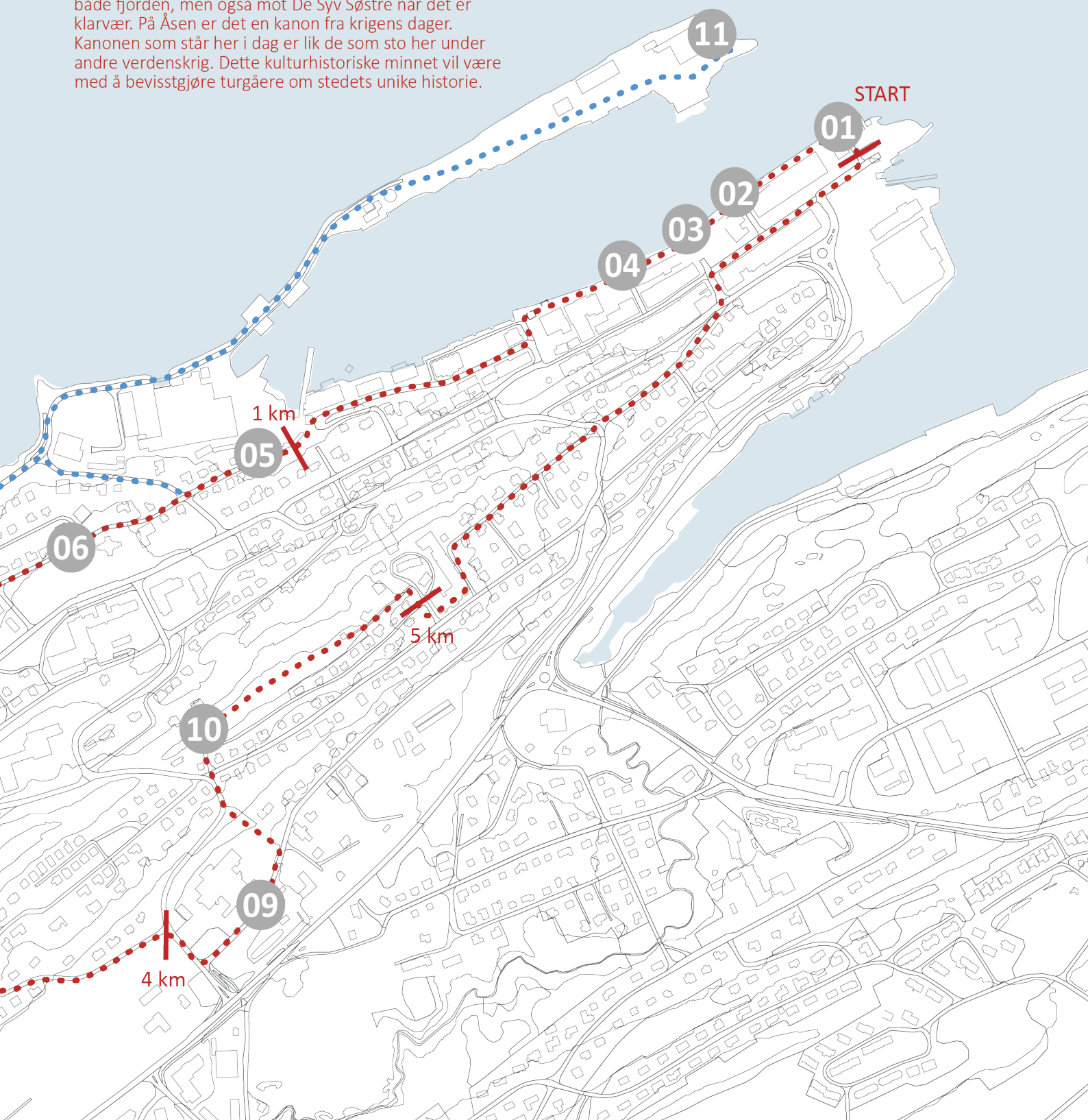
På Sandnes er Høvdingsetet den store begivenheten. Her blir den gående informert om noe av Sandnessjøens eldste historie som strekker seg helt tilbake til før år 1000. Her kan både kjente personer og hendelser bli fortalt gjennom tekst og bilder, men også gjennom et besøk inne i langhuset.

10 – Kanonen på Åsen – krigsminne

Turens siste post er på Åsen. Her har man vid utsikt mot både fjorden, men også mot De Syv Søstre når det er klarvær. På Åsen er det en kanon fra krigens dager. Kanonen som står her i dag er lik de som sto her under andre verdenskrig. Dette kulturhistoriske minnet vil være med å bevisstgjøre turgåere om stedets unike historie.

11- Fyret på moloen

Fyret ytterst på moloen markerer endepunktet på havnepromenaden. Langs moloen har man hav på begge sider og en storslått utsikt på alle kanter. Fra moloen har man utsikt over byen, samtidig som man står nært på havet og kan oppleve naturens dynamikk nært på.

GREP 2

TREKKE NATUR INN I BYEN

STRATEGI 2.1

STYRKET FORBINDELSE TIL HAVET

- + Bilfri havn
- + Åpnet tverrakse gjennom Torolv Kveldulvsens gate 37
- + Etablering av Sjøbadet
- + Sentrumsbrygga som hurtigbåtkai

STRATEGI 2.2

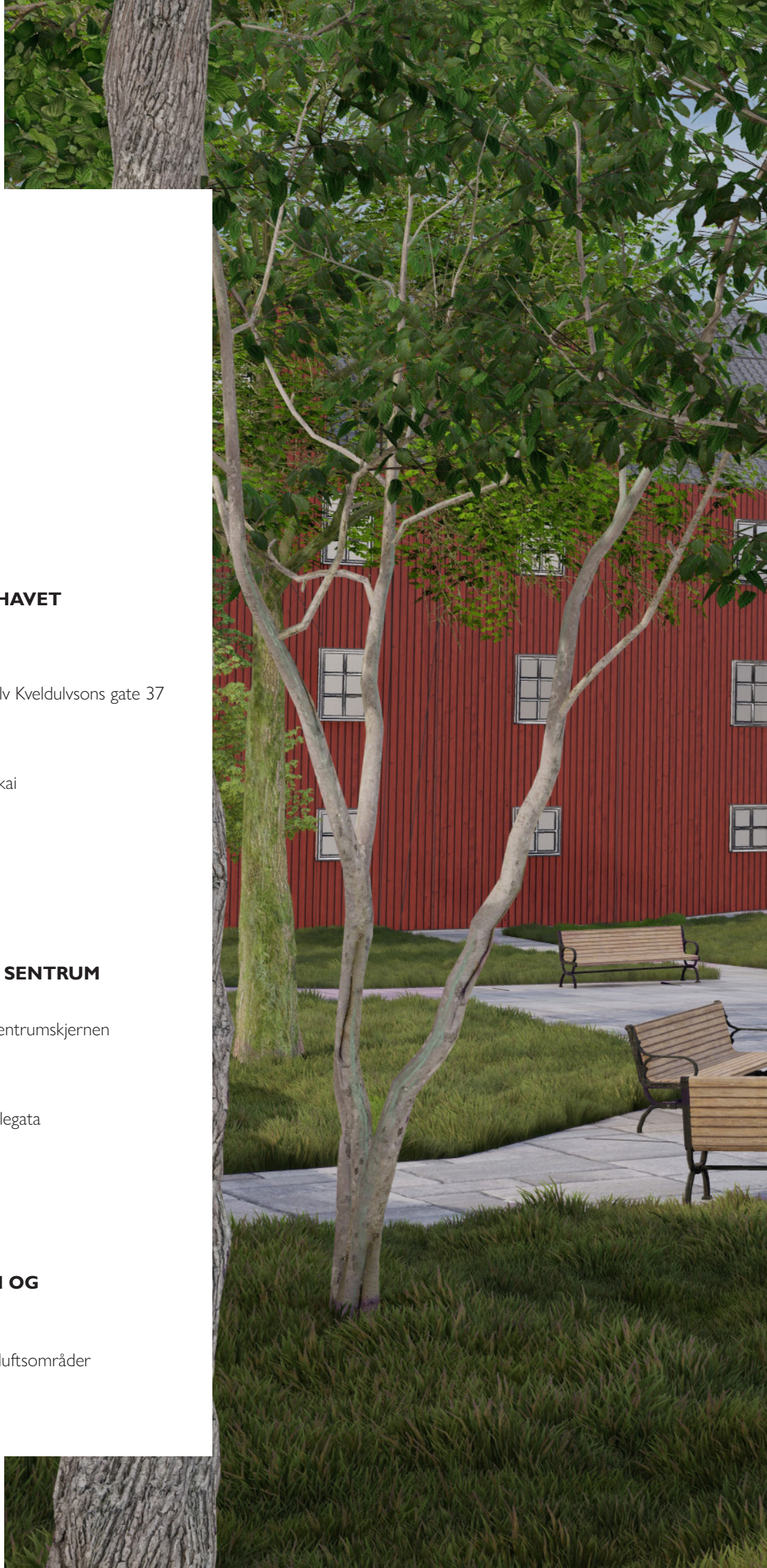
ET LEVENDE GRØNT BÅND I SENTRUM

- + Et grønt rekreasjonsområde i sentrumskjernen
- + Grønne tverrakser
- + Beplantning og belysning i handlegata

STRATEGI 2.3

STINETTVERK MELLOM BYEN OG FRILUFTSOMRÅDER

- + Stinettverk mellom byen og friluftsområder

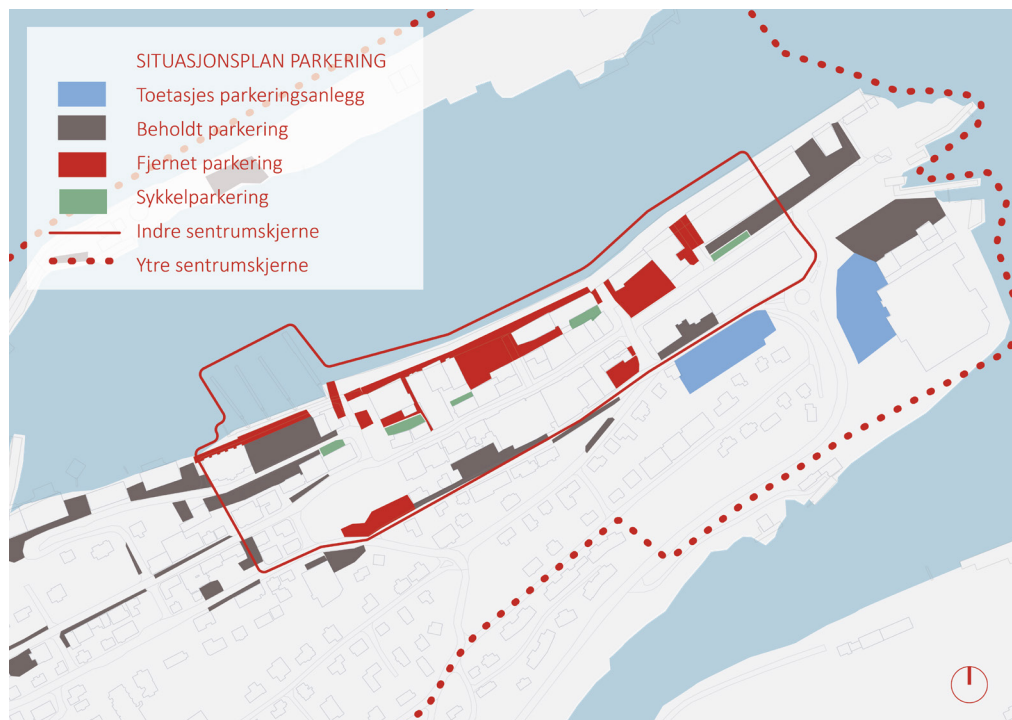

Figur 5.9 Skippertorget som møteplass

STRATEGI 2.1

STYRKET FORBINDELSE TIL HAVET

Figur 5.10 Ny situasjonsplan av parkeringsplasser i sentrum

BILFRI HAVN

En bilfri havn kan invitere til opphold og mer menneskelig aktivitet ved kysten og havna. Tiltaket kan være med å tilgjengeliggjøre kysten og gir mer utsikt til det naturgitte landskapet og aktivitet på sjøen, noe som kan bidra til at mennesket kommer nærmere havet og det store landskapsrommet. Ved å fjerne parkeringsplassene ved havna åpner det opp for alternative reisemetoder inn til sentrum. Tiltaket legger til rette for at flere kan velge sykkel og kollektivtransport inn til sentrumskjernen fremfor bilen.

Tiltaket har likevel ikke som hensikt å fjerne alle parkeringsplasser i sentrum, men legger til rette for at sykkel er et mer lettvent alternativ for boende ved sentrumskjernen. Parkeringsplasser samles og flyttes utenfor indre sentrumskjerner til et toetasjes parkeringsanlegg, eventuelt med parkeringskjeller på eksisterende parkeringsareal slik figuren viser. En bilfri havn som legger opp til menneskelig aktivitet er med å bygge opp under mål om at byen skal utvikles til et levende sentrum (Alstahaug kommune, 2014a).

ÅPNET TVERRAKSE GJENNOM TOROLV KVELDULVSONS GATE 37

Åpne tverraker mellom handlegata og havna vil gi byen sterkere forbindelse til kysten. Her kan man i større grad observere og bemerke sjøen når en beveger seg gjennom handlegata. Sett fra havna får man gjennom tverraksen utsikt inn til bylivet som gir flere valgmuligheter for den gående. På den måten kan den åpnede tverraksen kan gi en styrket tilkobling mellom byens funksjoner og havneområdet. Det eksisterende bygget i Torolv Kveldulvs gate 37 et lager med en ikke-aktiv fasade og inviterer lite til opphold. Byggets funksjon og arkitektur vurderes til å ha liten kulturhistorisk verdi. Det foreslås at eksisterende funksjon som lagerlokale flyttes til lagervirksomheten i Havnebygget for å samle disse funksjonene på et sted. Det foreslås også at materialene fra

bygget bør resirkuleres og brukes i andre prosjekter så langt det lar seg gjøre. Tverraksen skaper mulighet for at byen får flere aktive fasader, samt opphold- og gjennomfartssteder, men den gir også mer utsikt og oversikt over landskapet som vil gi en merverdi til de myke trafikantene. Dette er i tråd med kommunens mål om å være et levende sentrum med blant annet aktive fasader og trygge gatenettverk for myke trafikanter (Alstahaug kommune, 2014a).

Figur 5.11 En åpen tverrakse gjør kysten mer tilstedeværende i handlegata

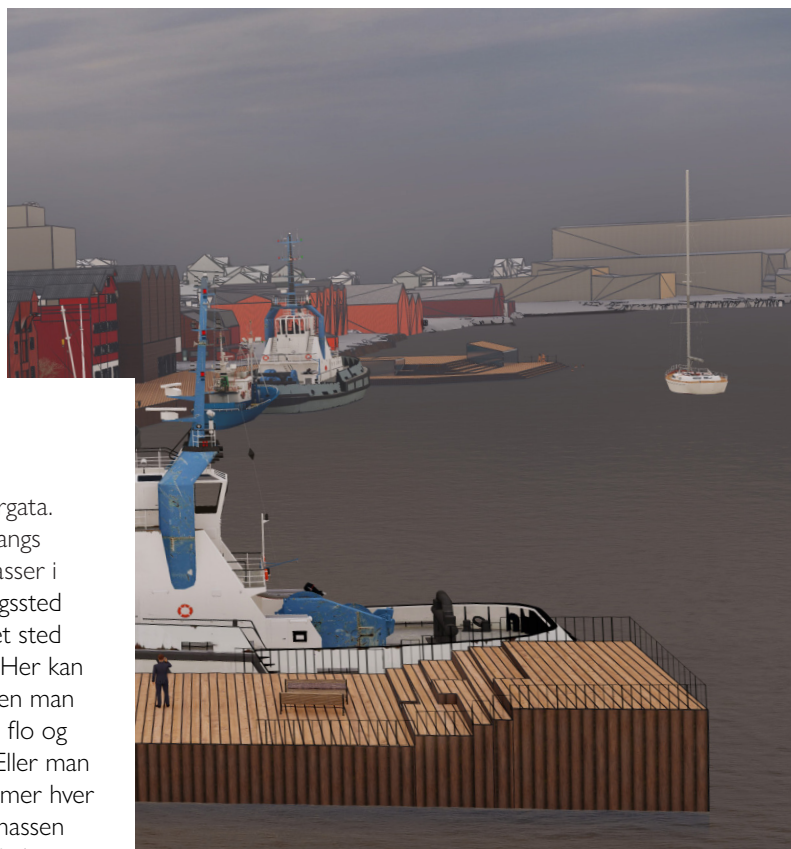
ETABLERING AV SJØBADET

Sjøbadet er en badeplass og en utvidelse av trebrygga med en sittetrapp som går helt ned i havet. Sjøbadet forlenger Torgets utstrekning mens den forbinder byen med havet. Plasseringen markerer også starten på den lange trebrygga. Denne plasseringen forsøker derfor å ikke la Sjøbadet, Slipen og for mye havnetransport komme i konflikt med hverandre. Her kan man få naturnære opplevelser helt ned til vannkanten. Denne måten å tilgjengeliggjøre kysten på bringer brukerne av byen nærmere havet gjennom lek og rekreasjon, mens kvalitetene ved havet aktiviseres. Sjøbadet blir en arena hvor man kan oppleve en sterkere tilstedeværelse ved havet og oppleve stedets klimatiske forhold. Sjøbadet har også sauna. Her kan man komme inn og varme seg etter et friskt og avkjølende bad, sommer som vinter. Sjøbadet er på denne måten en helårsaktivitet som legger opp til opplevelser både for innbyggere og besøkende.

Figur 5.12 Sjøbadet kan stimulere til aktivitet i byen

SENTRUMSBRYGGA SOM HURTIGBÅTKAI

Sentrumsbrygga er ei hurtigbåtkai ved Skippergata. Et bryggeutspring fra havna skaper variasjon langs den lange trekaia. Sentrumsbrygga har sitteplasser i tillegg til at den fungerer som av- og påstigningssted for hurtigbåtene, møtested, utkikkspunkt og et sted brukere av byen kan komme nærmere havet. Her kan man stå på et hevet platå og observere naturen man befinner seg i. Her kan man følge med bølger, flo og fjære, fugle- og dyrelivet og værvariasjonene. Eller man kan få med seg den faste rekebåten som kommer hver torsdag, Hurtigruta som kommer med turistmassen en lys sommernatt eller følge med på at en båt lastes med varer på vei mot øysamfunnene en stormfull vinterdag. Å tilrettelegge for ulike naturopplevelser som for eksempel kajakkpadling kan styrke kontakten mennesker får med havet. På den måten legger hurtigbåtkai opp til at møter og samtaler mellom ulike brukergrupper kan oppstå. På den måten kan både tiltak som Sjøbadet og hurtigbåtkai samsvare med kommunens mål om at møteplassene i sentrum skal invitere til opphold og interaksjon mellom ulike brukergrupper (Alstahaug kommune, 2014a)

Figur 5.13 Sentrumsbrygga med utkikksplatå

Figur 5.14 Sentrumsbrygga fra utkikksplatået

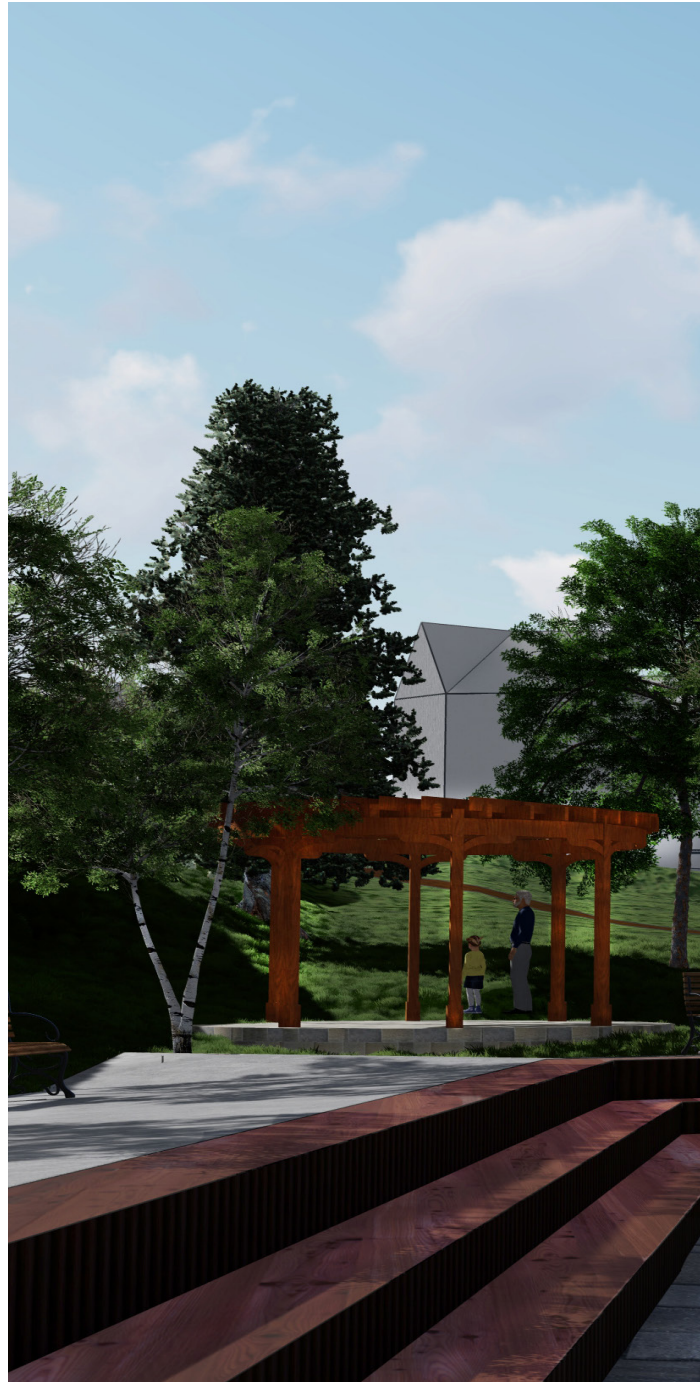
STRATEGI 2.2

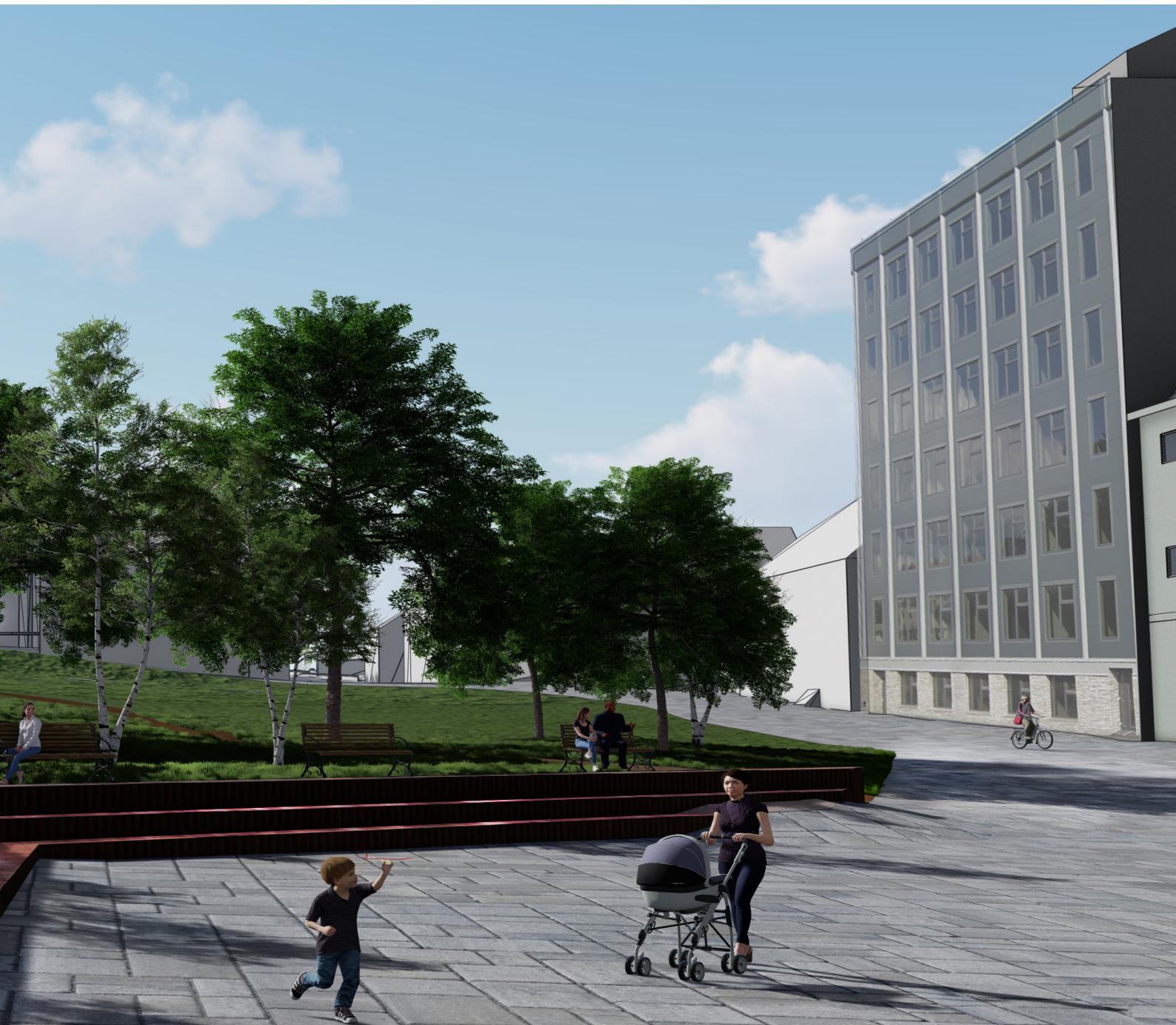
ET LEVENDE GRØNT BÅND I SENTRUM

ET GRØNT REKREASJONSOMRÅDE I SENTRUMSKJERNEN

Parken og Torget kan bli et grønt midtpunkt i indre sentrumskerne. Fra å være et lite, grønt område innrammet av biltrafikk, vil Parken og Torget sammen være et større grønt midtpunkt i byen.

En utstrekning av parkområdet sammen med trebeplantning i gatenettverket bidrar til en tydeligere visuell kobling av grønnstruktur. Koblingene bidrar til at Parken i større grad blir en del av bybildet. Beplantningen i sentrum får preg av kultivert vegetasjon til kontrast fra preget Åsen, kysten og fjellene har. Den urbane naturen har et utvalg av stedstilpasset vegetasjon med romdannende kvaliteter som kommer til uttrykk til alle årstidene. Parken som uformell møteplass og et rekreasjonsområde i indre sentrumskerne kan bli et sted man både kan trekke seg tilbake, koble av og oppleve urban natur. Ved at store deler av biltrafikken fra sentrumskjernen forsvinner, vil Parken også bli et uformelt møtested som i større grad inviterer til opphold for alle brukere. Eksisterende paviljong foreslås flyttes til inn i Parken noe som i større grad inviterer til opphold.

Figur 5.15 Illustrasjonen viser et utvidet parkområde, hvor eksisterende paviljong er flyttet inn i parken. Byrommet inkluderer også flere sitteplasser som henvender seg mot kysten.

BEPLANTNING OG BELYSNING I HANDLEGATA

Handlegatas vegetasjon blir en forlengelse av beplantningen i Parken og på Torget. Beplantningen kan skape en kontinuitet av grønnstruktur i sentrum. På den måten er handlegata essensiell for en sammenhengende vegetasjonsstruktur for indre sentrums-skjerne. For å hensynta korte somre, og vekstsesonger kan vegetasjonen av de eksisterende løvfellende trærne kombineres med eviggrønn vegetasjon for å gi handlegata et grønt preg året rundt. Grunnet lange perioder med mørketid skal gata være godt belyst for å ivareta trykgheten, oversikten og gatas bruk gjennom vinterhalvåret. Dette vil gi et harmonisk uttrykk året rundt og handlegata vil være tilpasset både gjennomfart, opphold og vindusshopping for myke trafikanter.

GRØNNE TVERRAKSER

I tverraksen gjennom Torolv Kveldulvsens gate 37 vil beplantning være en sentral del for gatas nye uttrykk og sammenhengende vegetasjonsstruktur. I den trange gata vil stauder og eviggrønne bunndekker skape et byrom med innslag av naturelementer mot de hvite fasadene og det grå dekket.

Skippergata og Helgelands gate er to viktige tverraker som bidrar til en utvidelse av vegetasjonsstrukturen i indre sentrums-skjerne. De to gatene er viktige ferdselsårer mellom havna og til handlegata og resten av sentrum. Trekker gjennom disse gatene kan derfor både bidra til en sammenhengende grønnstruktur, men også til å styrke en tydelig retning i byrommet. Trærne vil bidra til å skape gode, livlige forbindelser mellom handlegata og havna. Vegetasjonen i gatene vil myke opp uttrykket og ha en viktig rolle som velværefunksjon i byrom med mange grå fasader.

Som den første gata hurtigruteturister passerer, kan Richard Withs gate være med å gi et godt førsteinntrykk av Sandnessjøen. Beplantningen og sittegruppene fungerer som romdannende elementer. Dette vil skape en naturlig retning i byrommet.

På den måten er strategi om et levende grønt bånd i sentrum i tråd med kommunens mål om at grøntstrukturen i og utenfor sentrumsområdet skal utbedres og være mer sammenhengende (Alstahaug kommune, 2014a).

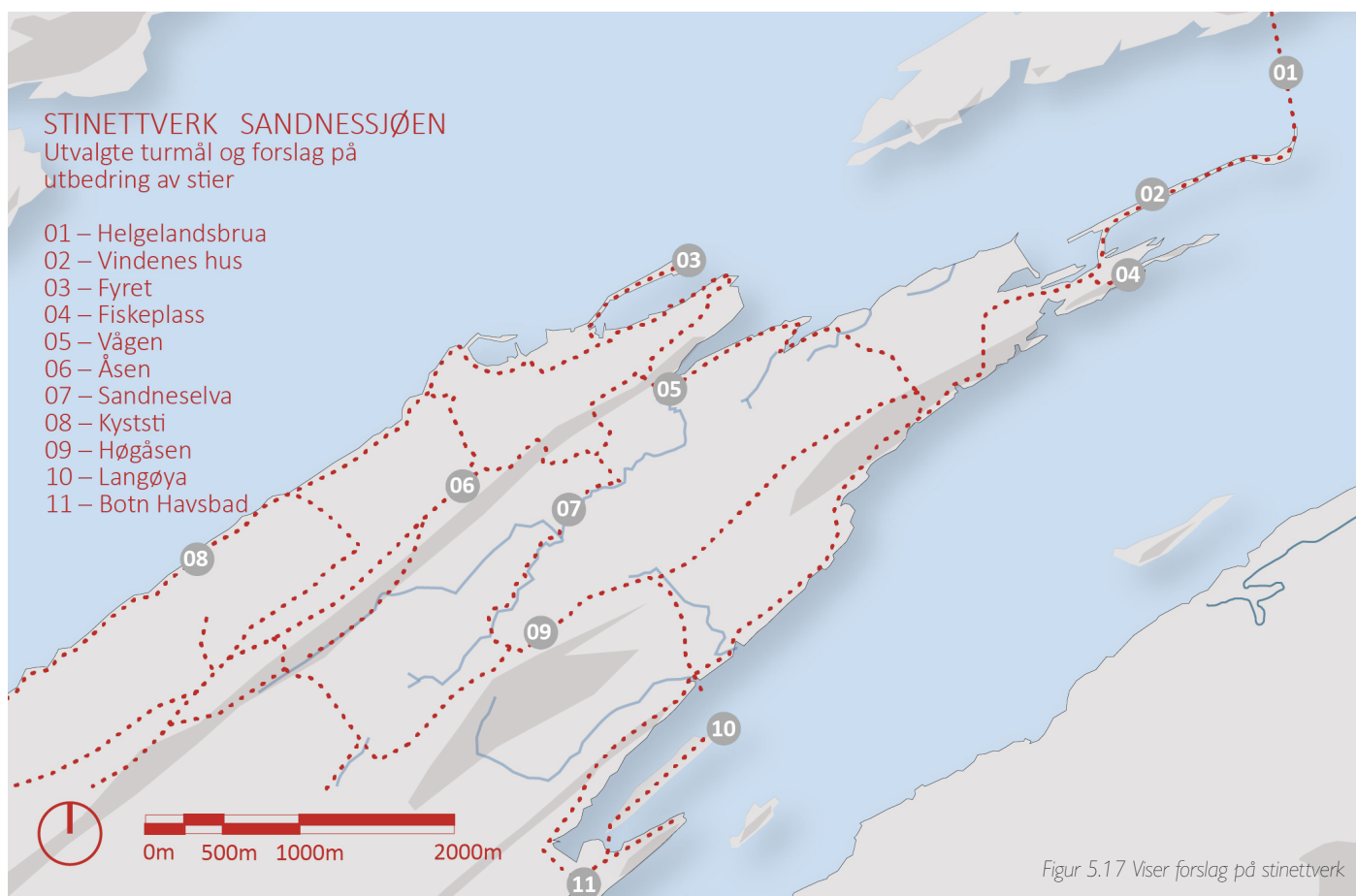
Figur 5.16 Illustrasjonen viser en sammenhengende trebeplantning og lyssetting mellom byrommene, her eksemplifisert med handlegata og Helgelands gate.

STRATEGI 2.3 STINETTVERK MELLOM BYEN OG FRILUFTSOMRÅDER

STINETTVERK MELLOM BYEN OG FRILUFTSOMRÅDER

Et utbedret stinettverk åpner opp for ulike opplevelser av naturområdene i og rundt Sandnessjøen. Dette kan være alt fra vegeterte bekkedrag, myrområder, skogkledd ås, værharde utkikkspunkter ved havet, en stille bukt i skjærgårdskysten eller ytterst på moloen. På den måten aktiviseres blant annet både Sandnesvågen, Botnfjorden, Sandneselva, Høgåsen, Åsen og områdene mellom. Stiene vil ha tydelig merking og turmålene kan nås fra sentrum, men kan også nås fra et mangfoldig antall startpunkt. Løypenettet kan bidra til at mennesker kan ta i bruk større deler av landskapet. Stinettet vil i fysisk forstand koble byen og nabolag sammen med naturen og bedre fremkommeligheten mellom dem. Hensikten med stinettet er å tilgjengeliggjøre mer av naturen som kan appellere til utforskning og samtidig gi ro.

På denne måten er tiltaket i tråd med Fylkesplanen for Nordland sitt mål om at friluftskvalitetene som Nordland byr på må styrkes og tilgjengeliggjøres i bo- og nærmiljø (Nordland Fylkeskommune, 2013).

Figur 5.18 Fra
Helgelandsbrua
(01)

Figur 5.19
Fra fyret (03)

Figur 5.20 Fiskeplass, (04)

Figur 5.21
Fra Vågen (05)

Figur 5.23
Utkikkspunkt
fra kyststi
(08)

Figur 5.22
Fra Åsen (06)

Figur 5.24
Ved Botn
(11)

GREP 3

STYRKE BYENS MØTEPLASSER

STRATEGI 3.1

UTEROM FOR SPONTANE MØTER MELLOM LOKALE OG BESØKENDE I BYEN

- + Torget som sambruksområde
- + Parkeringsplassen ved Skippergata erstattes med Skippertorget

STRATEGI 3.2

MØTEPLASSER MED AKTIVITETER SOM STYRKER TILHØRIGHETEN GJENNOM DELTAKELSE

- + Lekeplass og aktivitetspark ved Helgelands gate
- + Etablere ByLab som arena for dialog og samarbeid knyttet til kommunens utvikling

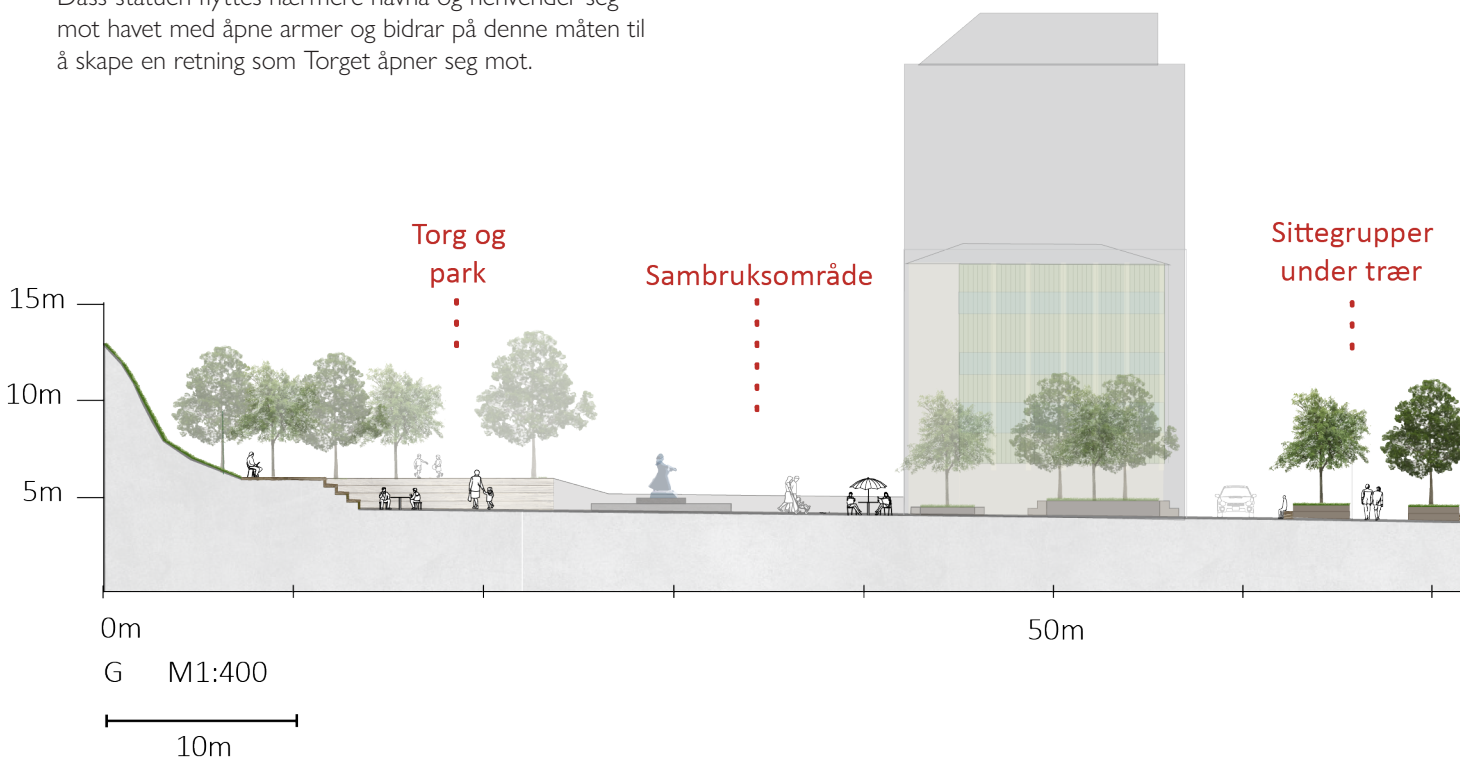

Figur 5.25 Sentrumsbrygga med utkikksplatå

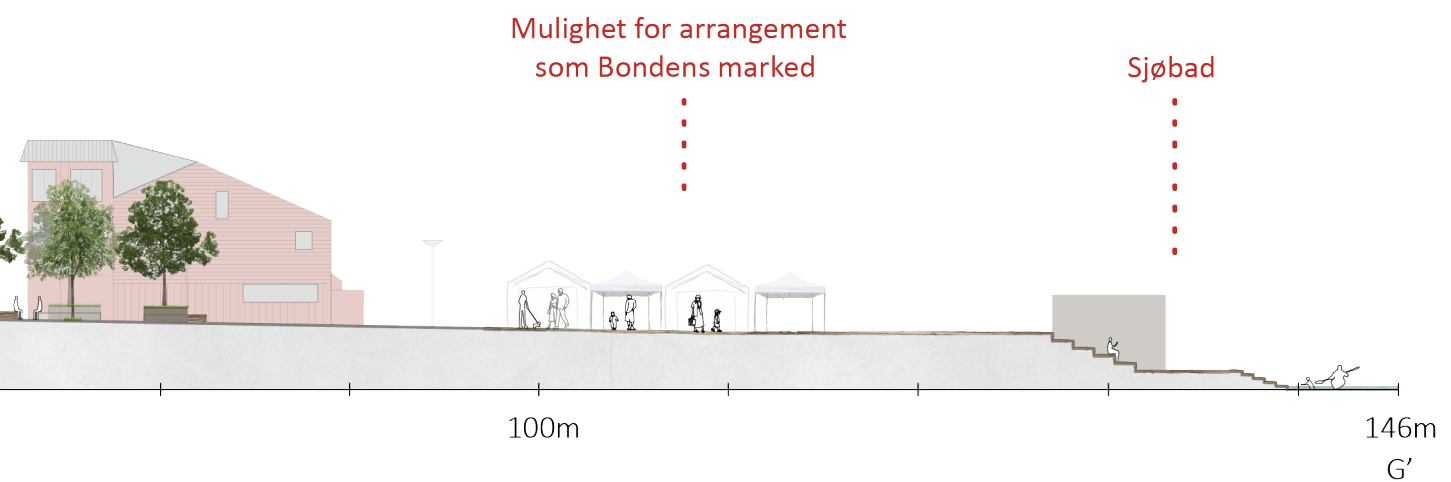

TORGET SOM SAMBRUKSOMRÅDE

Torget i Sandnessjøen er et universelt utformet sambruksområde som fungerer som en sosial arena i sentrumskjernen. Sambruksområdet er universelt utformet på ett plan og har med et mer levende og dynamisk design som gir en mer harmonisk atmosfære rundt Parken og spisestedene Herr Petter og Frk. Lovise. Sambruksområdet vil forbli et gjennomfartssted, men prioriterer gående og syklende. Benker og sittegrupper bidrar til sittemuligheter for myke trafikanter og barrierer for biltrafikk slik at nedre del av torget forbeholdes myke trafikanter. Sambruksområdet vil bidra til at transporten oppleves tryggere fordi farten i gjennomfartsområdet senkes. Et roligere tempo bidrar også til at omgivelsene og naturen i større grad oppfattes, sammenlignet med et mer trafikkert område. En småskala rundkjøring med statuen av Petter Dass blir Torgets tyngdepunkt. Petter Dass-statuen flyttes nærmere havna og henvender seg mot havet med åpne armer og bidrar på denne måten til å skape en retning som Torget åpner seg mot.

Figur 5.26 Opprisset GG viser hvordan sambruksområdet på Torget legger tilrette for opphold og aktivitet med en åpen forbindelse til kysten

Et sambruksområde er et gatedesign hvor alle trafikanter sidestilles. Hensikten er å styrke gatens sosiale funksjon som oppholdssted med større andel gatemøbler og vegetasjon. Utformingen innebærer å fjerne vanlige trafikkreguleringer, uten at gjennomfarten på området reduseres. Mens antall fotgjengere og syklistar øker, vil antall biler reduseres. Bilen fjernes ikke helt fra sambruksområdet, men antall biler vil bli færre, da hastigheten og fremkommeligheten med bil blir redusert. Dette bidrar til et roligere tempo i trafikkbildet. (Statens Vegvesen, 2016)

Utformingen legger til rette for fleksibilitet i byrommet. Dette muliggjør at ulike arrangementer kan finne sted her, som for eksempel 17. mai og Havnafestivalen. I tillegg kan Torget brukes som arena for Bondens marked hvor lokale landbruksprodukter kan kjøpes og selges.

Figur 5.27 Sambruksområdet muliggjør at Torget blir et flerfunksjonelt torg

Bondens marked er et utsalgssted for lokalprodusert mat direkte fra bonden. Produktene som kan kjøpes vil variere gjennom sesongen og fra marked til marked, men er blant annet oster, kjøtt, fisk og vilt, bakevarer og grønnsaker. Produsentene har stor kunnskap om mattradisjoner og tradisjonelle foredlingsteknikker, i tillegg til at produsentene utvikler nye produkter og smakkombinasjoner. Her tilbys derfor mat man ikke så lett får tak i andre steder. Bondens marked eies av produsentene gjennom samvirkeorganisering, noe som er viktig for å sikre at verdiskapingen kommer produsenten og lokalsamfunnet til gode. «Det vil være positivt å gjenskape en fysisk møteplass mellom forbruker og produsent, der vi i fellesskap kan glede oss over mat og matkultur.» (Bondens marked, u.å.)

Figur 5.28 Perspektivet illustrerer sambruksområdet fra fugleperspektiv. Petter Dass står som et sentralt tyngdepunkt på Torget

SKIPPERTORGET

Skippertorget er et torg med parkpreg hvor folk kan møtes både sommer- og vinterstid. På den måten erstattes dagens funksjon som parkeringsplass med en møteplass. Funksjonene torget byr på er alt fra utendørs servering i forbindelse med spisestedet Soprano, sitteplasser, et parkområde hvor Havnafestivalen kan boltre seg på. De romdannende elementene på Skippertorget er vegetasjon, møblering og et transformert hus ved navn «Utendørs». Skippertorget kan bli en del av den kulturhistoriske runden, hvor skilting kan informere den forbigående om havnehistorien.

«Utendørs» er et flerbruksbygg hvor man kan oppleve å være utendørs mens man er inne. Det er et bygg som inviterer til opphold med store transparente flater i tak og vegger. Her kan man se og oppleve Sandnessjøens unike natur og værforhold. Eksempler på dette er nordlys, stjernehimmel om vinteren, storskarven, rødrosa sollys mot Dønnamannen en sommernatt og båtene som glir forbi i all slags vær. Bygget kan brukes til ulike arrangementer og aktiviteter året rundt. Dette kan eksempelvis være leseplasser, fleksikontor, mindre konserter, private arrangementer eller kafédrift. Innemiljøet ønsker å bidra til en rolig og behagelig atmosfære som tidvis kan stå i kontrast til utemiljøet. Utenfra vil glassfasaden kunne speile vær og kystlandskapet som på en måte trekker bevisstheten rundt naturen tettere på brukeren.

«Utendørs» søker å gi merverdi til majoriteten av brukerne sammenlignet med eksisterende bygg. Bygget ligger ved havna, har kort avstand til Amfi, Havnebygget, Sentrumsbrygga og Torget, og kan derfor bli en av byens flere møteplasser. Tiltaket innebærer transformasjon av dagens bygg hvor eksisterende funksjon som lager foreslås flyttet til Havnebygget. Illustrasjonen av bygget skisserer kun hvordan et bygg med transparente fasader kan passe inn i miljøet, uten å gå i detalj på transformeringen av eksisterende bygg.

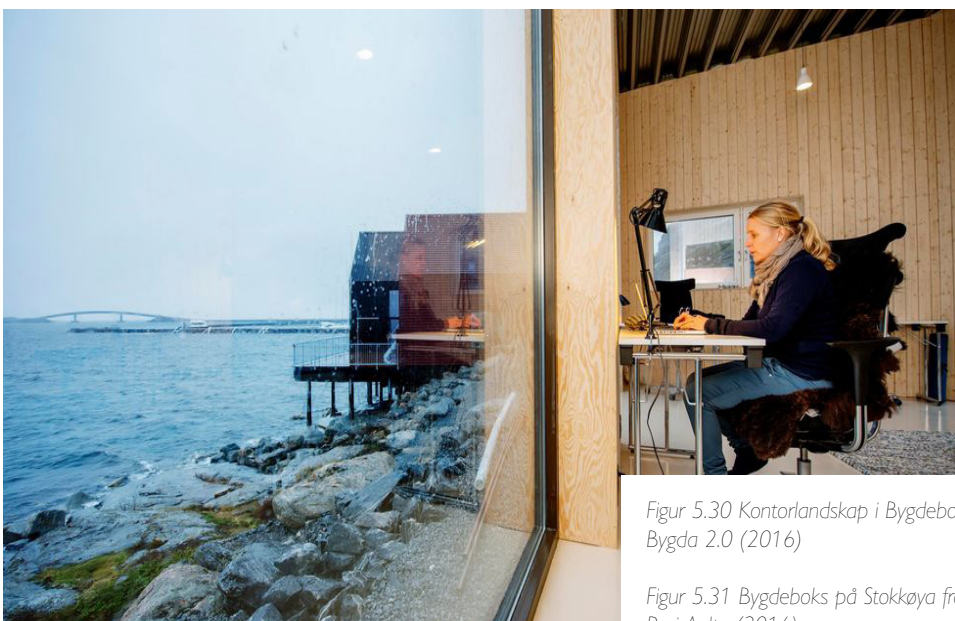
Figur 5.29 Perspektivet viser Skippertorget som en møteplass hvor naturen kommer tett på. I bakgrunn illustreres «Utendørs».

BYGDEBOKS PÅ STOKKØYA FOR FLERBRUKSBYGG

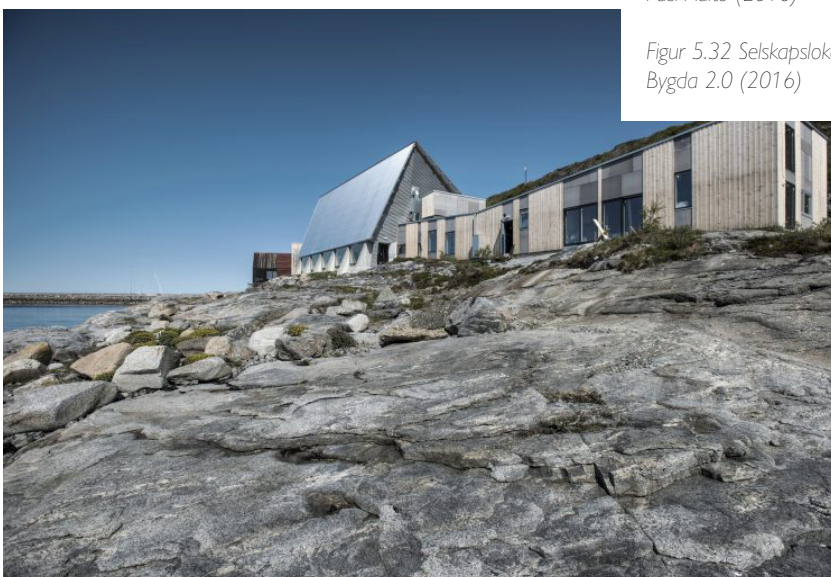
Bygdeboksen på Stokkøya er et flerbruksbygg og en innovativ møteplass for næring, kultur, utdanning og forskning. Bygget består av kontorer, møterom, flerbruksareal for kurs, konferanser, selskap og kulturarrangement, mikrobryggeri og et treverksted. Her skapes rammer og grunnlag for verdiskapning, og det skal fungere som en arena for forskning og læring (Pir II, u.å.).

«Her møtes fastboende, prosjektarbeidere, besøkende og hyttefolk. For møter, kurs, konferanser. For å utvikle, skrive, tenke eller produsere noe. For konsentrasjon, motivasjon og inspirasjon. Her finnes rom for det behovet som er.» (Bygda 2.0, u.å.).

Figur 5.30 Kontorlandskap i Bygdeboksen på Stokkøya
Bygda 2.0 (2016)

Figur 5.31 Bygdeboks på Stokkøya fra utsiden
Pasi Aalto (2016)

Figur 5.32 Selskapslokale i Bygdeboks på Stokkøya
Bygda 2.0 (2016)

På den måten samsvarer strategien om spontane møter mellom lokale og besøkende i byen med Nordlands fylkesplans mål om å ha møteplasser og arealer for kulturproduksjon, deltakelse og opplevelser som styrker Sandnessjøen som attraktivt lokalsamfunn (Nordland Fylkeskommune, 2013).

STRATEGI 3.2

MØTEPlassER MED AKTIVITETER SOM STYRKER TILHØRIGHETEN GJENNOM DELTAKELSE

LEKEPLASS OG AKTIVITETSPARK VED HELGELANDS GATE

Aktivitetsparken i Helgelands gate byr på aktivitet for både voksne og barn med både utetreningsareal og lekeplass. Uterommet er skjermet fra omgivelsene grunnet bygningsmassen rundt. Byrommet har fargerike fasader i street art-stil som gir parken en livlig og passende atmosfære. Aktivitetsparken ligger i nær tilknytning til Kulturbadet og hotellet og har derfor en plassering i sentrum med mye kultur og høyt aktivitetsnivå. Tiltaket innebærer at parkeringsplassen på området flyttes for å skape en mer menneskelig atmosfære i byrommet.

Figur 5.33 Illustrasjonen viser lekeplass og aktivitetsområde ved Helgelands gate

ETABLERE BYLAB SOM ARENA FOR DIALOG OG SAMARBEID KNYTTET TIL KOMMUNENS UTVIKLING

En Bylab (bylaboratorium) er en uformell arena for dialog, samarbeid og ideutvikling knyttet til byutviklingen. Her kan innbyggere, næringsliv og andre interessenter på tvers av fag aktivt delta i stedsutviklingsprosessen. Målet med Bylab er å øke engasjementet og eierskapet til prosessene i stedsutviklingen (Bergen kommune, 2019).

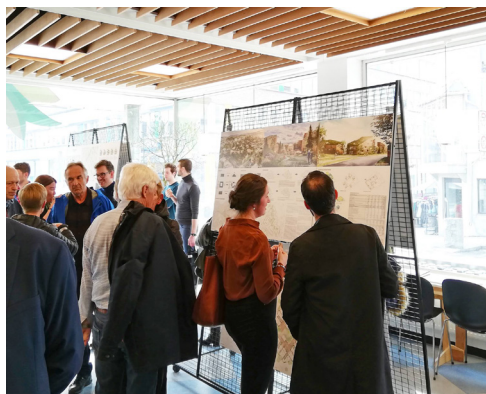
Bylaben er lokalisert i Richard Withs gate. Den vil bestå av informasjonsplakater, modeller og andre kreative installasjoner, ute og inne som inviterer forbipasserende til å engasjere seg i samfunnsutviklingen. Her vil medvirkningsprosesser, formelle og uformelle arrangementer i forbindelse med stedsutviklingen skje. I møte med folk og planer vil interessenter bli informert om videre utvikling og selv komme med ønsker. Her vil det bli lettere å komme i snakk med planmyndigheter eller andre interessenter. Eksempler på andre Bylaber er «Bylab Hamar» som har stort spenn i formidlingsevne, arrangementer og tilpasning til målgrupper. Ved å trekke Bylaben ut i gata vil brukerne lettere oppfatte planene, komme med innspill og holde seg oppdatert. Samtidig kan Bylaben bidra med variasjon og aktivitet i byrommet.

Figur 5.31 Oppriss HH` viser ny situasjon med beplantning og aktivitet i Richard Withs gate

HAMAR BYLAB - REFERANSEPROSJEKT

Hamar Bylab er en nøytral arena for dialog, medvirkning og samarbeid mellom det private og det offentlige. Her jobbes det for en god og åpen byutvikling gjennom kreative prosesser. Bylaben er åpen for alle og brukes av privatpersoner, kommune, og andre foreninger som jobber med og engasjerer seg for byutvikling i Hamar. Bylaben ligger i sentrum og har glassfasader med ideer og tegninger, noe som er med å skape litt liv ut mot gata. For å skape engasjement arrangeres aktiviteter hvor innbyggeren aktivt kan delta, lære og påvirke på det som opptar dem. Lokalets rom er fleksibelt og legger opp til flerbruk gjennom soneinndeling. Her er det rom for ideveksted, foredrag, informasjon og hevendelser, arbeidsstasjoner, utstillinger og andre aktiviteter for store og små (Bylab Hamar, u.å.).

Figur 5.32
Hamar kommune
(2019)

Figur 5.34
Hamar
kommune (u.å.)

Figur 5.33
Foto: Hilde
Kavli og Hamar
kommune (u.å.)

Figur 5.36 Hamar
kommune (2018)

Figur 5.35
Foto: Hamar
kommune
(2018)

UTSTYRSUTLEIE OG TURISTINFORMASJON PÅ HAVNA

Et utleiested for friluftsutstyr i Helgelands gate kan tilby utstyr for frilftsaktiviteter man kan gjøre i Sandnessjøen og regionen rundt. Utstyr som kan lånes eller leies kan være sykler, fiskestang, redningsvester, kajaker, telt, kokeutstyr, ski eller klatreutstyr. Mulighet til å leie utstyr tilgjengeliggjør mange aktiviteter, men også steder man i utgangspunktet kanskje ikke hadde tilgang til. I tillegg er det en miljøvennlig og rimelig måte å gjøre frilftsaktiviteter på. På samme utleiested vil en turistinformasjon kunne informere turister og innbyggere om turer, utstyr, sikkerhetstips og arrangerte turer som foregår i området. Arrangerte turer man melder seg på kan eksempelvis være tur med rib eller fisketur som ledes av lokale. Å samle turistkontor og utlanssted av friluftsutstyr til havna kan bidra til å skape mer liv og aktivitet ved havneområdet.

GALLERIET

Galleriet er et utsalgssted av lokalt håndverk og kunst. Lokasjonen er i huset som er malt i street art-stil ved aktivitetsparken i Helgelands gate. Galleriet muliggjør at lokale kunstnere og fotografer har en arena hvor de kan produsere og stille ut sine kunstverk. I tillegg kan tiltaket bidra til å motivere folk til å delta og vise frem kunsten sin. Her kan det være kafé eller serveringsmuligheter som er åpen i aktuelle sesonger og ved behov. Her kan utstillere, innbyggere og besøkende møtes og glede seg over lokal kunst.

Figur 5.37 Helgelands gate inviterer til aktivitet og deltakelse

Strategi om møteplasser med aktiviteter som styrker tilhørigheten gjennom deltakelse er dermed i tråd med kommunens mål om å ha møteplasser som er inkluderende og inviterer til fysisk aktivitet, opphold og interaksjon mellom ulike brukergrupper (Alstahaug kommune, 2014a).

KAPITTEL 6

DISKUSJON

Dette kapitlet knytter de teoretiske perspektivene opp mot grepene i mulighetsstudien. Her diskuteres oppgavens tredje underproblemstilling «På hvilken måte kan sentrumsutvikling basert på natur- og kulturgrunlaget bidra til å styrke Sandnessjøen som et leve- og opplevelsessted?».

I det første kapitlet, «Å FØLE SEG HJEMME» ser vi nærmere på hvordan grepene kan bidra til å styrke tilknytningen til byen for hverdagsbrukere i Sandnessjøen. I det andre kapitlet, «OPPLEVELSER» ser vi nærmere på hvordan grepene basert på natur- og kulturgrunlaget kan bidra til å styrke opplevelsesverdien i Sandnessjøen.

Å FØLE SEG HJEMME

Stedets identitet

STYRKE IDENTITETEN
SOM KYSTBY

TREKKE NATUR
INN I BYEN

Å identifisere seg med stedet

STYRKE BYENS
MØTEPLASSER

Å velge bosted

TREKKE NATUR
INN I BYEN

OPPLEVELSER

Autentiske opplevelser

STYRKE BYENS
MØTEPLASSER

Møteplasser

STYRKE BYENS
MØTEPLASSER

Naturopplevelser

TREKKE NATUR
INN I BYEN

Figur 6.1 Oppbygging
diskusjon

Sandnessjøen preges, i likhet med flere byer i Distrikts-Norge, av befolkningsnedgang, sentralisering og mangel på stedsutvikling basert på stedets fysiske og relasjonelle kvaliteter. LRA har vist at lite fokus på stedets særpreg i sentrumsutviklingen av Sandnessjøen har ført til en svekket kystbyidentitet. Analysearbeidet og teori viser at menneskenes tilhørighet og bruk av landskapet har stor innflytelse på et steds identitet, og at dette er viktig å ta høyde for i planlegging og utvikling av steder. Hester (2006) hevder at steder bør tilpasse seg sine egne forutsetninger for å være bedre rustet mot endring. Videre mener han at de iboende kvalitetene i landskapet, relasjonen mellom menneskene, og stedet med dets ressurser, gjør byen til et robust lokalsamfunn. For å kunne planlegge og skape en bedre utvikling for steder, må man ifølge Lorange (1977) skaffe bedre og dypere bevissthet om de regionale miljøene og hva de betyr for folk. Lorange hevder at tilknytning mennesker har til et sted er nødvendig for å utfolde sine evner og muligheter på fullverdig vis. Stedet, det hjemlige og det tilvante gir oss trygghet (Lorange, 1977). Fokus på Sandnessjøens egne forutsetninger og materielle og immaterielle kvaliteter, kan derfor bidra til en bedre sentrumsutvikling, samt gjøre kystbyen mer robust. Denne diskusjonen dreier seg derfor om hvordan grep som styrker tilknytningen til kystbyen kan bidra til å styrke Sandnessjøen som leve- og opplevelsessted.

ET STED Å FØLE SEG HJEMME

I dette delkapittelet diskuteres stedsidentitet i Sandnessjøen og noen aspekter av hva som får folk til å bo et sted. Informantene har trukket frem både de materielle og immaterielle karaktertrekkene i Sandnessjøen som betydningsfullt for dem og noe som gjør Sandnessjøen til den byen den er. Diskusjonen vil omhandle både hvordan sentrumsutviklingen kan styrke Sandnessjøens identitet basert på en fysisk karakter, og byen som et sted man kan identifisere seg med. «Et sted å føle seg hjemme» vil i denne diskusjonen gjelde innbyggere, hverdagsbrukere og alle med en tilknytning til byen.

STEDETS IDENTITET

Som vist i LRA har landskapets funksjoner og bruk endret seg fra historiske og tradisjonelle næringer, til mer industrialiserte og kommersielle virksomheter. På samme måte har brukernes oppfatning av Sandnessjøen også vært i endring. Overgangen fra å være et høvdingsete og fiskersamfunn til å bli en flerfunksjonell by har vært betydelig. Fokuset på kommersiell aktivitet innendørs i handlegata og på kjøpesenteret har gjort at byen har vendt seg inn mot bykjernen og bort fra kysten. Selv om innbyggerne identifiserer Sandnessjøen som en kystby, viser LRA at kystbyidentitetens særegenhet er svekket. Relph (1976) hevder at et steds identitet refererer til en vedvarende enhet som skiller seg fra andre, men som ikke er uforanderlig eller statisk. Hester (2006) hevder at byer i dag utvikles til å bli mer lik hverandre, og mister sin særegenhet. I tillegg hevder Lorange (1977) at urbanisering har hatt konsekvenser for den stedsbetingede egenarten og at planlegging av steder må ta utgangspunkt i en dypere bevissthet om regionale miljøer. Grepene i mulighetsstudien baseres derfor på det unike natur- og kulturgrunnlaget Sandnessjøen har. På den måten kan grepene styrke kystbyidentitetens særegenhet og styrke stedets identitet ved å trekke frem stedlige kvaliteter som gjør at byen skiller seg fra andre steder.

Kystbyens kulturhistoriske identitet.

Grepet om å styrke Sandnessjøens kystbyidentitet kan styrke Sandnessjøen som levested ved at tilknytning til plassen og identiteten som ligger til stedet opprettholdes. LRA har vist at informantene er stolte av kulturhistorien Sandnessjøen har. Likevel viser LRA at byen har mistet sjarmen sin som kystby. Et av Hesters (2006) prinsipper for økologisk demokrati innebærer skånsom behandling av historie, tradisjoner og landskapets verdier, også kalt prinsipp for hellighet. Prinsippet om hellighet kan bidra til at stemningen, tilknytning til plassen og identiteten som ligger til stedet opprettholdes. Grepet om å styrke identiteten som kystby kan styrke tilhørigheten gjennom at tiltakene har fokus på de stedlige kulturhistoriske særpregene for kystbyen.

Styrking av kystbyidentitet gjøres gjennom flere tiltak. Tiltak som å reetablere trebrygga gjenskaper en stemning og atmosfære som representerer Sandnessjøen som kystby. Trebrygga gjenskaper en viktig del av kystbyens historie og synliggjør en viktig del av kystbyens identitet. I tillegg kan tiltaket om kulturhistoriske stier bevare og styrke kystbyidentiteten ved at forslaget synliggjør Sandnessjøens kulturhistorie i landskapet. Gjennom denne runden får turgåeren dypere kjennskap til kystbyen som blant annet Høvdingsetet for over tusen år siden, hovedsete for den tyske marine i Nordland under andre verdenskrig og som en sentral havneby langs norskekysten. Ved å synliggjøre den kulturhistoriske identiteten Sandnessjøen har, kan stedets særpreg styrkes.

På den andre siden er det ikke tiltakene i seg selv som styrker Sandnessjøens kulturhistorie identitet og tilknytningen menneskene har til den. For at tiltakene skal ha effekt forutsettes det at brukerne blir byens kulturhistorie bevisst. Det er menneskenes bevissthet om kulturhistorien som skaper en sterkere tilknytning, ikke skilting, trebrygga eller turløypa i seg selv. Dersom mennesket er bevisst og informert om hva Sandnessjøen representerer, vil grepet kunne bidra til at identiteten tydeliggjøres og stolthet og tilhørighet til Sandnessjøen styrkes. Grepet om å styrke kystbyidentiteten har derfor som hensikt å legge til rette for prosesser som kan føre til at tilhørigheten styrkes.

Kystbyens naturgitte identitet.

Grepet «å styrke stedets identitet» kan oppnås ved å bruke kystbyens naturkvaliteter som ressurser i stedsutviklingen. Havet, variert vær og klima og fjellandskapet er noen av de naturgitte kvalitetene som definerer Sandnessjøen. Dette er også kvaliteter informantene har trukket frem som viktige for deres tilknytning til stedet. Disse naturforholdene preger de regionale variasjonene, illustrerer mangfoldighet og har vært viktig for folks livsførsel i årenes løp. Likevel viser LRA at sentrum har stengt seg bort fra kysten og at byrom i sentrum legger til rette for lite utendørsaktivitet. Ifølge Hester (2006) handler økologisk demokrati om å være bevisst på at mennesket og naturen påvirker hverandre. Her er naturen en levende og dynamisk karakter som samfunnet og planleggere må ha bevissthet om (Hester, 2006). Grepet om å trekke natur inn i byen vil benytte landskapets og stedets naturkvaliteter som ressurs i sentrumsutviklingen.

Grepene i mulighetsstudien skisserer en rekke tiltak som kan bidra til å gjøre de naturgitte forutsetningene til hovedelementer i sentrum av Sandnessjøen. Eksempelvis vil Sjøbadet og «Utendørs» være tiltak som sentrerer seg rundt byens naturkvaliteter. Her er de særegne naturkvalitetene gjenstand for opplevelsene i sentrum, noe som vil kunne styrke kystbyidentiteten og tilhørigheten til Sandnessjøens som levested. Hester (2006) hevder at en robust stedsutvikling handler om å ta utgangspunkt i stedets karakteristikk og økologiske forutsetninger. En robust stedsutvikling avhenger blant annet av landskapets iboende kvaliteter. Derfor kan det å bruke havet, været, klimaet og fjellandskapet som ressurs bidra til prosesser som styrker tilknytningen.

På den andre siden har folk med ulik tilknytning til Sandnessjøen også ulik oppfattelse av byens identitet. Sandnessjøen er både et levested, feriested, arbeidssted, by i distriktet og et knutepunkt. Dette gjør at byens brukere har forskjellig oppfatning av byen. Det gjør at noen av tiltakene i mulighetsstudien ikke nødvendigvis bidrar til å styrke alle brukergruppers oppfatninger av kystbyidentiteten til Sandnessjøen. Eksempelvis kan en yrkesfisker oppfatte Sjøbadet i Sandnessjøen som et fjernt element i hverdagslandskapet, i motsetning til en opplevelseslysten turist. Likevel søker forslagene i mulighetsstudien å identifisere og forstå endringene i samfunnsutviklingen.

Å IDENTIFISERE SEG MED STEDET

Innbyggerne i Sandnessjøen identifiserer seg med flere fellestrekk og felles verdier. Blant annet er dugnadsånd, gjestfrihet, inkludering og kjennskap til hverandre viktig for innbyggerne. Disse relasjonelle ressursene for Sandnessjøen er det derfor viktig å bevare i fremtidig utvikling. Som Massey (2005) er inne på er identitet med et sted eller «sense of place», mer enn en avgrenset enhet. Det er mer enn bare historie. Det som gjør et sted særegent er et nettverk av sosiale relasjoner og menneskers oppfatninger til stedet (Massey, 2005). For Sandnessjøen har de menneskelige relasjonene til hverandre og til sentrum vært fundamentalt gjennom hele historien. Derfor forsøker grepene å legge til rette for at innbyggernes sosiale relasjoner og deres oppfatninger til stedet blir bevart.

Grepet om å styrke møteplassene i Sandnessjøen kan legge til rette for at mennesker skal kunne føle en tilknytning til Sandnessjøen. I prinsippet om sentralitet nevner Hester (2006) at sentrale møteplasser hvor innbyggere kan engasjere seg og drive aktiviteter er viktig for identiteten, og for felles opplevelser. Å tilhøre et sted og identifisere seg med det handler også om å være på innsiden av et sted (Relph, 1976). Relph mener at det å komme på innsiden av et sted blant annet handler om emosjonell deltakelse og involvering med stedet. Jo mer en er inne i stedet, jo sterkere er identiteten med stedet og tilhørigheten (ibid.). Å styrke møteplasser i sentrum som legger til rette for engasjement og deltakelse for ulike brukergrupper, kan derfor styrke følelsen av å være på innsiden av byen og tilhøre den.

Grep om å styrke møteplasser skisserer flere ulike møteplasser som kan bidra til tilhørighet i sentrum. Et eksempel på tiltak som styrker møteplassene i sentrum, er forslaget om Bylab. Her tilrettelegges det for at innbyggerne bidrar til prosesser som hensyntar deres verdier, ønsker og behov, noe som kan styrke innbyggernes stedstilhørighet. Målet med Bylab er engasjement og eierskapet til prosessene i stedsutviklingen.

Her kan interessenter lese og bli informert om planer. Alle kan engasjere seg ved selv å komme med forslag og ønsker for fremtidig utvikling. Basert på funn i LRA, er det mange engasjerte innbyggere i Sandnessjøen. Mange har et sterkt ønske om å bidra i lokalsamfunnet. En Bylab kan bidra til mer og bedre involvering fra innbyggere og interessenter gjennom aktiv deltakelse. Et annet eksempel på tiltak som kan styrke tilhørigheten til byen gjennom møteplasser er sambruksområdet. Her kan mennesker møtes uformelt på vei til eller fra funksjoner. Sambruksområdet gir mulighet til å drive aktiviteter som for eksempel å selge lokalproduserte landbruksvarer på Bondens marked eller møtes en sommerkveld på Havnafestivalen. Her møtes ulike mennesker og kan bygge relasjoner og styrke identitet med stedet. På den måten kan Sandnessjøens møteplasser styrkes ved at tiltakene kan bidra til styrket tilhørighet til og identitet med stedet.

I tillegg til at tiltaket om Bylab kan bidra til å styrke møteplassene i byen kan, kan en også argumentere for en funksjonell demokratisk prosess. Ifølge Clemetsen & Stokke (2012) er det behov for en felles oppfattelse av landskapskonteksten på tvers av myndighetsnivåer og interessenter for en funksjonell demokratisk prosess. Løsninger bør ikke komme fra en aktør, men utarbeides gjennom samhandling og nettverksstyring (Clemetsen & Stokke, 2012). En Bylab i Sandnessjøen kan bidra til at forslag, tilbakemeldinger og løsninger kommer fra flere aktører. Her kan lokale innbyggerne og interessenter engasjere seg, delta i stedsutviklingen og komme nærmere inn på planmyndighetene, slik at deres omgivelser i hverdagen vektlegges i planleggingsprosessen.

Å VELGE BOSTED

Som en av informantene var inne på, er det å ha flyttet til og å bo i Sandnessjøen ikke noe de må. De har valgt det. I dag har mennesker større frihet til å velge sitt eget bosted enn før (Dale og Berg, 2012) og mennesker flytter i økende grad til steder som passer ens livsstil (Røe og Vestby, 2012). I tillegg appellerer landskapet og kulturen på et sted i større grad enn tidligere (ibid.). For Sandnessjøen er dette en gjensidig utfordring og et potensiale. På den ene siden er dette en utfordring ved at Sandnessjøen trenger folk som vil fortsette å bo i byen, da fraflytting og sentralisering er en sterk trend som setter preg på stedet (Vareide et al., 2018). Derfor er det viktig å ivareta og styrke tilknytningen lokale innbyggere har til byen. Dette forutsetter at de lokale innbyggere fortsatt skal synes at det er attraktivt å bo der, samt at tilflyttere og mennesker som ønsker å flytte hjem igjen til stedet de kommer fra, ser på byen som et attraktivt sted. Samtidig er dette et potensiale for byen. Sandnessjøen bør ved å fremme det stedegne, bli en by som innbyr til tilflytning for å kunne opprettholde befolkningsbalansen. Mulighetsstudien forsøker derfor å legge til rette for et sterkere tilknytning til stedet både for innbyggere og nye innflyttere.

Gjennom grep om å trekke naturen inn i byen, forsøker mulighetsstudien å styrke flere av natur- og friluftskvalitetene byen har å by på. LRA har vist at naturen og friluftslivmulighetene i Sandnessjøen er viktige deler av byens identitet. Likevel viser LRA at disse natur- og friluftsmulighetene ikke er realisert i tilstrekkelig grad. Dette kommer blant annet av en lite tilrettelagt strandlinje og friluft- og utsiktspunkter som er preget av gjengroing. For det første, styrkes natur- og friluftskvalitetene gjennom forslaget om etablering av et utbedret stinettverk som gjør et variert og unikt landskap tilgjengelig. Utlån av utstyr for friluftslivsaktiviteter gjør uteaktivitetene lettere tilgjengelig. Ved å styrke disse natur- og kulturkvalitetene legger man til rette for at Sandnessjøen kan appellere som opplevelsessted både for fastboende og besøkende.

På en annen side er ikke tilgjengeligheten til natur- og kulturopplevelser, Sandnessjøens sterke kystbyidentitet eller at byen er et sted man identifiserer seg med, en stor nok grunn til at mennesker vil bo her eller flytter hit. Å velge å bo på et sted og å identifisere seg med stedet handler om mer enn stedsidentitet. Det avhenger blant annet av tilknytning til sosiale relasjoner, arbeid- og utdanningstilbud, helsetjenester og avstand til viktige hverdagsfunksjoner. Likevel kan grepene bidra til en styrket tilhørighet, som kan gjøre at lysten til å bli boende forsterkes.

OPPLEVELSER

Sandnessjøen har stort potensiale som utgangspunkt for opplevelser, spesielt når det kommer til natur- og kulturopplevelser. Dette kommer blant annet av byens nærhet til fjellet, havet, øygruppene, flere historiske elementer som er synlig i landskapet og kulturarenaer som Kulturbadet. Hester (2006) mener at et viktig mål for økologisk demokrati er å utforme steder som bedrer tilhørigheten til lokalsamfunnet gjennom stedeegne opplevelser og felles verdier. Ifølge Relph (1976) har man gjerne tilknytning til et sted hvor man har hatt helt spesielle opplevelser. I tillegg sier Clemetsen et al. (2021) at man kan etablere en sterkere tilknytning til et sted ved å bli kjent med det gjennom eksistensiell autentisitet. Eksistensiell autentisitet omhandler det å oppleve, møtes og erfare med andre, og ses ofte i sammenheng med blant annet det unike og lokalsamfunnets tradisjoner. Ved å benytte det potensialet Sandnessjøen har som opplevelses- og møtested, vil derfor dette kunne bidra til å styrke folks tilhørighet til byen.

AUTENTISKE OPPLEVELSER

Forslagene i mulighetsstudien legger på flere måter til rette for at mennesker kan kjenne tilknytning til Sandnessjøen gjennom autentiske opplevelser. Gjennom opplevelser som formidler kultur, historie og stedets særpreg, kan en lære å kjenne landskapet og dets bruk på en dypere måte og få en sterkere tilknytning med stedet (Clemetsen et al., 2021). Ved at byens møteplasser inviterer til å lære å kjenne landskapet og dets bruk på en dypere måte, kan ulike mennesker oppleve en følelse av autentisitet, og få en sterkere tilknytning med stedet.

I grepet om å styrke byens møteplasser kan man legge til rette for autentiske opplevelser. Tiltakene legger opp til møteplasser hvor lokale innbyggere og turister kan møtes, og hvor kultur, historie og stedets særpreg formidles. Dette kan eksempelvis forekomme på Galleriet hvor lokal kunst stilles ut, på Bondens marked med lokalprodusert mat på sambruksområdet, eller på Fiskeforretningen i sentrum. Fiskeforretningen kan eksempelvis by på autentiske opplevelser i det de lokale råvarene leveres fra kaia, foredles og tilberedes på kjøkkenbenken. Gjennom møteplassene i sentrum av Sandnessjøen kan en derfor argumentere for at en kan få autentiske opplevelser som kan styrke tilknytningen til landskapet og byen.

Selv om grepene i mulighetsstudien foreslår fysiske endringer i byens utforming, er ikke målet å gjenskape eller endre byen til noe den ikke er. Gjennom forslagene vil fortsatt havna fungere som havn i praktisk forstand og kystbyens unike kultur og historie skal trekkes fram. Det er gjennom en ekte fremstilling av stedet og bruken av landskapet slik det er, at autentiske opplevelser kan vekkes. En kan argumentere for at det å etablere elementer slik de en gang var ikke nødvendigvis betyr å styrke et steds særpreg. Gustavson & Peterson (2021) hevder at utviklingen må ses i sammenheng med intensjoner og mål for fremtiden. Samtidig skal man ikke glemme fortiden. Som Hester (2006) er inne på, må man følge med i tiden og planlegge ut fra fremtidens behov og fremtidens hverdagslandskap. Med et ensidig fokus på å reetablere byen «slik det en gang var», vil man kunne oppnå en standardisering som ikke representerer det helhetlige ressursgrunnlaget som byen faktisk har i dag. Grepene ser derfor byens behov i en større sammenheng hvor videre stedsutvikling i Sandnessjøen skal være basert på stedets særpreg, bidra til å styrke innbyggernes og besøkendes tilknytning til Sandnessjøen.

MØTEPLASSER

Møteplasser er gjenstand for felles opplevelser. Lokalbefolkningen har, ifølge LRA, tett relasjon til hverandre. De tradisjonelle, spontane møteplasser som for eksempel gjennom handel på kaia og klippfiskvasking har blitt borte. Stedene hvor folk pleide å møtes er erstattet med parkeringsplasser og i dag skjer transporten i og inn til sentrum i større grad med bil. Hester (2006) hevder at denne tendensen gjør at de spontane møter med naboen forekommer sjeldnere. Spontane møter er viktig for godt naboskap og fellesopplevelser. Det utvikler rotfeste og forankring til stedet man bor på (ibid.). Derfor er de spontane møteplassene viktig for å kunne skape opplevelser som styrker tilknytningen til stedet.

Grep om å styrke byens møteplasser legger til rette for interaksjon mellom mennesker. På byens møteplasser kan opplevelser og interaksjon mellom ulike mennesker åpne opp for muligheten for ny kunnskap, kulturutveksling, bekjentskaper og sterkere samhold. Trebrygga, Sjøbadet, Bylab, «Utendørs» og sambruksområdet er eksempelvis møteplasser hvor folk spontant kan møte på hverandre. Hester (2006) hevder at uformelle og spontane møter vil bidra til at flere bekjentskaper kan finne sted, og at dette vil føre til et sterkere bånd mellom innbyggerne i lokalsamfunnet. Massey (2005) hevder at et forhold som gjør et sted særegent, er det at stedet er dannet av sosiale relasjoner, møter og bevegelse. På den måten er møteplasser hvor opplevelser i form av spontane møter med hverandre viktig for innbyggeres relasjonelle forhold til hverandre, og dermed også for stedets særegenhet. Derfor har mulighetsstudien fokus på å skape møteplasser hvor alle byens brukergrupper kan møtes og oppleve byens mange kvaliteter, noe som kan bidra til å styrke sosiale relasjoner i byen og byen som levested.

Selv om tiltakene legger til rette for uformelle møteplasser, er ikke møteplassene eller benkene i seg selv nok til å styrke et lokalsamfunn og gjøre det attraktivt. Møteplassene må først og fremst brukes for at møter mellom mennesker kan skje og da må det være elementer og funksjoner som inviterer til aktivitet eller opphold. Det er derfor viktig å bevare Sandnessjøens funksjoner ved havna for at byen kan være et utgangspunkt for møter mellom mennesker. Derfor er det viktig at havneaktivitet, fergeavganger og arbeidsplasser består for at de uformelle møtene skal finne sted.

NATUROPPLEVELSER

Naturen er svært viktig for menneskers hverdagsliv i Sandnessjøen og representerer kvaliteter lokalbefolkningen er stolte av. Naturen legger i stor grad grunnlag for identiteten og tilknytningen folk har til stedet. Selv om innbyggere trekker frem naturkvalitetene som en viktig faktor for opplevelsesverdiene i Sandnessjøen, trekker folk ut av byen for å oppleve naturen. I sentrum i dag er de naturgitte egenskapene og variasjonene i liten grad hensyntatt i utformingen. Blant annet gjennom at byen har lukket seg mot kysten og at det er lite vegetasjon i sentrum. Naturen i sentrum i dag kommer derfor mer til uttrykk som et bakteppe enn en aktiv aktør.

Grepet om å trekke natur inn i byen, lar naturen være aktør og utgangspunktet for opplevelsene i sentrum. Ifølge Hester (2006) er det viktig å planlegge med utgangspunkt i stedets karakteristikk, økologiske forutsetninger og særpreg. Han mener at et steds særpreg og de naturgitte forutsetningene er viktige faktorer i stedsutviklingen og må ses i sammenheng. Det skyldes at naturen har en følelsesmessig påvirkning på menneskene og bidrar til å fremheve det unike ved stedet (ibid.). Et av grepene i mulighetsstudien foreslår å la naturen bli aktør. Dette grepet innebærer at klima, vær, årstider, lys, mørke og vegetasjonen blir et sentralt premiss for utformingen av sentrum. Ved å la naturen være en levende aktør i byen, blir naturen mer enn et grønt bakteppe. På denne måten bidrar tiltakene til å styrke stedets opplevelsesverdi gjennom grep som er forankret i stedets ressursgrunnlag.

Utbedrete stinett gir turgåeren en opplevelse av det varierte landskapet i nærmiljøet. Disse kvalitetene er alt fra åpent kystlandskap, åser, myrer og tett skogsvegetasjon langs bekkedrag. Videre vil grep som omhandler sentrumskjernen ta utgangspunkt i at naturen er en aktør gjennom et frodig og variert sentrumsområde og grønne tverrakser. Dette vil påvirke byrommene gjennom fargeendring, løvfelling, blomstring og endret form og uttrykk over år. For det tredje vil opplevelsesbaserte begivenheter langs havna, som Sjøbadet og «Utendørs», fremheve de naturgitte egenskapene. For eksempel kan både mørketid, nordlys, midnattssol og stormfulle dager være naturkvaliteter man kan oppleve fra de foreslåtte stedene. Ved å tilrettelegge for tiltak som kan besøkes året rundt, kan det appellere til økt bruk av de stedlige ressursene og på den måten styrke kystbyens identitet. Da værfenomener, temperatur, romlig estetiske verdier og variert vegetasjon setter premisser for sanseopplevelsen mennesket får i byen.

Økonomi er av stor betydning for et steds utvikling. I mulighetsstudien er de økonomiske kostnadene ved de foreslåtte tiltakene lite vektlagt. Mindre byer og tettsteder kan ha en trangere økonomi som gjør at stedsutvikling i mindre grad prioriteres, noe som har vist seg at kan ha påvirket utviklingen i Sandnessjøen. For eksempel kan forslaget om Havnebygg eller «Utendørs» være dyre investeringer for kommunen. Likevel kan, ifølge KMD (2018) samlokalisering i flerbrukslokaler i mindre kommuner blant annet være en nøkkel for å utvikle vitale møteplasser som kan bidra til trivsel og næringsutvikling, og samtidig styrke kommuneøkonomien på sikt. I tillegg kan en argumentere for at en styrket attraktivitet bidrar til mindre fraflytting og mer tilflytting til kommunen, som igjen kan styrke kommuneøkonomien.

Selv om noen av tiltakene innebærer fysiske endringer i bylandskapet og dets funksjoner, er det viktig å presisere at forslagene er utarbeidet fra et innbygger- og turistperspektiv. Dette har potensiale til å styrke Sandnessjøen som et attraktivt og leve- og opplevelsessted ved at grepene legger til rette for et levende sentrum med inkluderende og stedstilpassede møteplasser. For andre aktører, slik som eiendomseiere og næringslivet, er det ikke gitt at tiltakene som eksempelvis riving av et lagerbygg i Torolv Kveldulvsens gate 37 er utelukkende positivt. Strategien regjeringen har utarbeidet for småbyer og mindre tettsteder poengterer at planleggingen må skje gjennom godt samarbeid mellom brukere og myndighet (KMD, 2021). I tillegg mener at Makhzoumi (2018) at landskapsdemokrati innebærer at alle skal ha mulighet til å påvirke videre utvikling av et område. For at alle aktørers ønsker og behov skal komme til uttrykk gjennom et landskapsdemokratisk perspektiv, bør derfor løsningene utarbeides gjennom tverrsektorielt samarbeid.

Sentraliserings- og fraflytningsutfordringene som samfunnet står overfor vil ikke nødvendigvis løses, selv om de foreslåtte grepene i denne mulighetsstudien legger til rette for å styrke attraktiviteten til Sandnessjøen. Større byer vil fortsatt jobbe med å styre veksten. For Nordland er eksempelvis Bodø og Mo i Rana større byer som representerer mange av de samme kvalitetene som Sandnessjøen har. Likevel legger grepene i denne studien til rette for prosesser som kan styrke attraktiviteten til Sandnessjøen gjennom lokalt forankret stedsutvikling ved å styrke byens særegenheter og kvaliteter. Avhandlingens forslag kan på den måten være et eksempel andre tettsteder og småbyer i Distrikts-Norge som ønsker å styrke sin attraktivitet, kan se mot.

KONKLUSJON

Landskapsressursanalysen (LRA) konkluderer med at sentrumsområdet i Sandnessjøen er preget av en stedsutvikling som i liten grad er basert på stedets særpreg. Analysearbeidet viser til tre hovedfunn som munner ut i en mulighetsstudie som har til hensikt å legge til rette for en balanse mellom forvaltning av viktige verdier og videre utvikling i Sandnessjøen sentrum. De tre viktigste funnene som er gjort i LRA er følgende

- + Sandnessjøens kystbyidentitet er svekket.
- + Sandnessjøen er distansert fra kysten og preges av mangel på stedsutvikling basert på naturgrunnlag.
- + Sandnessjøens møteplasser er i dag hovedsakelig innendørs, og mange sentrale byrom blir i dag brukt som parkeringsplass.

Mulighetsstudien består derfor av tre grep relatert til studiens hovedfunn i LRA. Grepene tar utgangspunkt i at fremtidig utvikling skal skje basert på stedets særpreg, og forsøker å se byen, det store landskapet og folks relasjoner til stedet i en større sammenheng. For det første kan grep om å styrke kystbyidentiteten bidra til at Sandnessjøen blir et mer attraktivt leve- og opplevelsessted gjennom en sterkere tilhørighet og tilknytning en har og kan få til byen. For det andre, kan grep om å trekke naturen inn i byen styrke attraktiviteten som leve- og opplevelsessted ved å fremheve og ta utgangspunkt i de stedege og naturgitte egenskapene byen har. Ved at naturen har følelsesmessig påvirkning på mennesker, kan naturopplevelser være et viktig virkemiddel for tilknytning til byen. For det tredje kan grep om å styrke byens møteplasser bidra til tilknytning mennesker har til byen og hverandre. Grepet legger opp til deltakelse og involvering for innbyggerne og besøkende på byens møteplasser.

På grunnlag av dette kan attraktiviteten til Sandnessjøen styrkes ved at de tre hovedgrepene legger til rette for en stedsutvikling basert på natur- og kulturkvalitetene for Sandnessjøen. På denne måten utvikles sentrumsområdet av Sandnessjøen med en lokal forankring, noe som er viktig i utviklingen av inkluderende, trygge, robuste og bærekraftige byer og lokalsamfunn.

REFLEKSJON

I denne avhandlingen har en landskapsressursanalyse (LRA) som metodeverktøy vært utgangspunktet for mulighetsstudien. Målet med LRA er å finne en balanse mellom forvaltning av viktige verdier og videre utvikling som kan munne ut i en mulighetsstudie. Mulighetsstudien er på den måten et resultat av LRA og har hatt som hensikt å aktivisere natur- og kulturressurser i kystbyen Sandnessjøen. LRA er utviklet for regional planlegging, men kan, basert på avhandlingens mulighetsstudie og diskusjon, sies å i stor grad ha gitt et formålstjenlig resultat for et urbant område.

Selv om LRA kan vurderes til å i stor grad gi et formålstjenlig resultat, kan det likevel gjøres justeringer for LRA som metodeverktøy for urban planlegging. Landskapskarakteranalysens seks temaer kartla viktige ressurser for utredningsområdet. Likevel kan inndeling av analysetema for sentrumsområde som delområde justeres til å bli enda mer tilpasset en LRA for et urbant område. Temaet for vegetasjonsbruk kunne blant annet hatt fokus grønnstruktur. Da urbane områder består av bebyggelse og kulturpåvirket menneskeskapt miljø, ville veven av store og små naturpregede områder i byen vært mer spesifikt fokusområde for et urbant område. I tillegg var ikke alle seks karakteranalysene like relevante. Dette gjelder temaet «landform og vann», da mye av denne tematikken var nevnt i analysen for utredningsområdet. På den andre siden var temaet arealbruk et svært viktig tema for sentrumsdelområdet. Derfor kan en argumentere for at temaet «Arealbruk» kunne blitt inndelt i to eller flere undertemaer for å ta for seg et mer tilpasset omfang av småbyens karakter og bruk. Blant annet kunne byrom og byrommenes funksjon i landskapskarakteranalysen for sentrum fått mer fokus.

Denne avhandlingen ser på landskap og sted på som noe mer enn et sted med en fysisk form. LRA som metodeverktøy har derfor vært viktig i arbeidet med mulighetsstudien for å analysere den relasjonelle og sosiale siden ved et sted som trekker inn menneskelige erfaringer. Stadkjensle-intervjuer har gitt viktig informasjon om det relasjonelle forholdet folk har til byen. Gjennom semistrukturerte intervjuer fikk brukere av byen greie ut om sin relasjon til stedet. Til tross for at intervjuene bidro i landskapsressursanalysen og til resultatene i mulighetsstudien, kan en likevel argumentere for at synspunktene og oppfattelsene av stedet som ble kartlagt ikke representerer alle byens innbyggere. Selv om utvalget av intervjuobjekter varierte i alder, kjønn og bosted, kan det likevel fortsatt være relasjonelle forhold til landskapet LRA ikke fanget opp. På den måten kan man derfor argumentere for at LRA med tilhørende mulighetsstudie vil kunne resultere i andre funn hvis et annet tilfeldig utvalg intervjuobjekter med andre relasjoner og oppfatninger til landskapet ble intervjuet.

Det kan være nødvendig å reflektere over at LRA ikke er noen fasit, men en oppfatning av hvordan man opplever landskapet på et gitt tidspunkt. Hele sannheten av landskapsressursene er ikke blitt avdekket. Likevel er landskapsressursene, holdningene og aktuelle verdier blitt tydeliggjort gjennom en prosess som munner ut i et produkt. Landskapsdefinisjonen indikerer at landskap er påvirkelig og foranderlig. På den måten vil det dynamiske synet man har på landskap også påvirke stedsutviklingens fremvekst og retning. Som nevnt innledningsvis, har stedsutviklingens fremvekst og retning endret seg i årenes løp. En kan derfor argumentere for at både retningen stedsutviklingens fremvekst har hatt er påvirket av måten man ser landskap og sted på. Derfor vil stedsutviklingens retning mest sannsynlig være annerledes i nær eller fjern fremtid. Måten man analyserer og planlegger sted og landskap på har vært i stadig endring avhengig av utfordringene man står overfor i samfunnet. I dag står man overfor andre utfordringer enn for 10 eller 20 år siden. Da landskap og steder er flyktige og i stadig forandring, kan fremtidens stedsutvikling ha fokus på flere eller andre aspekter enn dagens. Derfor er stedsutvikling og planlegging av landskap utfordrende, da man ikke vet sikkert hva fremtidens utfordringer vil være. Derfor er det viktig å være føre var for fremtidige utfordringer.

Mulighetsstudien søker å gjøre Sandnessjøen til et attraktivt leve- og bosted. Dette er som nevnt viktig for å opprettholde en befolkningsbalanse i byen og kommunen. Likevel er ikke målet at Sandnessjøen skal øke befolkningstallet på bekostning av andre småsteder i regionen. Derfor er det viktig at Sandnessjøen, i rollen som regionsenter, tilrettelegger for god forbindelse mellom kyst, innland og øygrupper i videre planlegging. Denne tilretteleggingen innebærer blant annet at kommunen er et senter for regionale funksjoner, herunder utdanning, helse og næringsliv. En bevissthet rundt rollen som regionsenter er derfor viktig i fremtidig utvikling for at satsningen på attraktive småbyer i Distrikts-Norge ikke går på bekostning av andre tettsteder. Denne problematikken er også viktig å ta hensyn til for å nå FNs bærekraftsmål 11, som inkluderer positive økonomiske, sosiale og miljømessige forbindelser mellom byområder, omland og spredtbygde områder.

The background image shows a scenic landscape. At the top, a rocky mountain peak is visible, partially covered with green vegetation. Below the mountain, a dense forest of green trees covers the slope. In the foreground, a wooden building with a gabled roof and a white boat are situated on a grassy field. The entire scene is overlaid with a semi-transparent white box containing the text.

KAPITTEL 9

KILDER

LITTERATURLISTE

- Allern, O. (1987). Sandnessjøen sykehus 1940 – 1945. I: Jenssen, Ø. (red.) Årbok for Helgeland 1987, s. 24-27. Mosjøen: Rønnes trykk.
- Alstahaug kommune. (2016c). bestemmelser og retningslinjer kommunplanens arealdel 2016 - 2022.
- Alstahaug kommune. (1998). Ringkøb. Upublisert manuskript.
- Alstahaug kommune. (2014a). Kommuneplanens samfunnsdel 2012 - 2022.
- Alstahaug Kommune. (2014b). OMRÅDEREGULERING FOR DEL AV SANDNES. Nasjonal planid: 20130046. Tilgjengelig fra: https://www.alstahaug.kommune.no/cpclass/run/cpesa62/file.php/h_def/14021759d14022131ob48ebf/planbeskrivelse-med-ro-analyse-sist-revidert-15-08-14.pdf (lest 01.02.2022).
- Alstahaug kommune. (2016a). Kommuneplanens arealdel med kystzone 2016 -2022.
- Alstahaug kommune. (2016b). PLANBESKRIVELSE DETALJREGULERING FOR TORGGÅRDEN, SANDNESSJØEN. Tilgjengelig fra: <https://www.alstahaug.kommune.no/getfile.php/3172513.1880.ttquerpwx/Planbestemmelser.pdf> (lest 05.04.2022).
- Alstahaug kommune. (2019a). Landbruksplan Tilgjengelig fra: <https://www.alstahaug.kommune.no/landbruksplan.228474.no.html> (lest 29.01.2022).
- Alstahaug kommune. (2019b). Tiltaksstrategi Alstahaug kommune 2020-2025. Tilgjengelig fra: <https://docplayer.me/210886093-Tiltaksstrategi-alstahaug-kommune.html> (lest 10.02.2022).
- Alstahaug kommune. (2021a). Byromsstrategi for sandnessjøen sentrum - Høringsutkast.
- Alstahaug kommune. (2021b). Strategiplan for regionsenter Sandnessjøen. Tilgjengelig fra: <https://www.alstahaug.kommune.no/hoering-strategiplan-for-regionsenter-sandnessjoen.6408980-414998.html> (lest 02.02.2022).
- Alstahaug kommune. (u.å.). Kulturbadet. Tilgjengelig fra: <https://alstahaug.nkdb.no/objekt/260021/Kulturbadet> (lest 15.02.2022).
- Andersen, U. (2019). Vi har det siste tiden lest flere utsagn fra ansatte i Helgelandssykehusets prehospitaltjenester som direkte forteller hvordan liv står i fare dersom lokalisasjon av et stort akutt sykehus skulle bli Mo i Rana. Tilgjengelig fra: <https://www.ranablad.no/vi-har-det-siste-tiden-lest-flere-utsagn-fra-ansatte-i-helgelandssykehusets-prehospitaltjenester-som-direkte-forteller-hvordan-liv-star-i-fare-dersom-lokalisasjon-av-et-stort-akutt-sykehus-skulle-bli-mo-i-rana/o/5-42-481755> (lest 02.02.2022).
- Appelgren, L. & Tysse, T. (2010). Konsekvenser for biologisk mangfold ved uttak av masse for tilrettelegging av industri i Strendene industriområde, Alstahaug kommune Rapport nummer: 28209 - 1. Tilgjengelig fra: http://webhotel3.gisline.no/GisLinePlannarkiv/1820/20090009/Dokumenter/200900009_Biologisk_mangfold%20Strendene.pdf (lest 02.02.2022).
- Artsdatabanken. (2014). Storskarv - Phalacrocorax carbo (Linnaeus, 1758). Tilgjengelig fra: [https://artskart.artsdatabanken.no/app/#map/392919,7324426/12/background/nibwmts/filter/%7B%22TaxonIds%22%3A%5B3863%5D%2C%22TaxonGroupIds%22%3A%5B8%5D%2C%22IncludeSubTaxonIds%22%3Atrue%2C%22Categories%22%3A%5B11%5D%2C%22Found%22%3A%5B2%5D%2C%22BoundingBox%22%3A%22POLYGON%20\(\(390890.8126829075%207322366.246648367%2C394947.5236204075%207322366.246648367%2C394947.5236204075%207326486.426335867%2C390890.8126829075%207326486.426335867%2C390890.8126829075%207322366.246648367\)\)%22%2C%22Style%22%3A1%7D](https://artskart.artsdatabanken.no/app/#map/392919,7324426/12/background/nibwmts/filter/%7B%22TaxonIds%22%3A%5B3863%5D%2C%22TaxonGroupIds%22%3A%5B8%5D%2C%22IncludeSubTaxonIds%22%3Atrue%2C%22Categories%22%3A%5B11%5D%2C%22Found%22%3A%5B2%5D%2C%22BoundingBox%22%3A%22POLYGON%20((390890.8126829075%207322366.246648367%2C394947.5236204075%207322366.246648367%2C394947.5236204075%207326486.426335867%2C390890.8126829075%207326486.426335867%2C390890.8126829075%207322366.246648367))%22%2C%22Style%22%3A1%7D) (lest 25.04.2022).
- Berg, N. G., Dale, B., Førde, A. & Kramvig, B. (2012). Introduksjon: Metodologiske utfordringer i stedsanalyser. I: Førde, A. (red.) Å finne sted, s. 23-41. Trondheim: Akademika Forlag.
- Bergen kommune. (u.å.). Definisjoner og ordforklaringer. Tilgjengelig fra: <https://www.bergen.kommune.no/api/rest/filer/V90887> (lest 12.05.2022).
- Berglund, B. (2007). Alstahaug på Helgeland 1000-1750 : Dass-dynastiet og presteskapet iscenesetter seg selv. Skrifter (Det Kongelige norske videnskabers selskab : trykt utg.), b. 2007, nr. 1. Trondheim: Tapir akademisk forl.
- Bestetidareise. (u.å.). Sandnessjøen, Vær, klima og den beste tiden å reise. Tilgjengelig fra: <https://www.bestetidareise.no/norge/sandnessjoen-2940635/> (lest 01.03.2022).

- Bildøy, I. (2017). Sandnessjøen kirke-. Tilgjengelig fra: <https://www.kulturminnesok.no/kart/?q=&am-county=&lokenk=location&am-lok=&am-lokdating=&am-lokconservation=&am-enk=&am-enkdating=&am-enkconservation=&bm-county=&bm-municipality=&cp=1&bounds=66.02013302469001,12.617272138595581,66.01824055539235,12.619417905807495&zoom=18&id=fe2dac71-c216-11eb-a3a5-005056bf50a4> (lest 25.03.2022).
- Bondens marked. (u.å.). Om Bondens marked. Tilgjengelig fra: <https://bondensmarked.no/om-oss/om-bondens-marked?fbclid=IwAR0nhR0wySrArbrVvP8YedxalYV8kyMOa2PGCX-kxK-Z1UqpgEn2ueJmWzk> (lest 11.05.2022).
- Bostwick, L. G. (1996). Jorda er maktens kjerne. Bodø: Nordland fylkeskommune.
- Broer. (2007). Helgelandsbrua. Tilgjengelig fra: <https://broer.no/bro/index.php?ID=39> (lest 15.02.2022).
- Bruheim, K. (2019). Sykehusprosessen: "Rykk frem til start! Nullstill prosessen og legg til rette for samarbeid og samhold i regionen". Tilgjengelig fra: <https://www.helg.no/sykehusprosessen-rykk-frem-til-start-nullstill-prosessen-og-legg-til-rette-for-samarbeid-og-samhold-i-regionen/o/5-24-425017> (lest 02.02.2022).
- Bygda 2.0. (u.å.). Bygdeboksen. Tilgjengelig fra: <https://www.bygda20.no/bygdeboksen?fbclid=IwAR0nR28dnuE-1CiploCDujfTIHIKo0F-LEdHd8UYWfjbUNieVW28fkxK9SirM> (lest 11.05.2022).
- Bylab Hamar. (u.å.). Lokalet. Tilgjengelig fra: <https://www.bylabhamar.no/lokalet> (lest 08.05.2022).
- Carlsen, T. (2003). Rigel : norgeshistoriens største skipsforlis. Sandnessjøen: Carlsen, T.
- Carlsen, T. (2019). De Grønne Båtan. Bergen: Bodoni Forlag.
- Carlsen, T., H., Bär, A. & Dyrhaug, M. (2013). Naturtypekartlegging på Blomsøya og omegn. Bioforsk Report Vol. 8 Nr. 158 2013. Tilgjengelig fra: <https://nibio.brage.unit.no/nibio-xmlui/bitstream/handle/11250/2445619/Bioforsk-Rapport-2013-08-158.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (lest 03.02.2022).
- Clemetsen, M. & Riksantikvaren. (2010). Landskapsanalyse : framgangsmåte for vurdering av landskapskarakter og landskapsverdi. Trondheim,Oslo: Direktoratet for naturforvaltning Riksantikvaren.
- Clemetsen, M. & Stokke, K. B. (2014). Landskapsressursanalyse: Regionalt utviklingsverktøy for landskap og lokalsamfunn. Plan (6): 50-53
- Clemetsen, M. & Stokke, K. B. (2018). Managing cherished landscapes across legal boundaries. I: Egoz, S., Jørgensen, K. & Ruggeri, D. (red.) Defining landscape democracy : a path to spatial justice, s. 165-176. Cheltenham: Edward Elgar.
- Clemetsen, M., Stokke, K. B., Barane, J. & Haraldseid, T. (2021). From tourist destination to local meeting place: enhancing visitor experiences and social resilience in rural communities. I: Fredman, P. & Haukeland, J. V. (red.) b. 50–63 Nordic Perspectives on Nature-based Tourism. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Climate-data. (u.å.). KLIMA BERGEN. Tilgjengelig fra: <https://no.climate-data.org/europa/norge/hordaland/bergen-100/> (lest 04.03.2022).
- Dahl, I. (2009). Kommuner på god fot med omverdenen? Tilgjengelig fra: <https://distriktssenteret.no/blogg/kommuner-pa-god-fot-med-omverdenen/> (lest 11.01.2022).
- Dale, B. & Berg, N. G. (2012). Hva er stedsidentitet og hvordan fanger vi den opp? I: Førde, A. (red.) Å finne sted, s. 9-22. Trondheim: Akademika Forlag.
- Dass, P. (1980). Nordlands Trompet Leilighetsdiktning. I: Hegelund, H. & Apenes, S. I. (red.) Petter Dadd Samlede verker 1. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- DOGA. (u.å.). Byliv i koronaens tid – DOGA samler de beste eksemplene. Tilgjengelig fra: <https://doga.no/aktiviteter/arkitektur/byliv-i-koronaens-tid/> (lest 17.01.2022).
- Eriksen, U. (2020). Et land på fire hjul: Hvordan bilen erobret Norge Oslo Res Publica.
- Ertzeid, O. R. (2019). Jeg har mange ganger vært glad for at jeg ikke er en fødende kvinne i bil mot sykehuset på dårlige veier. Tilgjengelig fra: <https://www.helg.no/prosten-pa-helgeland-jeg-har-mange-ganger-vart-glad-for-at-jeg-ikke-er-en-fodende-kvinne-i-bil-mot-sykehuset-pa-darlige-veier/s/5-24-399427> (lest 02.02.2022).

- FN-sambandet. (2022a). Bærekraftige byer og lokalsamfunn. Tilgjengelig fra: <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/baerekraftige-byer-og-lokalsamfunn> (lest 13.01.2022).
- FN-sambandet. (2022b). FNs bærekraftsmål. Tilgjengelig fra: <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal> (lest 12.01.2022).
- FN-Sambandet. (2021). Bærekraftig utvikling. Tilgjengelig fra: <https://www.fn.no/tema/fattigdom/baerekraftig-utvikling?fbclid=IwAR3a-6iFVLKN-y7TeZBmM1OzQBjqln9MqkF56PnbPBDsASO5AnmurddepLs> (lest 12.05.2022).
- Gustavsson, R. & Peterson, A. (2003). Authenticity in landscape conservation and management - the importance of the local context. I: Palang, H. & Fry, G. (red.) b. 319-356 Landscape interfaces, Cultural Heritage in Changing Landscapes. Dordrecht, The Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
- Gaarder, G., Flynn, K. M., Hanssen, U. & Larsen, B. H. (2012). Kvalitetssikring og supplerende naturtypekartlegging i Alstahaug kommune. Miljøfaglig Utredning rapport 2012-4. Tilgjengelig fra: <https://www.borchbio.no/MFURapporter/MU2012-4-ALSTAHaug-NATURTYPER.PDF> (lest 03.02.2022).
- Gaarder, G. & Wergeland Krog, O. (2015). Områderegulering for Horvnes i Alstahaug Konsekvensutredning på tema Naturmangfold. Miljøfaglig Utredning rapport 2015:32. Tilgjengelig fra: <http://www.wkn.no/Publikasjoner/MU%20Rapport%202015-32.pdf> (lest 02.02.2022).
- Hage, i. (2004). Tjøtta kirke (Tjøtta Church). Tilgjengelig fra: <https://arkitekturguide.uit.no/items/show/1002> (lest 01.03.2022).
- Hagen, R. B. & Lauvstad, H. (2009). Petter Dass. Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Petter_Dass (lest 15.01.2022).
- HALD IKS. (2011). Kultur for skulptur. Tilgjengelig fra: https://issuu.com/baltodesign/docs/skulptur_lowres_norsk/4 (lest 10.05.2022).
- Hansen, K. (2004). "Dæ sto i avisa": bruddstykker fra Helgeland blads avishistorie og utviklingen på ytre Helgeland i periodene ca. 1911-1920 og 1951-1960. Helgelands blad: Sandnessjøen.
- Hansen, L., Olsen, L., Høgaas, F., Rubensdotter, L., Fredin, O., Romundset, A. & Bøe, R. (2015). Kvartærgeologisk kartlegging rundt Leirfjorden. Rapport nr: 2015.020. Tilgjengelig fra: https://www.ngu.no/upload/Publikasjoner/Rapporter/2015/2015_020.pdf (lest 01.02.22).
- Hanssen-Bauer, I., Førland, E. J., Haddeland, I., Hisdal, H., Mayer, S., Nesje, A., Nilsen, J. E. Ø., Sandven, S., Sandø, A. B., Sorteberg, A., et al. (2015). Klima i Norge 2100 : kunnskapsgrunnlag for klimatilpasning oppdatert i 2015. NCCS report. Oslo: Norsk klimaservicesenter. Tilgjengelig fra: <https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/m406/m406.pdf> (lest 01.03.2022).
- Carlsen, T. (2020). Guide til kystfortene på Alstenøya med Trond Carlsen. Tilgjengelig fra: [https://www.hblad.no/2020/video/vid-eo-kysstfortene-pa-alstenoya/](https://www.hblad.no/2020/video/vid-<u>eo-kysstfortene-pa-alstenoya/</u) (lest 20.03.2022).
- Helse og omsorgsdepartementet. (2010). Helgelandssykehuset Sandnessjøen. Kompleks 9900175. Tilgjengelig fra: http://www.lvph.no/pdf_vedtak/201_Sandnessjoen.pdf (lest 16.02.2022).
- Hermstad, H. (u.å.). Historikk, sykehuset i Sandnessjøen. Tilgjengelig fra: <https://helgelandssykehuset.no/seksjon/Helgelandssykehuset2025/Documents/Spm%20og%20svar%202025/Historikk,%20sykehuset%20i%20Sandnessj%C3%B8en.pdf> (lest 05.02.2022).
- Hester, R. T. (2006). Design for Ecological Democracy. London: Massachusetts Institute of Technology.
- Hjemdahl, A. S. (2021). Petter Dass-museet. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Petter_Dass-museet (lest 20.02.2022).
- Hofstad, M. (2021). Se unike TV-bilder fra Alstahaug 1962-1989. Tilgjengelig fra: <https://www.hblad.no/2021/video/se-unike-tv-bilder-fra-alstahaug-1962-1989/?fbclid=IwAR292C3VKjfkxI73a7nFjpq5qRKjDZ115uNjfyOYvopY3CCu28tyqUJFqA> (lest 25.03.2022).
- Hofstad, M. (2022). Slo fjorårets vind-rekord i Sandnessjøen. Tilgjengelig fra: <https://www.hblad.no/2022/nyheter/slo-fjorarets-vind-rekord-i-sandnessjoen/> (lest 04.03.2022).
- Høgaas, F. (2019). ATTPÅ-ISTIDEN PÅ HELGELAND. Tilgjengelig fra: <https://www.ngu.no/blogg/attpa-istiden-pa-helgeland> (lest 25.01.2022).

- Jacobsen, A. (2020). Småbåthavna i Sandnessjøen. Tilgjengelig fra: <https://www.hblad.no/2020/meninger/leserbrev/smabathavna-i-sandnessjoen/> (lest 02.03.2022).
- Jacobsen, M. (1914). Alstahaug Kanikgjeld. Mosjøen: Nordlands Folkeblads trykkeri.
- Jakobsen, L. (2019). Næringsliv i Alstahaug kommune. Tilgjengelig fra: <https://www.alstahaug.kommune.no/for-naeringslivet.178840.no.html> (lest 28.01.2022).
- Jaukkuri, M. (u.å.). Vindenes hus. Tilgjengelig fra: https://nfk.nkdb.no/objekt/380003/Vindenes+hus?fbclid=IwAR0FwR5XT7joQPCA-IYS_9tkY7-onHwD16BFCY73MAk5ERSkP29Oecj4UndE (lest 08.05.2022).
- Jovic, I. (2022). PETTER DASS – EN NORDNORSK FANEB/ÆRER. Tilgjengelig fra: <https://www.petterdass-museet.no/vaer-hilset/> (lest 14.01.2022).
- Jægtvik, T. (2020). Video: Kystfortene på Alstenøya. Tilgjengelig fra: <https://www.hblad.no/2020/video/video-kysstfortene-pa-alstenoya/> (lest 01.03.2022).
- Kalleklev. (2020). Skulpturlandskap Nordland. Tilgjengelig fra: https://snl.no/Skulpturlandskap_Nordland?fbclid=IwAR3MmNqVTcx-Faaax-r2XiPzea7cduGDaqAEkQGCEcELTM8Lnqa_GRt9pd6Q (lest 08.05.2022).
- Kierulf, A. (1998). Nicolines kattunger. Oslo: Damm.
- Kiran, K., Brochmann, M. & Norsk, k. (1995). Fagert er landet? : kritiske reiseblikk på Norge. Oslo: Aschehoug I samarbeid med Norsk kulturråd.
- Kleven, R. & Torp, E. H. (2012). En av verdens vakreste veier. Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/trondelag/en-av-verdens-vakreste-veier-1.8247273> (lest 14.01.2022).
- KMD. (2016). Byrom - en idehåndbok : hvordan utvikle byromsnettverk i byer og tettsteder. Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/c6fc38d76d374e77ae5b1d8dcd92a/byrom_ide-handbok.pdf?fbclid=IwAR3xTo8lfZ0fIZ7akjaCktYrbXzrLgYzwDv2OjdP7esN0MIOptslC9UnGcQ.
- KMD. (2018). De lange linjer i stedsutviklingen : sammendrag fra jubileumssamling mellom Forum for stedsutvikling og fylkeskommunene, Arendal 2018. Steinkjer: Distriktssenteret, Kompetansesenter for distriktutvikling. Tilgjengelig fra: <https://distriktssenteret.no/wp-content/uploads/2019/02/De-lange-linjer-i-stedsutviklingen.pdf> (lest 16.01.2022).
- KMD. (2021). Strategi for småbyer og større tettsteder som regionale kraftsentre. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/e381f14df70942d085ee2c40d0cf05b1/no/pdfs/strategi-for-smabyer.pdf> (lest 08.02.2022).
- Kommunal- og distriktdepartementet. (2021a). Den europeiske landskapskonvensjonen. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/no/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan_bygningsloven/planlegging/diverse/landskapskonvensjonen/id410080/ (lest 17.02.2022).
- Kommunal- og distriktdepartementet. (2021b). Europarådets landskapskonvensjon. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/no/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan_bygningsloven/planlegging/diverse/landskapskonvensjonen/om-konvensjonen/europeisk-landskapskonvensjon-norsk-teks/id426184/ (lest 12.01.2022).
- Langseth, M. (2021). Tårnet i Åsen. Tilgjengelig fra: <https://margitlangseth.blogg.no/tarnet-i-asen.html> (lest 04.03.2022).
- Lauvstad, H. (2014). Nordiske studier i leksikografi. I: Fjeld, R. V. & Hovdenak, M. (red.). Rapport fra konferanse om leksikografi i Norden. Tilgjengelig fra: <https://tidsskrift.dk/nsil/issue/view/2814/172> (lest 02.01.2022).
- Lillegaard, L. B., Mentzoni, S. (1989). Mellom to kriger, b. 2. Alstahaug: Kommunen.
- Lillegaard, L. P. (1982). Stamnes kirke : "Helgelandsbruden" : 1882-1982. Bergen: Beyer.
- Lillegaard, P. (1979). Alstahaugboka. 1 : Fedrene. Alstahaug: Kommunen.
- Lorange, E. (1977). Regional tenkning : betingelse for god planlegging. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lønning, D. J. & Teigen, H. (2009). Kunnskap for stadutvikling. Utviklingsrelevante norske bidrag i perioden 1999 – 2009. Tilgjengelig fra: https://distriktssenteret.no/wp-content/uploads/2013/04/stadutvikling-endeleg-versjon.pdf?fbclid=IwAR3DwmAjSaAjvjl-Z8z-x_0ijGoB2_BdBAdx_PxU7kbUJMweY6w66k8j8 (lest 12.05.2022).

- Makhzoumi, J. (2018). Landscape architecture and the discourse of democracy in the Arab Middle East. I: Egoz, S., Jørgensen, K. & Ruggeri, D. (red.) Defining Landscape Democracy
A Path to Spatial Justice, s. 29-36. Cheltenham: Edward Elgar.
- Mamen, J. (2019). kystklima. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/kystklima> (lest 03.01.2022).
- Mamen, J. (2020). Nordland (klima). Tilgjengelig fra: https://snl.no/Nordland_-_klima (lest 02.03.2022).
- Mamen, J. (2021). Köppens klimaklassifisering. Tilgjengelig fra: https://snl.no/K%C3%B6ppens_klimaklassifisering (lest 01.03.2022).
- Massey, D. (2005). For Space. London: SAGE Publications.
- Mentzoni, S. & Olsen, R. (2018). Litt historie før, under og etter krigen. I: Mentzoni, S. & Olsen, R. (red.) Krigen sett med barneøyne : oppvekst i Sandnessjøen 1940-45- og litt mer, s. 129-133. Arendal: Gaveca.
- Meteorologisk institutt. (2020). Sommeren utvider seg i Nord-Norge. Tilgjengelig fra: <https://kommunikasjon.ntb.no/pressemelding/sommeren-utvider-seg-i-nord-norge?publisherId=17846853&releasId=17889647> (lest 02.03.2022).
- Miljødirektoratet. (2014). Planlegging av grønnstruktur i byer og tettsteder. m100-2014. Tilgjengelig fra: <https://www.miljodirektoratet.no/globalassets/publikasjoner/M100/M100.pdf?fbclid=IwAR07MwT9Hg4A0gxiX0jb1OsKutRlzp247L2tjfDogWVLS0XoJk-WiQqmVW3d4> (lest 12.05.2022).
- Myrvold, M., Blix, D. & Walker, R. (2007). Trollfjell. Bodø: EDBilde.
- NIVA. (2019). Helgelandskysten verd si vekt i gull. Tilgjengelig fra: <https://www.niva.no/nyheter/helgelandskysten-verd-si-vekt-i-gull> (lest 08.02.2022).
- Nord-Norge. (u.å.). Mørketid er fargetid i Nord-Norge. Tilgjengelig fra: <https://nordnorge.com/artikkel/morketid-er-fargetid-i-nord-norge/> (lest 10.03.2022).
- Nordland Fylkeskommune. (2013). Fylkesplan for Nordland 2013-2025. Tilgjengelig fra: https://www.nfk.no/_f/p1/ibfae97e8-dc3b-434d-aec6-b57d3e806dba/fylkesplan-for-nordland-2013-2025-webversjon.pdf (lest 08.02.22).
- Nordaas, T. N. L. (2007, 02. august). Stygg plassering på verstingliste. Helgelendingen. Tilgjengelig fra: <https://www.helg.no/lokale-nyheter/stygg-plassering-pa-verstingliste/s/1-63-2908300> (lest 10.01.2022).
- Norges arktiske universitetsmuseum. (u.å.). Alstahaug kirkested, Kirkested. Tilgjengelig fra: <https://www.kulturminnesok.no/kart/?q=presteg%C3%A5rd&am-county=&lokenk=location&am-lok=&am-lokdating=&am-lokconservation=&am-enk=&am-enkdating=&am-enkconservation=&bm-county=&bm-municipality=&cp=1&bounds=65.89497424862115,12.396944761276245,65.8930724900744,12.39909052848816&zoom=18&id=d4120035-65da-11eb-9df2-005056bf3d73> (lest 03.03.2022).
- Norsk Klimaservicesenter. (u.å.). Observasjoner og værstatistikk. Tilgjengelig fra: <https://seklima.met.no/observations/> (lest 12.05.2022).
- NTB. (2016). Flere tusen år gammel helleristning vandalisert. Tilgjengelig fra: <https://www.aftenposten.no/kultur/i/ROKzA/flere-tusen-aar-gammel-helleristning-vandalisert> (lest 03.03.2022).
- Pir II. (u.å.). Bygdebox. Tilgjengelig fra: https://www.pir2.no/projects/bygdebox?fbclid=IwAR2zClliuZeSi_9XJviDg5RQSFREPfcoiBBryF-FL1jzdXGkpiPIBStvgCbo (lest 11.05.2022).
- Relph, E. (1976). Place and placelessness. Research in planning and design, b. 1. London: Pion Limited.
- Riksantikvaren. (u.å.). Sandnes kirkested, Kirkested. Tilgjengelig fra: <https://www.kulturminnesok.no/kart/?q=&am-county=&lokenk=location&am-lok=&am-lokdating=&am-lokconservation=&am-enk=&am-enkdating=&am-enkconservation=&bm-county=&bm-municipality=&cp=1&bounds=66.00922105252799,12.578267455101013,66.00732777298683,12.580413222312927&zoom=18&id=14af6c16-543e-11eb-818d-005056bf3d73> (lest 03.02.2022).
- Røe, P. G. & Vestby, G. M. (2012). Sosiokulturelle stedsanalyser: teorigrunnlag og metodologi. I: Førde, A., Kramvig, B. & Berg, N. G. (red.) Å finne sted, s. 43-63. Trondheim: Akademia forlag.
- Røthe, T. O. (2020). rullestein. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/rullestein> (lest 26.01.2022).

- Slipen Mekaniske AS. (u.å.). I 1860-årene. Tilgjengelig fra: <https://slipen.no/historie> (lest 02.02.2022).
- SSB. (2021). Kommunefakta Alstahaug. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/kommunefakta/alstahaug> (lest 18.01.2022).
- St.meld. nr. 10 (2016–2017). Risiko i et trygt samfunn. Oslo: Det Kongelige Justis og beredskapsdepartement. Tilgjengelig fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/00765f92310a433b8a7fc0d49187476f/no/pdfs/stm201620170010000dddpdfs.pdf> (lest 15.01.2022).
- Statens vegvesen. (u.å.). Webkamera på veiene. Tilgjengelig fra: <https://www.vegvesen.no/trafikkinformasjon/reiseinformasjon/webkamera/#/> (lest 04.03.2022).
- Statsforvalteren i Nordland. (2017). Kartlegging av naturtyper i Nordland. Tilgjengelig fra: <https://www.statsforvalteren.no/nordland/miljo-og-klima/naturmangfold/kartlegging-av-naturtyper-i-nordland/> (lest 10.05.2022).
- Sykehusbygg HF/Helgelandssykehuset. (2022). Nye Helgelandssykehuset. Vedtatt styringsdokument for konseptfasen steg 1. Tilgjengelig fra: <https://helgelandssykehuset.no/seksjon/arr/Documents/Styret/Styresaker%202022/20220222/20220208%20Styringsdokument%20konseptfase%20steg%201%20%28versjon%202.6%29.pdf?fbclid=IwAR21qSMr0iuyNIACsbnlvCbmSS2saSbjwhlyd-oNYAvjgl06ZJPmCJAVNfiQ> (lest 11.05.2022).
- Thornæs, G. (2018). Alsta. Tilgjengelig fra: <https://www.nmbu.no/om/biblioteket/skrive/referansestiler/eksempler-nmbu-stil#edok> (lest 09.01.2022).
- Thornæs, G. (2021). Sandnessjøen. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/Sandnessj%C3%B8en> (lest 03.01.2022).
- Timeanddate. (u.å.). Sandnessjøen, Norge — Soloppgang, solnedgang og dagens lengde, desember 2021. Tilgjengelig fra: <https://www.timeanddate.no/astronomi/sol/norge/sandnessjoen?maaned=12&year=2021> (lest 03.03.2022).
- Torolvstein. (u.å.). Høvdingsete på Sandnes. Tilgjengelig fra: <http://torolvstein.no/hovdingsete-pa-sandnes> (lest 17.01.2022).
- Tønnesen, H. & Hadland, G. (2012). Olje og gassfelt i Norge - Kulturminneplan. 2 utg. Stavanger: Norsk Oljemuseum.
- Uttakleiv, L. A., Lykkja, H., Knagenhjelm, C. & Clemetsen, M. (2014). Landskapstyper i Nordland Typeinndeling. AN Rapport 5-2014. Tilgjengelig fra: <https://docplayer.me/47191561-An-rapport-landskapstyper-i-nordland-typeinndeling.html> (lest 15.02.2022).
- Vareide, K., Svardal, S., Storm, H. & Groven, S. (2018). Suksessrike distriktskommuner anno 2018. Suksessrike distriktskommuner. Tilgjengelig fra: https://distriktsenteret.no/wp-content/uploads/2018/10/Suksessrike-distriktskommuner-anno-2018_sluttrapport-sept-18.pdf (lest 02.05.2022).
- Wang, N. (1999). Rethinking authenticity in tourism experience. *Annals of tourism research*, 26 (2): 352. doi: 10.1016/S0160-7383(98)00103-0.
- Wik, B. (1987). Sandnes – en storgard i jernalderen. I: Årbok for Helgeland 1987.
- Windfinder. (2022). Annual wind and weather statistics for Sandnessjøen Airport, Stokka. Tilgjengelig fra: https://www.windfinder.com/windstatistics/sandnessjoen_lufthavn_stokka (lest 03.05.2022).
- Waage, G. (2019). Geir Waage: «Sandnessjøen og Mosjøen er ikke en enhet. Og slett ikke ett lokaliseringalternativ». Tilgjengelig fra: <https://www.helg.no/geir-waage-sandnessjoen-og-mosjoen-er-ikke-en-enhet-og-slett-ikke-ett-lokaliseringalternativ/o/5-24-382369> (lest 02.02.2022).

FIGURLISTE

Om ikke annet er oppgitt er bildene og figurene egenproduserte.

Både kart og illustrasjoner med bakgrunnskart er produsert med kartdata fra Kartverket.

Kartdataene som er brukt er FKB-data i UTM33 Euref 89 og er lastet ned fra Geonorge mars 2022. Laget av Geovekst

Ortofoto i UTM33 Euref89 fra 10.07.19 de lastet ned fra Norgebilder, mars 2022. Laget av Geovekst

3D-modell er produsert av Ambita AS og er brukt som grunnlag og utgangspunkt for prosjektets utforming av mulighetstudiens perspektiv.

Kapittel 3 OMRÅDESTUDIE

3.1 - Alstahaug kommune (2019) Sandnessjøen sentrum (foto). Bildet er tilsendt på mail fra Alstahaug kommune.

3.2 - Kartverket (2022) Norge, Illustrasjonskart (illustrasjon). Hentet fra <https://kartkatalog.geonorge.no/?text=illustrasjonskart>

3.3 - Kartverket (2022) Fylkeskart – kommunegrenser, illustrasjonskart (illustrasjon). Hentet fra <https://kartkatalog.geonorge.no/?text=illustrasjonskart>

3.4 - Kartverket (2022) Fylkeskart – kommunegrenser, illustrasjonskart (illustrasjon). Hentet fra <https://kartkatalog.geonorge.no/?text=illustrasjonskart>

3.9 - Windfinder (2022). Vindrose. BBasert på informasjon hentet fra https://www.windfinder.com/windstatistics/sandnessjoen_lufthavn_stokka?fbclid=IwAR266BL8lrmmOBODoYhHcou14H7A4eCx5jXB-eFYZH6e8cAP151kH7yg2Y

3.10 - Timeanddate (2022). Daglengde gjennom året for Sandnessjøen (Illustrasjon). Basert på informasjon hentet fra <https://www.timeanddate.no/astronomi/sol/norge/sandnessjoen?fbclid=IwAR2NcEHKlwM3XKmHh6Lv45dmkDq-Jlstyg8mnWoECrQGK3jJamXX-L3Bf80>

Figur3.11 - Ukjent (Antatt mellom 1910 – 1920). Klippfiskvasking. Et forsvunnet yrke. Her i fjæra på Sandnessjøholmen. (Foto). Hentet fra <https://digitaltmuseum.no/021017919802/sandnessjoen-sandnessjoholmen-leirfjord-leines-klippfiskvasking-oppbaering>

Figur 3.12 - Sverresborg Trøndelag Folkemuseum (u.å.) «Scene fra den sorte død» (Foto). Hentet fra <https://digitaltmuseum.no/011022815042/plansje>

Figur 3.13 - Johnson, K. E. (1962). «Petter Dass I» (Foto). Hentet fra <https://gwpa.no/nb/lots/10166>

Figur 3.14 - Lillegaard, P. (u.å.). Bjørnsmartnan, Dønna, repro (Foto). Hentet fra

<https://digitaltmuseum.no/021018026774/bjornsmartnan-donna-repro/media?slide=0>

Figur 3.15 - Lindahl, A. (1882-1890). Prod: Nordland Parti ved de syv søstre Sandnessjøen

(Foto). Hentet fra

<https://digitaltmuseum.no/021018752837/prot-nordland-parti-ved-de-syv-sostre-sannessjoen>

Figur 3.16 - Norman, M. (1910 – 1918). Sandnessjøen fra sjøsiden (Foto) Hentet fra <https://digitaltmuseum.no/011015069405/sandnessjoen-fotografert-fra-sjosiden-i-forgrunnen-en-tomasters-seilskute>

Figur 3.17 - Schröder (1953). Posthuset (Foto) Hentet fra <https://digitaltmuseum.no/021018405206/posthuset-i-sandnessjoen>

Figur 3.18 – Helgeland Arbeiderblad. (1948-1950) Sandnessjøen Sykehus. (Foto). Hentet fra <https://digitaltmuseum.no/021017988327/sandnessjoen-ca-1948-1950?fbclid=IwAR2iuxCORHNUfeHT5VFxg5QoUO74uBX5izvEJUPmUHNZO8Jedjq6rctAZOE>

Figur 3.19 - Helgeland Arbeiderblad (1958). Båter på reparasjonsverksted i Stamnesvika. (Foto) Hentet fra <https://digitaltmuseum.no/021017518230/slipen-i-sandnessjoen-bat-pa-slip>

Figur 3.20 - Helgeland Museum (1930-1940). Melketransport. Skipper mottar tomme melkespann fra meieriet. (Foto). Hentet fra <https://digitaltmuseum.no/021017941444/leirfjord-alstahaug-sandnessjoen-fra-melketransporten-leinesodden-sandnessjoen>

Figur 3.21 - Lillegaard (1946). Marinefartøy med Kong Haakon om bord passerer havna. (Foto). Hentet fra <https://digitaltmuseum.no/021018025576/sandnessjoen-havna-marinefartoyet-pa-bildet-er-jageren-knm-stord-g26-skipet>

Figur 3.22 - Schwartz, M. (1940-1945). Tysk soldat bak en luftvernkanon. De Syv Søstre i bakgrunn. (Foto). Hentet fra <https://digitaltmuseum.no/011015444291/luftvernkanon-type-flak-382-cm-med-en-tysk-soldat-fjellformasjonen-de-syv>

Figur 3.23 - Lillegaard, P. (1957). Sandnessjøen fra fugleperspektiv. (Foto). Hentet fra <https://digitaltmuseum.no/021018315493/sandnessjoen-1957>

Figur 3.24 - Helgeland Arbeiderblad (1976). Skipsanløp på trekaia i Sandnessjøen. Bakerste båt er Hurtigruta. (Foto). Hentet fra <https://digitaltmuseum.no/021018010030/4500-skipsanlop-i-sandnessjoen>

Figur 3.25 - Helgeland Museum (1980). Korps spiller når Hurtigruta kommer i land under musikkstevne. (Foto). Hentet fra <https://digitaltmuseum.no/021018013244/mini-musikkstevne-i-sandnessjoen>

Figur 3.26 - Helgeland Arbeiderblad. (1978). Elendig trafikkultur i Sandnessjøen. (Foto). Hentet fra <https://digitaltmuseum.no/021018010940/elendig-trafikkultur-i-sandnessjoen>

Figur 3.27 - Helgeland Arbeiderblad (1991). Åpning av Helgelandsbrua i 1991. (Foto). Hentet fra <https://digitaltmuseum.no/021018009039/apninga-av-helgelandsbrua-mellom-leirfjord-og-sandnessjoen-sju-sostre-porsvik>

Kapittel 4 LANDSKAPRESSURANALYSE

4.3 - Kartverket (2019). Søk på Alstahaug. (Kart). Hentet fra <https://www.norgeskart.no/#!?project=norgeskart&layers=1003,1013,1021&zoom=12&lat=7324277.86&lon=390954.92&sok=Alstahaug&markerLat=7324148.276518647&markerLon=391272.26617381995&p=searchOptionsPanel>

Figur 4.13 - Nicolaisen, S. (2020). kystslettens mosaikkpregede landbruk på Alstenøya (Foto). Hentet fra <https://www.hblad.no/2020/meninger/leserbrev/hvilke-ambisjoner-har-alstahaug/>

Figur 4.14 - Tysnes, I. O. (u.å.). Helleristninger på Rødøya i Alstahaug. (Foto). Hentet fra <https://kulturarv.no/kulturminne/helleristningene-pa-tro>

Figur 4.19 - Lillegaard, P. (1966). Tjøtta kirke (Foto). Hentet fra <https://digitaltmuseum.no/021018315566/tjotta-kirke-1966>

Figur 4.20 - Haarberg, E. (u.å.). Alstahaug prestegård (Foto). Hentet fra https://www.visitnorway.no/reisemal/nord-norge/kystriksveien/listings-kystriksveien/petter-dass-museet/192702?fbclid=IwAR0nxEzk5yX4j7y7Z5s5llawJyEiAOdHUj_15gVeA-bm2VWqdOHY-cuP0xYTI

Figur 4.21 - Jægtvik, T. (2020). Krigsminne fra Søvik (Foto). Hentet fra <https://www.hblad.no/2020/video/video-kysstfortene-pa-alstenoya/>

Figur 4.22 - Jægtvik, T. (2020). Krigsminne fra Søvik. (Skjermdump fra film). Hentet fra <https://www.hblad.no/2020/video/video-kysstfortene-pa-alstenoya/>

Figur 4.29 - Bockelie, M. (u.å.). De Syv Søstre. (Illustrasjon). Hentet fra <https://www.norske-grafikere.no/nettgalleri/marit-bockelie-de-syv-sostre/>

4.37 - Ortofoto: Norgebilder (2019). Kartdata: Norgedigitalt. (Kart).

4.60 - Alstahaug kommune (2020). Dronebilde Karivika (Foto). Bildet er tilsendt på mail fra Alstahaug kommune.

4.74 - Guttormsen, M. (2021). Syehuset (Foto). Hentet fra <https://www.helg.no/farsen-det-nye-helgelandssykehuset-er-tydeligvis-uten-ende/o/5-24-685657>

4.94 - Haraldsø, N. (u.å.). Tårnet på Åsen (Foto). Foto er tilsendt på mail fra fotograf.

Kapittel 5 MULIGHETSSTUDIE

Figur 5.30 – Bygda 2.0. (2016). 2b (Foto). Hentet fra <https://www.bygda20.no/boligutvikling/bygdeboksen-rom-for-mangt/attachment/2b>

Figur 5.31 – Aalto, P. (2016). Bygdebox (Foto). Hentet fra <https://www.bygda20.no/boligutvikling/bygdeboksen-rom-for-mangt/attachment/bygdebox-by-pir-2-architects>

Figur 5.32 - Bygda 2.0. (2016). IMG_0839 (Foto). Hentet fra https://www.bygda20.no/boligutvikling/bygdeboksen-rom-for-mangt/attachment/img_0839

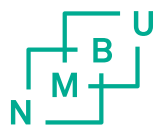
Figur 5.32 - Hamar kommune (2019). Bylab Hamar (Foto). Hentet fra <https://pages.facebook.com/bylabhamar/photos/a.307402169937466/307402476604102/?type=3&source=49>

Figur 5.33 - Kavli, H. & Hamar kommune. (u.å.). Bylab Hamar (Foto). Hentet fra <https://www.bylabhamar.no/hjem>

Figur 5.34 - Hamar kommune. (u.å.). Bylab Hamar (Foto). Hentet fra <https://www.bylabhamar.no/medvirkning>

Figur 5.35 - Hamar kommune. (2018). Bylab Hamar (Foto). Hentet fra <https://www.facebook.com/bylabhamar/photos/240432243301126>

Figur 5.36 - Hamar kommune. (2018). Bylab Hamar (Foto). Hentet fra <https://www.facebook.com/bylabhamar/photos/237348356942848>

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway